

ACTA REGIONIS RURUM

6.

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

**A GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
50 ÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL**

A Faluszeminárium

c. kurzus
hallgatói és oktatói kutatómunkájának
előtanulmányai

6. kötet.

Gödöllő
Szent István Egyetem
2012.

10.21408/SZIE.ACTAREG.2012

ACTA REGIONIS RURUM

6.

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

A Faluszeminárium

c. kurzus

hallgatói és oktatói kutatómunkájának előtanulmányai

6. kötet.

Gödöllő
Szent István Egyetem
2012.

ACTA REGIONIS RURUM

6.

Fővédnök: Prof. Dr. Villányi László dékán
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Szent István Egyetem Gödöllő

Sorozat szerkesztők: Deáky Zita egyetemi docens
Molnár Melinda egyetemi adjunktus
Kassai Zsuzsanna egyetemi tanársegéd

Nyelvi lektor: Kassai Zsuzsanna egyetemi tanársegéd

Szakmai lektorok:
Baranyi Béla
Beluszky Pál
Csatári Bálint
Timár Judit

A fotókat készítették:

Fűrész Edina: 27. kép

Kupás Dzszenifer: 18., 19. kép

Molnár Melinda: 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 14., 20., 21., 26., 28., 29., 30.,
31., 34., 36. kép

Sipeki Zsolt: 24., 25. kép

Szűcs Alex: 13. kép

Topa Zoltán: 15., 16., 17., 22., 23., 32., 37. kép

E kötet és a tábor anyagi támogatói:

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

ISSN 1789-5588

Készült a Szent István Egyetemi Kiadó (Gödöllő) sokszorosító üzemében

2012.

Tartalomjegyzék

Előszó Liszkai Ferenc.....	3
A TISZALADÁNYI FALUKUTATÁS	
<i>Deáky Zita egyetemi docens SZIE GTK Gödöllő- Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK.....</i>	4
TELEPÜLÉSFÖLDRAJZI VÁZLATRAJZ TISZALADÁNYRÓL	
<i>Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK RGVI</i>	10
TISZALADÁNY TÖRTÉNETI, SZERKEZETI LEÍRÁSA	
<i>Tóth Gábor egyetemi hallgató PTE néprajz szak</i>	19
KÖZLEKEDÉSI ÉS MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VIZSGÁLATOK TISZALADÁNYBAN	
<i>Szűcs Alex egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM)</i>	27
TISZALADÁNY MENTÁLIS TÉRKÉPE	
<i>Karacs Márton egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM), Molnár Melinda egyetemi docens (SZIE GTK RGVI).....</i>	34
A KIS-TISZA – A TISZALADÁNYI HOLTÁG	
<i>Kupás Dzsénifer egyetemi hallgató (SZIE GTK GVAM).....</i>	49
VESSZŐFONÁS TISZALADÁNYBAN	
<i>Incze Aliz egyetemi hallgató ELTE BTK Néprajzi Intézet</i>	54
ADALÉKOK A TISZALADÁNYI TSZ MÚLTJÁHOZ	
<i>Tordai Nóra egyetemi hallgató (SZIE GTK).....</i>	66
TEJELŐ SZARVASMARHA-TARTÁS TISZALADÁNYBAN	
<i>Sipeki Zsolt, SZIE GTK GVAM.....</i>	74
A TISZALADÁNYI TURIZMUS	
<i>Fűrész Edina egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM)</i>	83
CIVIL SZERVEZŐDÉSEK TISZALADÁNYON	
<i>Viktor Kinga, egyetemi hallgató SZIE GTK GVAM - Oláh Izabella, Ph.D. hallgató SZIE RTDI</i>	92
A TISZALADÁNYI CIGÁNYSÁG MEGÉLHETÉSI STRATÉGIÁINAK JELLEMZŐI	
<i>Topa Zoltán egyetemi hallgató (SZIE-GTK-VAM).....</i>	102
A TISZALADÁNYIAK KERESKEDELMII ELLÁTÁSA	
<i>Tóth Ádám egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM).....</i>	109
A HELYI TÁRSADALMAT ÉS GAZDASÁGOT MEGHATÁROZÓ SIKERTÉNYEZŐK VIZSGÁLATA TISZALADÁNYBAN	
<i>Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK RGVI- LendvayEndre Ph.D. hallgató SZIE RTDI</i>	116
„...AKI IGAZI MŰVÉSZ, ÁTLAGEMBER NEM LEHET.” – GYŐRI ELEK, A NAIV MŰVÉSZ ÉS LEHETSÉGES INTERPRETÁCIÓI	
<i>Leichter Lilla egyetemi hallgató ELTE-néprajz szak.....</i>	124

Előszó

Örömmel teszek eleget a felkérésnek, hogy előszót írjak a szülőfalumról szóló tanulmányhoz. Nagy megtiszteltetésnek érzem, hogy Tiszaladányt választották kutatásuk helyszínéül. Többen foglalkoztak már korábban Tiszaladány történetével. Talán a legjelentősebb a Dr. Gazdag Ferenc által írt dolgozat, ami a jelen kutatásokhoz is alapul szolgált.

Amiben mégis más ez minden korábbi tanulmányhoz képest, az a sokrétű témaválasztás és az alkalmazott kutatási módszerek.

Hiszek abban, hogy ez a kis könyv hozzájárul ahhoz, hogy a falunkra irányítsa az emberek figyelmét és megismerjék annak értékeit, segítve ezzel a falu életben maradását és fejlődését.

Köszönettel tartozom Deáky Zitának és Molnár Melindának, valamint a Szent István Egyetem és az ELTE diákjainak a kutatási munkáért, valamint a falu lakosságának a készséges együttműködéséért.

Dr. Liszkai Ferenc
polgármester

1. kép: Üzenet az ideérkezőnek (2012)

A TISZALADÁNYI FALUKUTATÁS

Deáky Zita egyetemi docens SZIE GTK Gödöllő- Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK

Hatodik kötetét adjuk közre az Acta Regionis Rurum című egyetemi sorozatnak. Hat illetve hét év egy periodika életében sem kevés, különösen, ha annak eredeti célja, hogy elsősorban egyetemi hallgatók tudományos igényű dolgozatait kívánja megjelentetni.

Nem a számvetés céljából, hanem a visszatekintés és az emlékezés szándékával ismét hangsúlyozni kell, hogy a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán a 2006-ban megindult Faluszeminárium kurzus, a hozzá szervesen kapcsolódó falukutató táborral, a Szent István Egyetem jogelődje az 1920-as évek elejétől elindított és országos jelentőségűvé vált falukutatói program újjáélesztése és folytatása.¹

Eszei és tudományos mintánk a Sárospataki Református Teológia két világháború között kiszélesedő Újszászy Kálmán-féle falukutató szeminárium hagyománya. Természetesen vállalva annak szemléletét és morális elkötelezettségét, a módszereket és a kutatási irányt átültettük a 21. századi vidéki települések sajátosságaira, és évről évre kiegészítjük a legújabb kutatási eredményekkel is. A kurzus célját az Acta Regionis Rurum 1. kötetében fogalmaztuk meg először, de fontosnak tartjuk, hogy ebben a kötetünkben is ennek helyet adjunk.² Köteteinkkel arra is fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy akár egy kilencven éves tudományos utat is lehet folytatni, és annak a 21. században akár konkrét, kézzel fogható tudományos eredményei is lehetnek.

A SZIE GTK keretében tehát a 2006-ban megrendezett falukutató tábor volt a kiinduló pont, majd tervszerűen felépítve a kurzust, valamint beillesztve a Kar oktató-nevelő törekvéseibe és tudományos rendszerébe megalapítottuk az Acta Regionis Rurum periodikát is. A kötetetek egyik célja a hallgatók tudományos igényű dolgozatainak megjelentetése, másrészt, az évenként megrendezett falukutató tábor helyszínén végzett kutatással számot adni a helyieknek az ott végzett munkánkról, és eredményeinkkel adott esetben segíteni a továbbgondolást és a tervezést. Ez annál is inkább beleillik a kötetetek tematikájába és céljába, mivel 2012-ben Tiszaladányban a SZIE GTK Regionális és vidékfejlesztő Intézet diákjai végeztek kutatást. Előző évben és minket követve az ELTE BTK Néprajzi Intézetének

¹ A jogelőd intézményben a kezdetektől hangsúlyt fektettek a társadalomtudományi ismeretek oktatására, az interdiszciplináris szemlélet kialakítására, ezzel országos szinten is a falukutató tudományos módszereinek megteremtésében és oktatásában is az élen jártak. Teleki Pál, Györfly István, Ihrig Károly, Czettler Jenő és Steinecker Ferenc nevei jelzik az oktatói gárda színvonalát. Részletesebben erről: Acta Regionis Rurum I. kötet, 2007.

² A 2006/2007-es tanévben indított Faluszeminárium című tantárgy célja a vidéki társadalom, a falusi és kisvárosi települések társadalomföldrajzi, társadalomnéprajzi, szociográfiai és szociológiai megismerésének elméleti, módszertani alapjait mutatja be. Felvázolja a 20. századi magyarországi falukutató és faluszociológia történetét, elméleti és módszertani eredményeit, a szociográfia, szociálgeográfia műfaját és legfontosabb irodalmát. A tantárgy jól szolgálhatja a hallgatók mélyebb társadalomismeretét, és minden munkaterületen segítheti őket a vidéki társadalom gazdasági, társadalmi és kulturális kérdéseinek megértésében. Felkészíti a hallgatókat a reális társadalomkép kialakítására, a helyi közösségek történetileg kialakult és napjainkban is meglévő értékeinek számbavételére, és az értékek, problémák és tennivalók bemutatására. A kurzus – következetesen az interdiszciplinaritás elvét szem előtt tartva – vállalt célja, lehetőséget adni arra, hogy a hallgatók megismerve a mai falvak jellegzetességeit, hagyományait, speciális problémáit, szakszerűen, a lokális közösség életébe nem beavatkozva, de segíthessék azok megmaradását és fejlődését. (Deáky Z. 2007. 3-4.)

hallgatói végeztek néprajzi gyűjtést a faluban. Ennek megfelelően az Acta Regionis Rurum 6. számában zömében SZIE-s hallgatók és három ELTE-s diák dolgozatai találhatóak.

Tiszaladány sohasem volt elzárt település, és ma sem az. Főleg Tokajjal épült ki 100-150 évre visszavezethető gazdasági és kulturális, elsősorban munka- és piaci kapcsolata, de mára a környező nagyobb települések is az ingázók célhelyeivé váltak. A település nagyon szívesen fogadta a falukutató tábor munkáját. Mondhatnánk, hogy megszokták már a városiak, a kívülről jövők érdeklődését, hisz az 1940-től a népi írók, szociográfusok rendszeresen időztek a faluban, és szoros kapcsolatban álltak a helyi gazdákkal, így például Móricz Zsigmond, Kovács Imre, Veres Péter, a Püski házaspár vagy Darvas József járt itt. Az 1940-es írók és parasztok találkozájának emlékére alapították meg 1972-ben a Tokaji Írótabort, és ekkortól az írók egy napot itt töltenek, és itt tanácskoznak. A ladányiak számon tartják az írókat, az itt megfordult hírességeket, és a köreiből kikerült neves embereket, így Győri Eleket, vagy a helyi író, Bényei Józsefet. Az írótabor és a népi írók hatását a ladányiak identitására, műveltségük alakulására, politikai szemléletére jelzi a feltűnő sok helyi tollforgató, verset, visszaemlékezést, falutörténetet író férfi és nő.

Nemcsak a tollforgató tiszaladányi parasztok jelzik a sajátos műveltségi viszonyokat, hanem a hasuragazdálkodás emléke is, amelyek a tiszaladányi idős emberek emlékezetében gyakran összefonódnak a híres vendégekkel, írókkal és újságírókkal. 1938-ban Somogyi Imre (1902-1947), a „Kertmagyarország apostola”, aki a bolgárkertészeketől tanult és továbbfejlesztett, korszerűbb mezőgazdasági ismereteket akart a falusi népességnek tanítani, 1940 Pünkösdjén Móricz Zsigmond, Veres Péter és Kovács Imre társaságában Tiszaladányba utazott. Erről a tiszaladányi napról Kovács Imre tudósított a Szabad Föld 1940. május 19. számában (*Kovács I. 1940.*). Bejárták a falut, meghallgatták a panaszokat, kimentek a földekre, és kilátogattak Szirmay gróf nagyhomokosi uradalmába is, ahol körbenéztek, és az uradalmi cselédekkel beszélgettek. A nap egyik fontos programja volt a hasuragazdálkodás ismertetése. Somogyi Imre személyesen mutatta meg a parasztoknak a gazdálkodás alapjait, az általa kifejlesztett hasurakötés technikáját és a szövéshez szükséges állványt is.³ Ennek része volt, hogy a felállított „hasuraszövő-állványokon” a ladányiak, valamint a környékbeli parasztok elsajátíthatták a hasurakötés technikáját.

E nap emléke többféleképpen bukkant föl a faluban való tartózkodásunk során. Néhányan, akik akkor kisgyermekek voltak, az ünnepre, a lelkesedésre, a vendégeskedésre és a hasuraszövő állványokra emlékeznek. A hasurára büszkék, nemcsak azért mert híres emberek hozták ide, hanem mert a hasura segítségével a gazdák három héttel korábban tudtak zöldségeket, elsősorban paprikát a piacra termelni (*M. Csikai M. 1996.*). Ha szóba kerül ma a hasura, akkor szinte mindenki tudja mit is jelent ez, és az idősebb emberek büszkén emlegeti a nagy paprikákat és a korai zöldségeket.

A korszerűbb kertgazdálkodás azért is fontos volt, mert a kishatárú település parasztjai 5-10, esetleg 15 holdon gazdálkodtak, és csak a racionális, a minden talpalatnyi földet és lehetőséget kihasználva, és kiegészítő tevékenységgel tudták a megélhetést biztosítani. A családi gazdálkodás mellett sokan a tokaji szőlőkben napszámban dolgoztak, az uradalmakban kapáltak, vagy a környék településeit járva piacoztak, kast kötöttek, mindig találtak maguknak munkát. Ezek a gazdálkodás és megélhetés múltcserepei, amelyekre büszkék ma is, és amelyek a jelenlegi mentalitást, a múlthoz való viszonyt is befolyásolják.

³ A hasura nádból, gyékényből, zsúpból szőtt takaró, ami a palántákat megvédi a tavaszi és kora őszi fagytól. Somogyi Imre ehhez megtervezett egy hasuraszövő állványt is. Műve: Kertmagyarország felé, Budapest, 1942.

Ezek mellett Tiszaladányt, mint minden más magyarországi települést jelentősen meghatároztak az 1945 utáni évek. Itt is sok minden terheli a múltból az emberi viszonyokat. A háború áldozatai és veszteségei, majd a *malenykij robotra* elhurcolt fiatal nők és férfiak sorsa, az ötvenes évek, az uradalmi cselédek beköltöztetése, a párt-diktatúra, az 1961-es tévesztés, végső soron a falu térbeli, gazdasági és társadalmi átalakulása. Mindezekkel együtt talpon maradtak, megmaradtak, építkeztek, gazdálkodtak, kosarat fontak, gyermekeiket taníttatták, olvastak, imádkoztak, büszkék voltak református templomukra és örültek a Holt-Tisza évszakonkénti változásának és a gólyák érkezésének.

A tiszaladányiak büszkék szorgalmukra, a jég hátán való megélhetés képességére, a református felekezetre, a tokaji író-tábor tiszaladányi gyökereire, híres naiv festőjükre, Győri Elekre, a hasuragazdálkodásra, a nagy paprikákra, a tokaji piacozásra, az uradalomba és a szőlőbe járásra és a kaskötés sikeres éveire. Számon tartanak minden ladányit, mindenki ismeri az elszármazottakat, az egykori és jelenlegi, az egyetemi katedráig, az írószövetségig eljutó falubelieket is.

Szükség is van ezekre a belső tartalékokra, mert mára előregedő népességről beszélhetünk, megszűnt a felsőtagozat a szépen berendezett, korábban nyolc évfolyamra berendezkedett általános iskolában, a gyermekek Tokajba buszoznak, nincs munkahely, aki tud, ingázik, vagy elvándorol. Az egykor állattartó községben már csak néhány disznót tartanak, alig látni tyúkokat az udvarokban, mozgó húsárus látja el a falu népét hetente a szükséges húsáruval. Ugyanakkor majd minden utca kövezett, csatornázott a település, 2011-2012-ben teljesen új és korszerű Öregek napközi otthonát és új orvosi rendelőt avattak.

Több vállalkozó is próbálja megélhetését és családjá jövőjét megtartani a faluban. Van, aki a családi tradíciót folytatva gazdálkodik, van, aki a rendszerváltás után megszerzett tőkét mozgósítva beruházásokba fektet, van, aki tanultságát használva tőkének próbálja a több lábbon állás stratégiáját folytatni. De, mindenki, aki egy kicsit is tud mozogni, tesz-vesz, rendben tartja a kertjét, ha nem is hasurával, és ha nem is primórt, de megtermeli a levesbevalót. És persze Csikai Guszti bácsi fonja a kosarakat, és elmeséli az érdeklődőknek, milyen fontos szerepe is volt a kosárfonásnak Tiszaladány fejlődése szempontjából.

2011-ben fiatal lelkipásztornó kezdte meg itt szolgálatát. Dinamikus személyisége és elkötelezettsége garancia a hívek számára. Szemlélatomást erősödik a református közösség, ünnepeken megtelik a gyönyörűen felújított református templom. Úgy tűnik, hogy az elszármazottak összefogásában is egyre erősebb szerepe lesz a gyülekezetnek.

Megnyitotta kapuit a Tiszaladányi Református Egyházközség Gólyafészek Ifjúsági Tábora is, amely nyaranta várja a fiatalokat, így a SZIE és az ELTE hallgatói is itt szálltak meg mindkét falukutatótábor alkalmával. Köszönettel tartozunk segítségéért, támogatásáért a református tiszteletesasszonynak.

A falu jelenlegi polgármestere tiszaladányi családból származik, állatorvos és mellette a Holt-Tisza partján lévő Szilaj Lovas Panzió tulajdonosa. Nehéz gazdasági helyzetben vette át a falu irányítását, és mint a saját gazdaságát, próbálja a falut is jól irányítani. Tudja, hogy a falu nehéz helyzetben van. Az ország gazdasági gondjai itt még inkább érződnek, megjelennek a mindennapi nehézségekben, de az önkormányzat és az egyének szintjén is. Ennek ellenére, vagy inkább ezek mellett sokat köszönhetünk a polgármesternek, munkánkat mindvégig támogatta és figyelemmel kísérte.

A tiszaladányi falukutatás használt vizsgálati módszerei

A szemináriumi keretek közt folyó félévi munka során a tiszaladányi falukutató fiatal diákjainkkal először szakirodalmi forrásgyűjtést végeztünk, hogy mindenki el tudjon mélyülni a falusi vidékre vonatkozó legszükségesebb alapismeretekben. A falura vonatkozó alapismereteket több irányból válogattuk: foglalkozunk egyrészt a falukérdéshez általában kapcsolódó szakirodalommal, másrészt azokkal a tanulmányokkal, cikkekkel, monográfiákkal, melyek a konkrét, vizsgálandó helyszínnel kapcsolatosak. Ezen munka tette lehetővé, hogy később kialakítsuk a tényleges kutatási irányokat, a terepi kutatás konkrét céljait, és hogy kidolgozzuk a szükséges terepi módszertant. Minden résztvevő hallgató önálló kutatóként dolgozott: saját (a képesítésének, érdeklődésének, és természetesen a vizsgálandó helyszínnel megfelelő) témát választott. A módszertan kialakításánál fontos kihangsúlyozni, hogy mivel nincs egységes, minden témához, minden helyszínhez jól adaptálható megoldás; ezért egyedileg (a faluhoz), és egyénileg (minden egyes témához külön-külön) történt a kutatás módszertanának kidolgozása. A félévnyi előkészület után következett a *több napos*, Tiszaladányban zajló tábor 2012. június 21. és 26. között. (Bár voltak diákok, akik előtte és utána is voltak kutatási céllal a faluban.) A következőkben közzé tesszük a legfontosabb használt vizsgálati módszereket.

Dokumentum-és adatbázis-elemzés

A falukutatás során a felhasználható dokumentált anyagok, adatok köre széles palettán mozgott. A történeti és recens forrásmunkák, valamint a témához tartozó statisztikai adatok összegyűjtése részben az ú.n. *manifeszt-tartalom*, részben a *látens tartalom* felfedését szolgálták. A manifeszt-tartalom gyűjtése a kinek-kinek témájához tartozó kulcsszavak, kifejezések, tényanyagok összegyűjtését jelentette, a látens tartalom kiszűrése pedig a dokumentumok, adatok mögött rejlő komplex összefüggések kiemelését.

A személyes interjú

Az interjú a kvalitatív jellegű társadalomtudományi kutatási módszertanok sorában olyan „puha” módszernek számít, melyet olyan információk és vélemények feltérképezésének céljával végzünk, mely nem ismert, vagy nem teljesen tisztázott ok-okozati összefüggésekben gyakran van segítségére a kutatónak. A falukutatás során hallgatóinkkal együtt Tiszaladányban is alkalmaztuk a strukturált, *zárt interjúk* formáját, amikor előre kialakított forgatókönyv mentén gyűjtöttük az információt. Ugyanakkor alkalmaztuk a kötetlen beszélgetéseken alapuló *informális* módot is. Természetesen e két különböző formában szerzett információ nem egyforma hivatkozási alapnak számít az írott publikációkban.

A személyes megfigyelés

A személyes megfigyelésen alapuló vizsgálati technika az érintett szereplők, intézmények folyamatok mechanizmusának megfigyelésén alapult. Hallgatóink alkalmazták a részvétel nélküli megfigyelést, és a résztvevő-megfigyelést is. A *részvétel nélküli megfigyelés* során kívülről figyeltük a szituációt (pl. forgalomszámlálás), anélkül, hogy a megfigyeltnek erről tudomása lett volna. A *résztvevő-megfigyelés* során a folyamatban résztvevőként is jelen voltak a diákjaink (pl. a csorda és a csordás megfigyelése). A módszer segítségével adatokra, információkra tettünk szert, melyek a tanulmányokba fotografikus és szöveges formában épültek be.

A kérdőíves felmérés

A 680 fős település kérdőíves vizsgálatával a célunk az volt, hogy a fontosabb, általunk kutatott kérdésekben más forrásból nem pótolható témákban a településen élők nagyjából *harmadától* legyen információnk. Miután a faluban körülbelül 3 fő körüli az 1 háztartásban élők száma átlagosan, így úgy kalkuláltunk, hogy kb. 80 kérdőív készítésére lesz szükség. A felmérésünket *háztartásokra* vonatkoztatva terveztük és szerkesztettük meg azzal a fontos kitéttel, hogy egy háztartásból csak egy kérdőív születhet. A kérdőívezés során a település minden utcájából nagyjából minden harmadik háztartásból gyűjtöttünk adatokat.

Összesen 84 kérdőív gyűlt össze, ami a várakozásainknak nagyjából megfelelt. A kérdőív adatainak összesítésekor a háztartás tagjaira vonatkozó válaszokból (pl. ki, hol dolgozik, mivel foglalkozik stb.) világosan láthatóvá vált, hogy a felmérésünkkel összesen 222 tiszaladányi lakost magában foglaló vizsgálatot végeztünk. A megkérdezett háztartások 25%-a volt 1 fős, 27%-a 2 fős, 19%-a 3 fős, és egy másik 19% ennél is nagyobb létszámú háztartás volt. (A legnépesebb háztartás 7 fős volt).

A tábor résztvevői

2012 nyarán a Szent István Egyetem Gazdaság-és Társadalomtudományi Karának két tanárának, Deáky Zita etnográfus és Molnár Melinda geográfus vezetésével a következő diákok vettek részt a falukutató tábor munkájában:

*Fűrész Edina,
Karacs Márton,
Koplányi Barbara,
Krinács Kitti,
Kupás Dzszenifer,
Molnár Judit,
Oláh Izabella,
Sipeki Zsolt,
Szűcs Alex,
Topa Zoltán,
Tordai Nóra,
Tóth Ádám,
Viktor Kinga.*

Természetesen a tiszaladányi falukutatás annak ellenére, hogy az oktatók és a hallgatók előzetesen felkészültek, csak részvizsgálatokat végezhettek. Ismerkedésről, közelítésekről beszélhetünk, gyűjtési és feldolgozási gyakorlatról, a kutatómunka nehézségeinek és szépségeinek megmutatásáról, közös gondolkodásról, a problémák megfogalmazásáról, és a jövő lehetőségeinek felvázolásáról. Éppen ezért a kötetünk előtanulmányokat tartalmaz, amely a dokumentáláson és a kutatásra való ösztönzésen kívül lehetőséget ad a hallgatóknak a tudományos kutatómunka és feldolgozás elsajátítására, és teret a megmutatkozásra. Ugyanakkor a dolgozatok fontos információkat, megállapításokat tartalmaznak, segíthetik és ösztönözhetik a további kutatásokat önmaguk vagy mások számára. Kutatási témájukkal, vizsgálataikkal hozzájárultak egy település megismeréséhez, megismertetéséhez és megértéséhez.

Végezetül köszönettel tartozunk Tiszaladány minden lakosának, akik beengedtek minket világukba, házaikba, családi körükbe. Köszönjük a kedvességet, a nyitottságot és a türelmet, hogy időt szakítottak ránk, és fontosnak tartották, hogy megismerjük falujukat múltbéli és jelenlegi viszonyaikat.

Irodalomjegyzék

M. Csikai M. (1996): A népi írók vonzásában. Folklór és etnográfia, Herman Ottó Múzeum Évkönyve 1996. XXIV. Debrecen

Deáky Z. (2007): A gödöllői falukutató hagyományok újjáélesztése a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán. Acta Regionis Rurum, Gödöllő, 2007. 3-9.

Kovács I. (1940): Pünkösöd Tiszaladányban. Szabad Szó, 1940. május 19.

Somogyi I. (1942): Somogyi: Kertmagyarország felé. Budapest, 1942.

2. kép: A 2012. évi falukutató tábor résztvevői

3. kép: Ismerkedés a faluval.

TELEPÜLÉSFÖLDRAJZI VÁZLATRAJZ TISZALADÁNYRÓL

SETTLEMENT-GEOGRAPHICAL REVIEW ABOUT TISZALADÁNY

Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK RGVI

Melinda Molnár, associate professor

Absztrakt

Tiszaladány ma egy aprófalú: alig több mint 600 fő lakja. Fénykorában több mint dupla ennyien laktak. Nem számított kedvezőtlen adottságúnak a történelem folyamán: a víz, és a hordalékkúp-síkság többféle mezőgazdasági haszonvétele is alkalmassá tette, ahogyan a Taktaköz többi települését is. A megélhetési viszonyokat és a társadalmi struktúrát a pártállami idők és a rendszerváltás időszaka is jelentősen átformálta. A tanulmány a falu elmúlt 60 évének legfontosabb megélhetési, népesedési fordulatait foglalja össze.

Abstract

Tiszaladány is a small hamlet. It has hardly more than 600 inhabitants. In its golden age it had twice as many residents as now it has. The hamlet was not counted among the disadvantaged settlements. The water and the talus plain were suitable for different agricultural benefits as in the other settlements of Taktaköz. The livelihood relations and the structure of the society were significantly transformed during the socialist era and the post-communist transition. The paper summarizes the most important livelihood and demographic changes of the hamlet that occurred in the last sixty years.

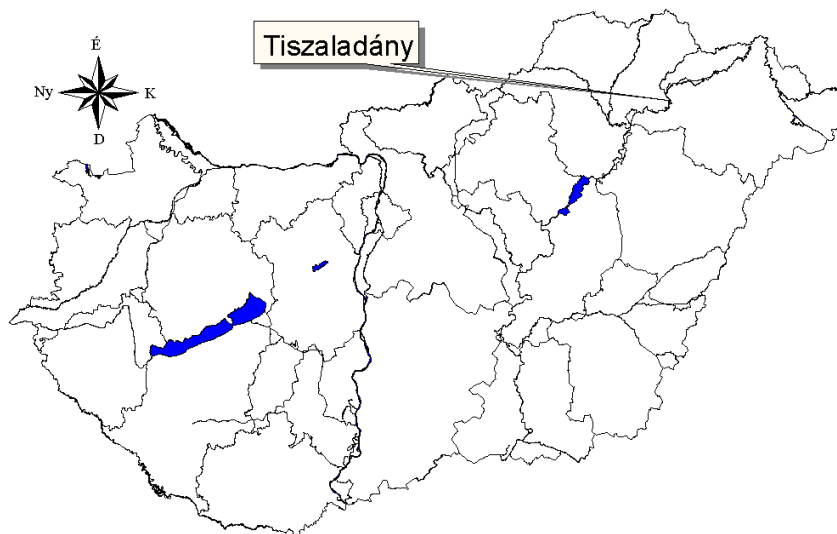
A falu elhelyezkedése

A falu az Észak-magyarországi régióban fekszik, Tokajtól mindössze 6 km-re a Tisza mentén (1. ábra). Az a szájhagyomány útján terjedő legenda, miszerint egy magyar vitézről kapta a falu a nevét, minden bizonnyal a középkori magyar krónikaírótól, Anonymustól származik (Anonymus 1975). Annyi bizonyos, hogy ez a település már a honfoglaláskor is lakott volt. A Tokaji vár tartozékként volt a Hunyadiak birtokában, később tartozott a Szapolyai és a Rákóczi családhoz is (Gazdag 1982).

Természetföldrajzi értelemben a falu a Taktaköz települése a Tisza hordalékkúp-síkságán. A település szoros kapcsolatot tart a Tiszával (mintegy 600-700 m-re nyújtózik a folyó a településtől), de meghatározója a településképnek a Tisza holt-ág is, amit a helyiek „*Kis-Tiszának*”, vagy „*Hótt-Tiszának*” mondanak. A település és tájegysége képét alapvetően meghatározza a Tisza egykori és mai árterülete. Jól látható, hogy a folyó több ízben is változtatta a medrét, nyomot hagyva ezzel a tájban. Az elhagyott folyómedrek mellett a XIX. században végrehajtott átfogó folyamszabályozás is fontos tájkép-formáló hatással bírt (Marosi - Somogyi 1990).

A falu Alfölddel való történeti kapcsolatát, a vele való szerves összetartozást mutatja, hogy az 1950-es megyehatárokat is érintő közigazgatási reformok előtt a korabeli Szabolcs vármegyéhez tartozott (Gazdag 1982). Ma Borsod-Abaúj Zemplén megye része, és sokad magával Tokajjal képez egy közigazgatási kistérségi (járási) szintet.

1. ábra: Tiszaladány elhelyezkedése

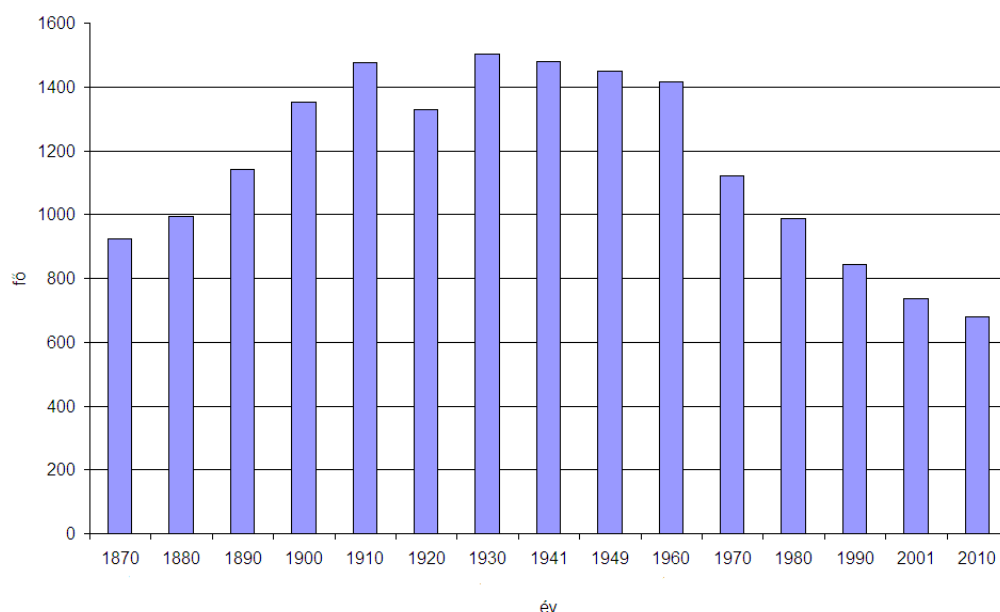

Forrás: Térképszerkesztő programmal szerkesztette a szerző

A falu népességének alakulásáról

Tiszaladány aprófalú. Az első magyarországi népszámlálás idején (1784-87) 567 lakót számlált (ez 101 családot és 68 házat jelentett). (Gazdag F. 1982) Ha 1870-től vizsgáljuk a falu népességét, akkor láthatjuk, hogy a XX. század első felében több ízben is meghaladta az ezer főt. Népesedési csúcsa 1930-ra tehető. Ekkor már 1503 fő lakta a falut (2. ábra).

2. ábra: a falu lakónépesség számának alakulása (1870-2010)

Forrás: KSH népszámlálási kötetek alapján szerkesztette a szerző.

A lakások építési éveiben is megmutatkozik a XX. század közepi fénykor. Az 1970-es népszámlálás során rögzített 337 lakásból 40 db 1900-1919 között épült, 1920-44 között

további 79 db és 1945-59 közt 137 db készült. 1960-69 között azonban drasztikusan visszaesett a lakásépítés: mindössze 37 db új építésű házat jegyeztek fel a statisztikák ezen időszak alatt. A népesedési hullámok alakulása minden esetben összefügg a helyben kínált megélhetési lehetőségekkel, a fiatal, utódnemzés előtt álló generáció helyi perspektívaival. Minden olyan korban, amikor a háború, a megélhetés problémái megjelentek, mint ahogyan máshol is; „kitaszítódott” a falu fiatal generációja, és a népesség fogyásnak indult. Tiszaladány népessége mára 680 főre apadt (2. ábra).

A település jelentősebb külterületi lakossággal is rendelkezett a története folyamán. Ez a külterületi lakóhely két, gazdasági értelemben jelentős újításokat, foglalkoztatást biztosító majorság területén volt. Az egyik központ az ú.n. *Nagyhomokos*, a másik pedig a *Reviczky-tanya*. Ez utóbbi az utolsó birtokosáról Reviczky Józsefről kapta a nevét. A Nagyhomokos nevű külterületi lakott hely a nevét a határrészről kapta, de sokan ma is Szirmay birtokként jegyzik, mivel Szirmay gróf családjának volt a tulajdonában; akik egyébként valóban ott is laktak. A 3. ábra egy emlékezetből készített negyvenes évekbeli állapotrajz, mely jól mutatja, hogy a Szirmay-birtok egy rendkívül fejlett épület-együttes volt. Látható, hogy az ott élők életét szinte teljes egészében kiszolgáló létesítmény-komplex épült ki itt kápolnával, iskolával, munkahelyekkel. (A vázlatot az időközben elhunyt *Csikai Józsefné Rambács Erzsébet* rajzolta le 2009-ben.) A leíró emlékei szerint 1944-46 között a Szirmay birtokon a rajzon látható épületek álltak, és emlékei szerint a következő (főként férfi) lakói voltak a birtoknak: *gróf Pálfi István, gróf Szirmay Erzsébet, Bagi József, Bartusz Pál, Batta András, Batta János, Batta József, Béres Ferenc, Béres Sándor, Birkás István, Burján Sándor, Cserpák József, Csik Bertalan, Csopak Ferenc, Demkó József, Farkas Mihály, Fijo István, Gazdag Ferenc, Hadabás András, Károly Mihály, Kecskés János, Kecskés József, Király István, Kovács Ferenc, Kovács József, Kovács Miklós, Labanc László, Mincér András, Mincér Márton, Molnár Pál, Nyirkos József, Nyizsnyik István, Priscsák József, Rambács András, Rambács József, Szabó István, Szentesi János, Szentesi József, Tóth Lajos, Tóth Lajosné, Török József,*⁴

A majorság, a külterületi kintlakás felszámolódása Tiszaladányban csakúgy, mint máshol; szorosán összefüggött a pártállami idők nagyüzemi átszervezésével, a magánbirtokok felszámolásával. A külterületi kintlakás felszámolásának általában véve kétféle útja volt. Voltak ellehetetlenítést szolgáló (pl. építési tilalom) módok (*Belényi 1996*), és voltak társadalmi mobilitást ösztönző eszközök (pl. a falumagba való költözés támogatásával). A külterületi közösségek felszámolásának sikere nagyban függött a kollektivizálás helyi sikerétől (*Duró 1993*), valamint a helyi hatalom végrehajtói szerepétől (*Molnár 2002.*). Azt, hogy ez a folyamat miként zajlott Tiszaladányban, ma még élő tanúk elbeszélései alapján rekonstruálni lehet. És minden bizonnyal érdemes is lesz ezt mielőbb megtenni.

Annyi bizonyos, hogy a külterületi kintlakás a pártállami időkben Tiszaladányban teljesen megszűnt. A Reviczky tanya helyének ma lényegében semmi nyoma sincs. Pedig 1960-ban még 7 főt regisztráltak itt a statisztikák, de 1970-ben is még volt egy lakója. Ami Nagyhomokost illeti, itt 1960-ban még egész komoly kolónia élt: összesen 166 fő. Az itt élők fiatalos korstruktúrát mutattak: több mint harmaduk (37%) 14 év alatti gyermek volt, 40%-uk 15-39 év közötti, és csak 6%-uk volt idősebb 60 évnél. 1970-re azonban, akárcsak a Reviczky-tanya esetében Nagyhomokoson is lényegében eltűnt az élet: már csak 1 háztartást regisztráltak. A Szirmay birtok több épülete ugyan ma is áll, hisz utóbb a tiszaladányi tsz fontos bázisa is volt, ugyanakkor ma már a jószágtartásra kialakított részekén kívül a major

⁴ Mivel az emlékező által ránk hagyott anyag egy rossz állapotú kézzel írott lap volt, ezért a nevekben lehetséges elírás!

4.kép: Nagyhomokos: kápolna (2012)

5. kép: Nagyhomokos: iskola kívülről (2012)

6.kép: Nagyhomokos: iskola belülről (2012)

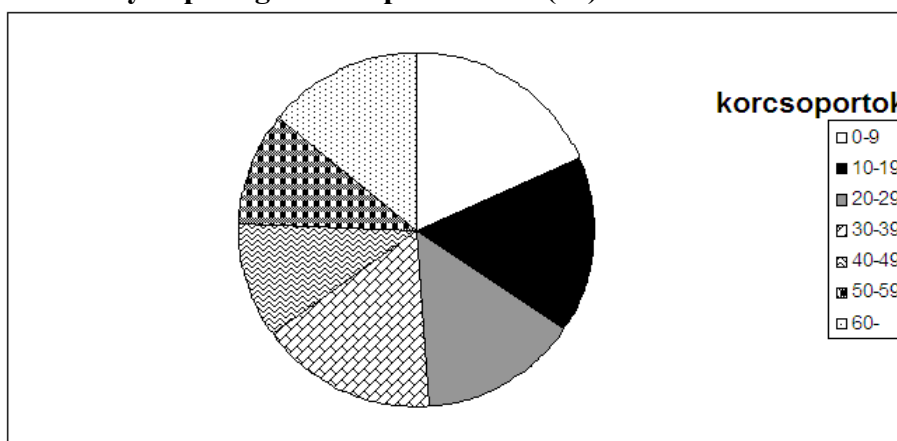

7. kép: Nagyhomokos: gazdasági épület (2012)

A külterületeken élők egy része elhagyta a falut, egy másik része pedig beköltözött a faluba. A falu társadalmában (legalábbis a közép- és idősebb generáció) ma is számon tartja a származást; kik azok, akik a külterületekről beköltözött cselédek, vagy azok leszármazottai. Az elkülönülés a szakrális hovatartozásban is megjelenik, lévén a falumag lakói inkább reformátusok, a faluba költözött egykori cselédek és leszármazottaik pedig eredendően katolikusok.

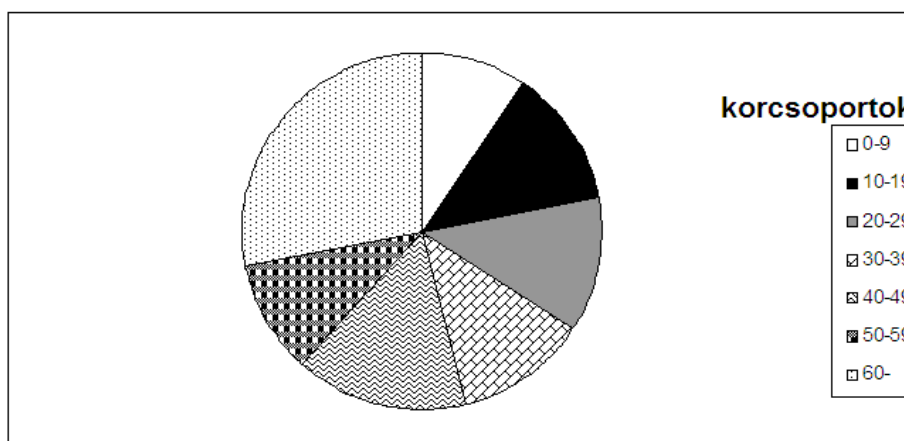
A kiüresedés folyamata nem csupán a falu külterületén ment végbe. Ha összevetjük az 1960-as és 2001-es korcsoport-összetételt, jól látszik, hogy a falu is ugyanezen a sorson osztozott. Korszerkezete erősen eltorzult. Míg 1960-ban a 9 év alattiak aránya (18,4%) egyértelműen felülmúlta a 60 év feletti arányát (14,1%), addig 2001-ben a 9 év alattiak aránya (9,4%) már csupán a harmadát tette ki a település 60 év feletti lakóinak (28%). (4., 5. ábra) Az arányeltolódások a falu demográfiai hanyatlását mutatják, és nyilvánvalóan a szelektív elvándorlás, a szülőképes korosztály megcsapolódásának következményei.

4. ábra: Tiszaladány népessége korcsoportonként (%) 1960-ban

Forrás: KSH népszámlálási kötetek alapján szerkesztette a szerző.

5. ábra: Tiszaladány népessége korcsoportonként (%) 2001-ben

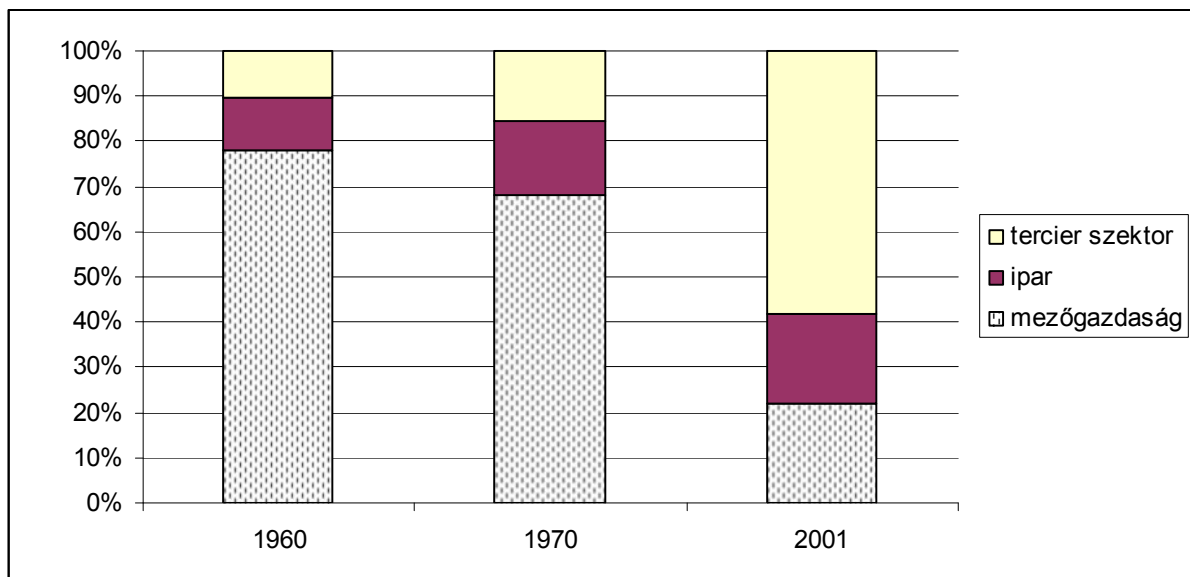
Forrás: KSH népszámlálási kötetek alapján szerkesztette a szerző.

A falu megélhetési viszonyairól

Tiszaladány hagyományos agrárfalu. A Nyíregyházi Megyei Levéltárban őrzött 1720-ból származó feljegyzés szerint: „Négy jó ökörrrel szántható a föld. Gabonából és búzából 5 magot megad, ha trágyázzák. A rétek a sok árvíz miatt sárosak, ezért nehezen használhatóak, mégis egy kaszás 1 nap alatt egy négyökrös szekérre valót tud kaszálni.” (Hivatkozva *Gazdag* 1982. 28.o.)

A falu mezőgazdaságból való megélhetése a kedvező földrajzi fekvéséből is kézenfekvően adódott, hisz a piaci kapcsolatai a jó forgalmi helyzete okán széleskörűek voltak. A korabeli dokumentumok tanúsága szerint (sőt napjainkban is) a tokaji piacra naponta akár gyalog is el lehetett járni. A kertészeti termékeknek a borra specializálódott hegyaljai községek (pl. Mád, Tály, Erdőbénye stb.) is jó piacai voltak (*Gazdag* 1982). A táji adottságoknak megfelelő agrárarculat a pártállami időkben is megmaradt. Csak lassú foglalkozási átrétegződésnek látjuk nyomát a statisztikákban. Ez a mezőgazdaságra építő történeti megélhetési háttér azonban –mint annyi más helyen– a rendszerváltás után alapjaiban omlott össze. A nagyüzemi gazdálkodás, a szövetkezet széthullása után létrejött új birtokrend nem teremtett munkahelyeket a szektorban; a falu munkaerőpiaca gyökeresen átalakult. Az átalakulásban jól látható a tercier szektor felé való eltolódás (6. ábra).

6. ábra: Tiszaladány foglalkoztatottjainak szektoronkénti megoszlása (%)

Forrás: KSH népszámlálási kötetek alapján szerkesztette a szerző.

A foglalkoztatásban azonban nem csupán a szektorális átalakulás szembeötlő. Az 1960-2001 között mérhető foglalkozásszerkezeti változásokban látványos, hogy 1960-ban és 1970-ben is több volt a kereső, mint amennyien ma összesen lakják a falut. A keresők száma 1960-ban 725 fő volt, 1970-ben pedig 1090 fő. A keresők száma 2001-ben mindössze 149 főre apadt. A rendszerváltást követően a faluban megjelent a munkanélküliség is, a megélhetési probléma, a szociális lecsúszás. A munkanélküliség nem csupán a településen, hanem a térségben is jelentős; ráadásul tartósnak mutatkozik. A megélhetési problémákat jól tükrözi az is, hogy az alig 700 fős faluban 2009-ben rendszeres szociális segélyben 7 fő részesült, rendelkezési támogatást 59 fő kapott, miközben rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben 84 fő

részesült. A támogatásokra szorultságot mutatja az is, hogy 2010-ben 43 normatív alapú lakásfenntartási támogatást is kiosztott az önkormányzat.⁵

Összefoglalás

Tiszaladány, ha csak a népességszám alakulását, a megélhetési viszonyokat tekintjük is nagy utat tett meg a története folyamán. A kötet további részében az olvasó olyan tanulmányokat talál, melyek a falu térbeli, gazdasági, társadalmi szerveződésének egy-egy jellegzetességével foglalkozik. És bár ezekben a tanulmányokban egy-egy konkrét helyi jelenséget részletesebben járnak körül a szerzők, azért természetesen nem gondoljuk, hogy mindenre választ talál az olvasó.

Irodalomjegyzék

- Anonymus* (1975): Gesta Hungarorum. Ford. Paizs Dezső Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Belényi Gy.* (1996): Az alföldi városok és a településpolitika (1945-1963) Dél-Alföldi Évszázadok 7. Szeged.
- Duró A.* (1993): A tanyai átalakulás szociálgeográfiai értelmezése a szegedi tanyarendszer példáján (kandidátusi értekezés) kézirat MTA RKK ATI Kecskemét.
- Gazdag F.* (1982): Életszínvonal és életmód alakulásának vizsgálata Tiszaladány község viszonyai alapján doktori értekezés (kézirat).
- Marosi S.- Somogyi S.*(1990): Magyarország kistájainak katasztere I. MTA FKI Budapest.
- Molnár M.* (2002): A nagykunsági tanyavilágról jelen időben Budapest.
1960. évi népszámlálás Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kötete. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat.
1970. évi népszámlálás Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kötete. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat.
2001. évi népszámlálás Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kötete. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat.
- T-STAR, 2009.
- A Magyar Államkincstár Észak-magyarországi Regionális Igazgatóság Államháztartási Iroda részére benyújtott 2010-es önkormányzati adatok.

8. kép: Szekerezés a faluban

⁵ Önkormányzati adatszolgáltatás

TÉRSZERVEZŐDÉS-VIZSGÁLATOK

9.kép: Belterület és külterület találkozása

TISZALADÁNY TÖRTÉNETI, SZERKEZETI LEÍRÁSA

ETHNOGRAPHIC, HISTORICAL AND STRUCTURAL DESCRIPTION OF TISZALADÁNY

Tóth Gábor egyetemi hallgató PTE néprajz szak

Gábor Tóth, graduate student

Absztrakt

Tiszaladány története csaknem az államalapításig nyúlik vissza. Néprajzi, történeti képe jól mintázza a folyami települések jellegzetességeit. A történeti változások a településszerkezetben is nyomot hagytak. Ezzel is összefüggésben a kifelé egységes település, ma valójában négy egymástól jól elkülöníthető részből áll. A tanulmány bemutatja a falu történetének fontosabb állomásait, településnéprajzi ismérveit, és rövid leírást ad a négy önálló névvel jegyzett településrész markánsabb ismertető jegyeiről is.

Abstract

The history of Tiszaladány goes back almost till the foundation of the state. Its ethnographic and historical picture models fairly well the characteristics of fluvial settlements. The historical changes have left marks on the structure of the settlement. In regards to these changes, the settlement – which seems to be uniform for an outsider - actually can be separated into four parts. The study shows the most important phases of its history, the ethnographic features of the settlement and provides a short description about the main landmarks of the four individually named districts of the settlement.

Tiszaladány vázlatos településtörténete és településnéprajza

Tiszaladány a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye keleti határán helyezkedik el a Taktaközben. Viszonylag korán, már 1067-ben birtokadományozások kapcsán megemlítik. (7 ekényi föld és 5 halastóval) (*Wenzel 1860. 26.*). De a mai Nagyhomokos környéke a rézkor óta lakott térség volt (*S. Koós J.–Lovász E. 1990. 653*). Ami a mai falu közvetlen előzményét illeti, a 13. századi *Gesta Hungarorum* feltehetően Ladányt említi a magyarok honszerző cselekedeteivel kapcsolatban „...*midőn Árpád vezér elengedte őket, nem kicsiny sereggel nekiindultak, és a Tiszát úgy úsztatták át a ládi révnél, hogy semmiféle ellenség sem szállt szembe velük. Másnap pedig a Tisza mentén a Szamos folyó felé kezdtek lovagolni.*” (*Anonymus 1975. 98.*) A későbbi szerzők elfogadták Anonymus állítását, mely szerint a Tisza ezen területe már a 9. században magyar szállásterület volt. „*A magyarok őshonosok, már Szabolcs letelepítette őket.*” (*Bél M.–Schemberger F. 1979. 14.*), „*Szabolcs 892. tájban a tiszaládi (ma Ladány) révnél úsztatott át Mén-Marót földjére.*” (*Borovszky S. 1900.*)

Az egyes véletlenszerűen felbukkanó történelmi forrásból azonban nem lehet hitelesen megrajzolni egy település életét, akkor sem, ha a földrajzi adottságokból fakadó tájhasználat számos általános következtetésre alkalmas. A 9. században a magyarság elsősorban a folyók mentén létesített településeket. Gyanítható, hogy a honfoglaló magyarok is korán megszállták a Taktaköz-vidékét, hiszen a nagyállattartó életmódban központi gazdasági szerepet kapnak a rétek és a legelők, amelyek természetes öntözése megoldott volt (*Bellon T. 2003.19.*) „Taktaközre a réti talajok jellemzőek. A kistrégió területén a magyarság már a honfoglalás óta

él (Borsos B. 2011. 324.). „A honfoglaló magyarság szállásterületeinek kiválasztásakor – a hadászati szempontok mellett – elsősorban az ökológiai tényezőket vették figyelembe. Gazdasági tevékenységüknek, a nagyállattartó és földművelő életformának a síksági tájtípusok, az amfibikus árterek és ezek ellenpólusai, a néhány méterrel magasabb ármentes szintek feleltek meg. Ennek megfelelően a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye egykor állandóan és időszakosan elöntött területein (a Bodrogtörzs, Taktaköz és a Borsodi árter) is az ún. komplex ártéri gazdálkodás alakult ki, alapvetően állattenyésztő profillal.” (Frisnyák S. 1994. 15.). Kniezsa István (2000) szerint a Taktaköz területe már a 11. században magyar településterület volt.

A középkori magyar falvak létrejötte szinte minden esetben folyó-, patak-, tóparthoz vagy árterületekhez köthető (Maksay F. 1971. 91.). „Az állattartásra berendezkedett honfoglaló népesség elsősorban azokat a folyó menti helyeket választotta telephelyéül, ahol védve volt az elemi kártételtől, ugyanakkor a vízhez közel voltak, a megélhetés számukra téli időben is biztosított volt.” (Novák 1995. 52.) „Az állattartó közösségek arra törekedtek – ebben látták a biztonságos legeltető állattartást -, hogy legyen mind nedves, mind száraz legelőjük is. Így nem voltak annyira kiszolgáltatva az időjárás szélsőségeinek.” (Bellon T. 2003. 17.). Akárcsak a Tisza más területein, a taktaközi települések határa vízjárta terület volt. A Tiszából, Taktából kiágazó fokok, erek évente vízborítottá tették a réteket. A Tiszaladány határában található dűlők elnevezései napjainkban is az ártéri térszint alapján különböztetik meg a száraz és nedves földeket, legelőket: Nagyhomokos, Homokhát, Halom, Pozsáros, Sulymos, Lapos/lapos stb.

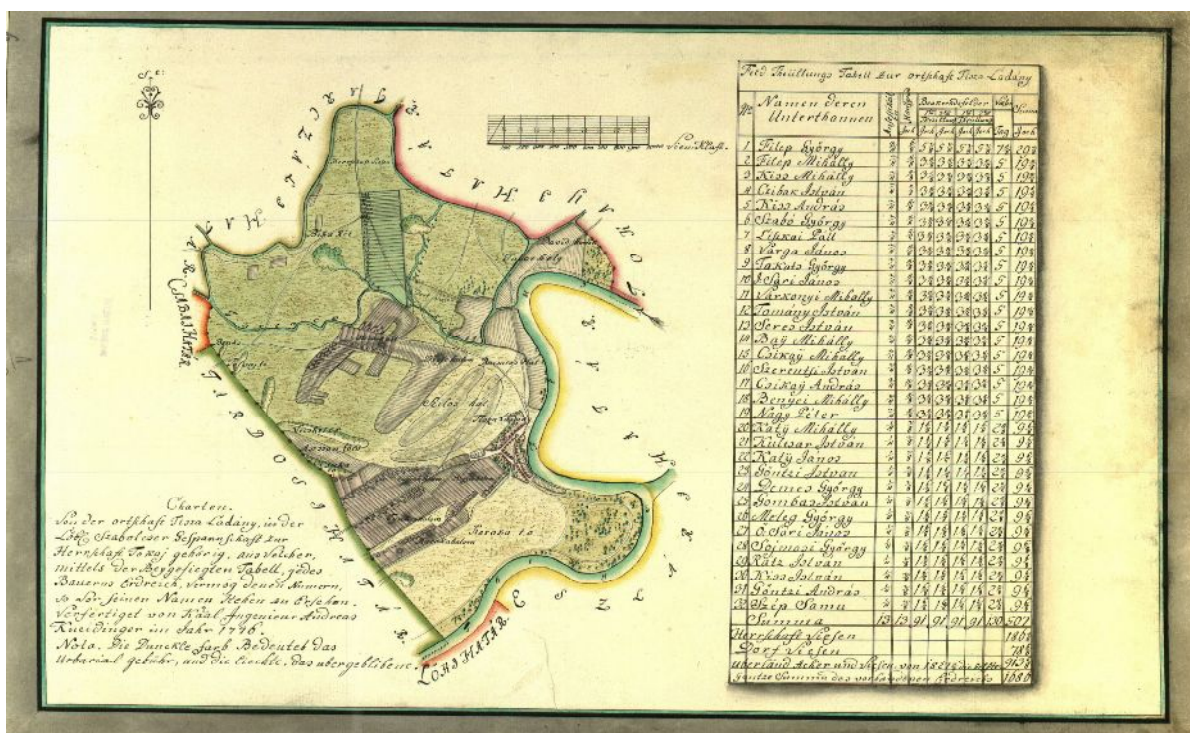
A 13. század közepéig falvainkról országosan elmondható, hogy természeti gazdálkodásból éltek, ekképpen a belső árucseré meg lehetőségen szűk volt (Beluszky P. 2003. 18.). Joggal feltételezhetjük, hogy a Taktaközben is tudatos tájhasználat, megszervezett vízgazdálkodás folyt ebben az időben, ezek részletei azonban nem ismertek. Az általános tendenciákból feltételezhető, hogy a megélhetést jelentős részét Ladányon is az ártér biztosíthatta (halászat, pákászat, csikászat, darvaszat, tőzsérkedés, révészet, gyékényszövés, kaskötés, stb.). A történészek becslései szerint egy átlagos falu hozzávetőlegesen 20-25 családból tevődött össze, amelynek határa 5-10 km átmérőjű volt (Beluszky P. 2003. 20.). Ladány határát a Tisza egykori medre határozta meg, ugyanis a folyó szinte teljesen körülfogta a település földjeit. A településhatár Ladánytól észak-nyugatra hozzávetőlegesen 4 km hosszúságban terült el. A határon belül még egy település volt, amelyet 1347-től nevesítve is ismerünk: Dicse (Diche) (Németh P. 1997. 117.). A ma is Dicsének (Dicse-laposnak) nevezett dűlőt a helyiek Ladány első települési helyének tartják („Dicseladány”). Nevét onnan eredeztetik, hogy egy csatában itt győztek az ellenség felett. Azonban magát a Dicseladánynak emlegetett települést – ismereteink szerint – egyetlen történeti forrásunk sem ismeri. A történeti kútfők úgy tudják, hogy a Dicse a későbbiek során beleolvadt a ladányi határba (Németh P. 1997. 117.).

A 14. században már Ladánynak önálló temploma volt, feltehetően a mai templom jelenlegi helyén állt. A település központi része a legmagasabb, árvízmentes területeken helyezkedett el. Ez a terület földrajzilag szinte teljesen megegyezik a mai „Falunak” nevezett központi településrészszel. A lakóépületek az árvízmentes magaslatokra elszórtan épültek. A falu alaprajza akárcsak a hasonló korú, és földrajzi adottságú falvak esetében is, szabálytalan. A lakóházak között gazdasági udvarok épületek, istállók állhattak (Beluszky P. 2003. 20.)-

A település életében fontos szerepet játszott az 1566-os esztendő, amikor János Zsigmond török segédcsapatokkal Tokaj ellen vonult. A tatárok ekkor Ladányt is teljesen felégették.⁶ Minden bizonnyal a 14. században épült – azóta elbontott Szent Mihály tiszteletére felszentelt – templom ekkor sérült meg súlyosan. A tatár pusztítás emlékezetét a közösség a dűlőneveiben tartotta fenn a közelmúltig: Ezek szerint „...a Tokaj felőli részén úgy hívják, illetve úgy nevezték el, azt a kertet, hogy Tatárkert. A tatárok ott tanyáztak a lovaikkal. Poggyászaikkal, amikor megszálltak pusztították a falut (...).” (Takács Gáborné Cserés J. 1979.1.) A 17. századra a pusztítások miatt a falu szinte teljesen elnéptelenedett. A feljegyzések szerint 1687-ben csak néhány katona lakta.⁷ A 17. század végén 18. század elején jelentős betelepülés történt, mely meghagyta a település központját és a köré szerveződött újjá. (7. ábra)

7. ábra

Tiszaladány és környéke - Kneidinger A. 1770 körül készült kéziratós térképe alapján

Forrás: Dobány 1995.

A település későbbi fejlődését és térszerkezeti alakulását is nagyban befolyásolta a Tisza és annak szabályozása. A 18. századból több kéziratós katonai térképvázlatot ismerünk a Taktaköz településeiről. Tiszaladányról 1776-ban Kneidinger András készített két térképet. A 19. század közepétől megkezdődő folyószabályozásokkal irreverzibilis változások mentek végbe a vidéken. Az új nyugati típusú gazdasági érdekek – pl. a gabonakonjunktúra – miatt egyre nagyobb területre volt szükség. Az ármentesített területeket szántóföldként és kertműveléssel hasznosították. A folyószabályozások és lecsapolások révén 1846-tól 10 000 hektár vált hasznosíthatóvá a Taktaközben (Dobány Z. 1995. 18.). „A szántóterület növekedése Tiszaladánytól Ny-ÉNy-ra elterülő, korábban nagyrészt ingoványos felszínen volt legnagyobb arányú” [TG: Nagyhomokos, Bika-rét] (Dobány Z. 1995. 19.).

⁶ idézi: Juan Alberto Cabello Colini 2012. 9. - U et Fasc 97 No. 25 (a)

⁷ idézi: Juan Alberto Cabello Colini 2012. 10. - U et Fasc. 58. No. 16

Az itt élők tökéletesen alkalmazkodtak a vízi közlekedéshez, áruszállításhoz. A tavaszi-őszi áradásokat és a nagy esőzéseket leszámítva – a főút a környék kereskedelmi központjaival kötötte össze Ladányt. A ladányiak hagyományosnak tekinthető életmódjában, az ártéri gazdálkodásra épülő jószágértékesítésben és növénytermelésében fontos szerepe volt a főútnak a termékek eljuttatásában. A 15. században Debrecen, Nyírbátor, Nagykálló települések vonzása közvetve kihathatott a ladányiak gazdasági és kereskedelmi életére is. Áruik a 20. század közepéig a közelebbi tarcali, szerencsi, hajdúnánási, tiszzaeszlári és nem utolsósorban a hegyaljai piacokon cseréltek gazdát. Tokaj évszázadokon keresztül befolyással volt Tiszaladány fejlődésére is, melyet az 1859-es vasút tett még jelentősebbé.

A 19. század második felében sorvadásnak indult az évszázados hagyományokkal bíró ártéri gazdálkodás modellje, mely a környező településeken életmódváltáshoz is vezetett. A lecsapolásokkal szinte egy időben 1850-től a kincstár bérbe adta a Tiszaladányhoz közeli földeket. A 20. század elején két nagyhatású urasági (Szirmay, Reviczky) központ jön létre, amelyek az új intézmények mellett (kastély, katolikus kápolna, iskola stb.) új gazdasági létesítményeket is létrehozott Tiszaladány egykori árterében (magtár, szeszfőző, üvegház stb.).

A kedvezőbbé váló infrastrukturális, szállítmányozási adottságok révén urasági birtok jelent meg Tiszaladány közvetlen határában. Nagyhomokos területeit elsőnek Deréki Gyula, majd a Stein-testvérek vették meg. 1907-től (*Takács Gáborné Cserés J. 1980. 4.*) a terület gróf Szirmay Ottó tulajdonába került. A „Karakó” dűlőt elsőnek Kállay Péter, majd pedig Reviczky József vásárolta meg (*Nemes L. 1955. 148.*). A nagyhomokosi majorság olyan erős gazdasági és társadalmi szerepet töltött be a település életében, hogy mindenképpen szólni kell róla. Szirmay Ottó kishomokosi (Tarcaltól délre) valamint nagyhomokosi (Tiszaladánytól északra) elterülő uradalmi a 20. század elejétől összefüggő termelőegységként működött a Taktaközben. A Szirmayak életvitelszerűen éltek Nagyhomokoson (*Herczeg Renáta 2011. 124.*), ennek megfelelően alakították ki majorságukat (kápolna, kert kövezett úttal, tenispálya stb.). (*Takács Gáborné Cserés J. 1980.*) Szirmayék 1907-től számos gazdasági fejlesztést hajtottak végre. Az uradalmi termeléssel erősebb kapcsolatok alakultak ki a környező települések között, amely például munkaerő-vándorlásban és termelési specializációban is megmutatkozott.

A tiszaladányi urasági birtokok megjelenése és gazdasági aktivitása megerősítette a település Tokaj felé irányuló kereskedelmi potenciálját is. Az uradalomban számos beruházás történt (útépítések, kútúrások, három üvegház, sertéstelep, marha hizlalda, magtárak, terménytároló, víztorony intézői lakások, tejcsarnok stb.) A korszerű mezőgazdasági, állattenyésztési, tejfeldolgozó intézményei számos környékbelinek adott munkát, kiegészítő keresetet. Például napszámosként „Nagyhomokoson csak Ladányról 40 ember aratott.” (*Takács Gáborné Cserés J. 1979.*) A birtokokról származó terményt újonnan létrehozott kövezett magán műutakon és lórékon szállították el, utóbbit 1961-ben bontották el. A közel 4 évtizeden keresztül üzemelő urasági birtoknak gazdaságot és kultúrát élénkítő hatásai kihatottak Tiszaladányra is. A háború után a nagykastélyt a tiszaladányi nép azonnal széthordta, az épületek többségét is elbontották.

A település szerkezete

Tiszaladány egykori formáját és határait a katonai felvételekkel és a folyószabályzások során készült térképekkel lehet leginkább megismerni. A község épített emlékei közül pedig a középkori elődje helyén emelt 17. századi templom segít az egykori településszerkezet

rekonstruálásban. A 14. században épült templom a település központjában helyezkedett el, akárcsak ma. Pintye Gábor a nyíregyházi Jósa András Múzeum régésze elmondása szerint elképzelhető, hogy a községet kettészelő főút is - legalábbis a település központi részein - évszázadok óta változatlan kiterjedésű és irányú. „A településszerkezet meglehetősen konzervatív, a legtöbb helyen még ma is az évszázadok által kijelölt séma szerint terjeszkedik a falu.” (Pityke G. szóbeli közlése 2011.) Tiszaladány településszerkezetének centruma tehát sokáig változatlan maradhatott.

A település eredetileg a szabálytalan alaprajzú halmazfalvak típusába tartozott. A település épületei jórészt a Tokaj-Tardosi főút két oldalán telkekkel együtt sorakoztak. „Tiszaladány egy része dombon van. A jobb oldalon [TG: Tokaj felől] van a lapályterület, beépítve házakkal. A parton lakók falusiak, a lent lakók érbeliek voltak.” (Takács Gáborné Cserés J. 1979. 14.) Tiszaladány főutcájának meghosszabbításában épült tovább, ekképpen település szerkezete a közút vonalát követve jött létre. „Később északra, illetve az Égető-, és Tyúkoshalom irányában történt a térfoglalása (Dobány Z. 1995.30.). A 20. században pedig a település dél nyugati részén megalakult az Újtelep.

Ladány településszerkezetét földrajzi és társadalmi adottságai határozzák meg. A település lakó- és gazdasági területeit a település fizikai lehetőségeinek (elhelyezkedése, gazdasági potenciál) megfelelően nevezték el és sorolták be. A terek presztízse a földrajzi nevekben is megmutatkozik: „Falu”, „Ér”, „Újtelep”, „Telep”, „Cigánysor”. (8. ábra)

8. ábra: Tiszaladány térszerkezete

Forrás: Google-map alapján szerkesztette Molnár Melinda

A „Falú” tekinthető a település legrégebbi részének, mely védelmi célból az árvízmentes kiemelkedésre épült. A főút körüli központi falumag több évszázada otthont ad a legfontosabb intézményeknek. A községirányítás, a fogyasztói termékeket forgalmazó üzletek, a szórakozás és a kikapcsolódás színterei leginkább a „Falú” részein koncentrálnak. A falu középpontja közigazgatásilag, gazdaságilag, mentálisan és szakrálisan tartotta össze a közösséget. Annak ellenére, hogy számos intézmény ma is megtalálható a falumagban, azok szerepe sokat veszített egykori jelentőségéből. A legfontosabb közösségi és kommunikációs terek azonban még mindig a település középpontjában helyezkednek el, ahol a közösségi élet jelentős eseményei is lejátszódnak (piacolás, kikapcsolódás, ünnepek, stb.) (8. ábra)

A település tradicionális *Alvége* az „Ér”. Nevét a „Falú” alatt elfutó erekről, fokokról kapta. A felvégnél alacsonyabb térszínt – a folyószabályozás előtti – részben árvízjárta helyeken épült a település ezen része. Kis Ér-oldalra, Nagy Ér-oldalra, valamint 1929-től „Új sorra” (Arany János utca, Tompa Mihály utca) tagolódnak. Az „Érben” a gazdasági lehetőségek évszázadok óta korlátozottabbak voltak, mint a „Faluban”, ezért az itteni családok lakóházai és gazdasági udvarai szerényebbek voltak, mint a felvégen. Az „Ér” hátrányos földrajzi helyzetéből, területi kiosztásából, valamint lakói szociális helyzetéből kifolyólag nem tudott intézményeket létrehozni és fenntartani. *„Az érből mindenért fel kellett jönni a faluba, a boltba, a kocsmába, a templomba, a községházához. Az érbeli lányok, legények csak a vasárnap és ünnepnapokon voltak otthon, meg éjszaka, egyébként a Tokaji hegyen dolgoztak télen-nyáron.”* (Takács Gáborné Cserés J. 1979. 15.) Az intézmények hiánya miatt nagyobb közösségi terek, kommunikációs központok sem jöttek létre ezen a településrészen. Kivételt képeztek azok az ideiglenesen létrejött informatív publikus terek (pl. a vasárnap délutánokon) amikor a legények ebéd után közös tekézéssel, faragással múltatták az időt. (Takács Gáborné Cserés J. 1979. 15.) (8. ábra)

Településszerkezeti szempontból a „Cigánysor” az „Ér” folytatásának tekinthető, mely egyben a legkisebb falurész. Korábban a szomszédos „Telep” néven helyezkedett el a cigánysor. A Telepen elsősorban cigányok laktak. A Telep csupán pár házból állt melyeket 2000-es évek elején elbontottak. A mai „Cigánysort” nagyjából a Bocskai út kb. 10 háza alkotja. A cigánysor a település periferiáján helyezkedett el. A település részei közül messze a „Cigánysoron” a legrosszabbak az életkörülmények (8. ábra).

Az „Új Telep” megítélése a helyiek szemében egyértelműen pozitív, de másképpen, mint a „Falú”. Míg a „Falú” a régiséget, addig az „Új telep” a modernizációt hirdeti a helyi keretek között. Elsősorban nem a jelenleg működő intézmények teszik kedvelté a településrészt (Eperfa kocsmá, Darvas József Általános Iskola, posta, takarékszövetkezet, vegyesbolt). Az „Új telep” estében nosztalgikus képzettársítások sorozata figyelhető meg. A már megszűnt termelészövetkezet idillivé vált a helyi közgondolkodásban, kivált a középkorú és a náluk idősebb korosztályok elgondolásaiban. A ladányiak a TSZ-t tekintették az önálló falu gazdasági gerincszlopának, működését a falu „aranykora”-ként tekintik. A gazdasági szövetkezet üzemelése alatt a település népessége gazdaságilag növekvő szakaszban volt, melynek pozitív képzetei legerősebben az „Új telepre” vetültek. A helyiek szemszögéből ez nem alaptalan, hiszen a rendszerváltás után az „Új Telep” termelő intézménye – ha nem is foglalkoztatott annyi embert, mint korábban –, de megmaradt, elkerülte a bezárást. A '90-es évektől több magánüzlet jött létre itt (pl. takarmánybolt, vegyesbolt). A Termelő Szövetkezet szerepe felértékelődött az elmúlt két évtizedben, mert az „Új Telep”, sőt az egész település egyedüli termelőintézményeként működött. Számos család megélhetése függött a termelészövetkezettől (8. ábra).

Összefoglalás

A társadalmi, gazdasági változások nem csupán a helyi társadalmi struktúrát rajzolták át időről időre újra Tiszaladányban, hanem a település térhasználatát, térszerkezetét is. Nyitott kérdés, hogy a jövőben miként folytatódik tovább a falu településtörténete.

Irodalomjegyzék

- Anonymus* (1975): *Gesta Hungarorum* ford. Paizs Dezső Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Bellon T.* (2003): *A Tisza néprajza - Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön* Timp kiadó, Budapest.
- Beluszky P.* (2003): *Magyarország település földrajza* Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
- Bél M. - Schemberger F.* (1979): *Szabolcs vármegye leírása Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács, Nyíregyháza.*
- Bognár L.-Csizmady A.* (2005): *A falvak helyzete – közhangulat falun* In. *Nemzetfelfogások – Falupolitikák*, szerk. Bognár L. – Csizmady A. – Tamás P. – Tibori T., Új Mandátum Kiadó, MTA SZKI, Budapest.
- Borovszky S.* (1900): *Szabolcs Vármegye Története.*
Interneten: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0019/34.html>
2012. december 1.-i lapmentés alapján.
- Borsos B.* (2011) *A magyar népi kultúra régiói*, M-érték Kiadó Kft, Budapest.
- Colini, J. A. C.* (2012): *A tiszaladányi templom kutatása* kézirat.
- Dobány Z.* (1995): *A taktaközi települések történeti földrajza a 18. század közepétől 1945-ig – Történeti földrajzi tanulmányok*, Nyíregyháza.
- Frisnyák S.* (1990): *Magyarország történeti földrajza* Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Kniezsa I.* (2000) *Magyarország népei a XI. században*, Lucidus kiadó, Budapest.
- Maksay F.* (1971): *A magyar falu középkori településrendje* Akadémia Kiadó, Budapest.
- Németh P.* (1997): *A középkori Szabolcs megye települései* Ethnica Kiadó, Debrecen.
- Novák L. F.* (1995): *Településnéprajz Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem*, Debrecen.
- S. Koós J. - Lovász E.* (1990): *A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1987-ben.* Herman Ottó Múzeum Évkönyvei, Miskolc.
- Takács G.né Cserés J.* (1979): *Tiszaladányi utódaink.* Kézirat, Tiszaladány.
- Takács G.né* (1980): *A nagymama mesél.* Kézirat, Tiszaladány.
- Wenczel G.* (1860): *Árpád-kori okmánytár I.* Budapest.

10. kép: Tiszaladány „Telep”

11.kép: Tiszaladány „Falu”

12. kép: Tiszaladány „Új Telep”

KÖZLEKEDÉSI ÉS MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VIZSGÁLATOK TISZALADÁNYBAN

EXAMINING TRAFFIC AND ACCESSIBILITY IN TISZALADÁNY

Szűcs Alex egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM)

Alex Szűcs, graduate student

Absztrakt

E tanulmány Tiszaladány megközelíthetőségével, közlekedési infrastruktúrájával foglalkozik. A tanulmányban kitérek a helyi közlekedés körülményeire (út, járda minősége, fő közlekedési utak, forgalomterhelés), de bemutatom a település elérhetőségi viszonyait is a főbb közlekedési irányokban. Rámutatok, hogy a településen újonnan épült utcák útszakaszai jó minőségűek, azonban a Főút, valamint a kisebb mellékutak állapota nem kielégítő (keskenyek, kátyúsak, rossz vízelvezetésűek). A kutatásunkból világosan kiderült, hogy a települések közötti kapcsolattartásban Tiszaladány életében a buszközlekedés rendkívül fontos. Ennek anomáliái a település gazdasági, társadalmi életére egyaránt hátrányos következményekkel hatnak.

Abstract

This study deals with the accessibility and the transport infrastructure of Tiszaladány. I will deal with the conditions of the local transport (quality of roads, pavement, main traffic roads and traffic loads). Moreover, I will also show the accessibility relations of the settlement in the major traffic directions. I have pointed out that the recently built sections of the roads have good quality, the condition of the main road and the smaller by-ways however is unsatisfactory (narrow, pockmarked, bad draining). It can be concluded clearly from our research that in case of Tiszaladány bus-traffic has a great importance in the communication between the settlements. The anomalies of this have disadvantageous consequences both on the economic and the social life of the settlement.

Bevezetés

Munkám során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Hogyan közelíthető meg a település?
- Milyen eszközökkel érhető el Budapest, Nyíregyháza, Miskolc és Tokaj?
- Mennyi időbe telik eljutni a fentebb megjelölt településekre?
- Milyen az utak minősége?
- Milyen gyakran járnak a tömegközlekedési eszközök?
- Milyen a falu közlekedési infrastruktúrája?
- Vannak-e olyan közkedvelt helyek a településen, ahol a forgalom erősebb?
- Okoznak-e jelentősebb károkat a mezőgazdasági gépek az úthálózatban?
- Fellépnek-e a közlekedéssel, elérhetőséggel kapcsolatban országosan is jól ismert olyan problémák, mint a tömegközlekedés akadozása, az utak rossz minősége, a belvív- és árvíz kár

Munkámat adatgyűjtéssel kezdtem különböző weboldalokról, cikkekből. Tanulmányoztam a faluról megjelent szakdolgozatokat, könyveket. A statisztikai adatokat a TEIR adatbázisából szereztem meg a 90-es évek elejétől egészen 2010-ig. A kapott adatokat rendszereztem és

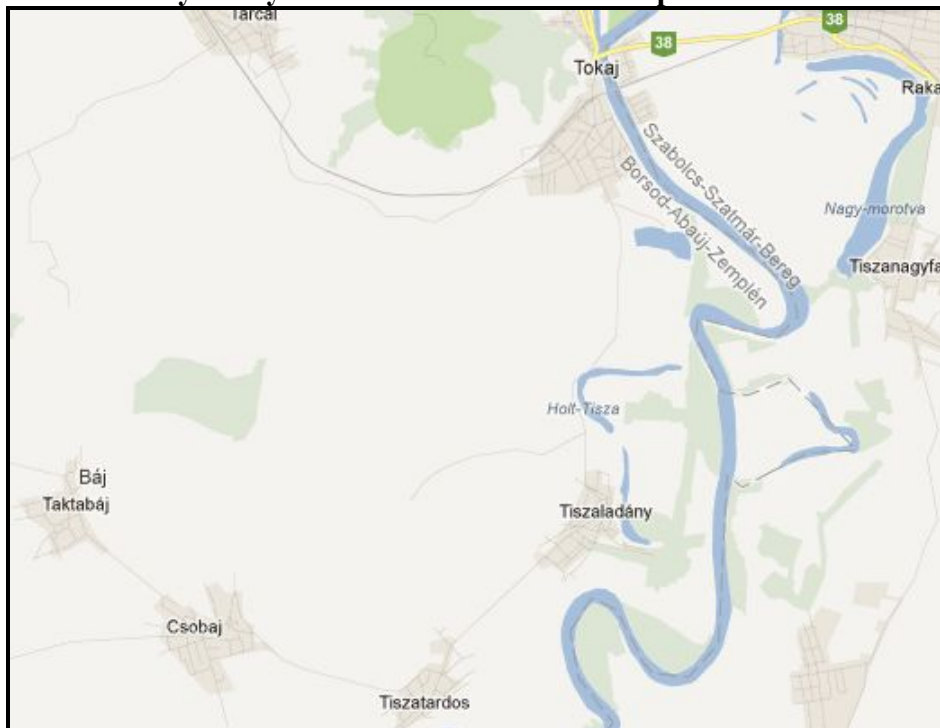
hipotéziseket állítottam fel. A településre való megérkezést követően kezdtem el a terepmunkát. Összevettem a település térképét a valóságos helyzettel, rögzítettem a változásokat. A faluban eltöltött hat nap során folyamatosan jártam a települést, megvizsgálva például az árkok állapotát, a közlekedési táblák esetleges hibáját. Úgy gondolom, a legértékesebb „adatokat” a helyiek között készített kérdőívezésből nyertem. Hiszen az ő véleményük számít a leginkább, ők látják át napról napra a település helyzetét. A forgalomterhelésre vonatkozó kutatásomat négyszer ismételt vizsgálattal végeztem el.

Néhány fontosabb tény Tiszaladány közlekedésföldrajzáról

Tiszaladány az Észak-magyarországi régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az Alföld Taktaköz nevű tájegységében fekszik, Tokajtól alig hat km-re. A község határában három tájegység találkozik; a határ északi része mély, déli része pedig, különösen a Tisza mentén dombos. Mai arculata a pleisztocén-holocén folyamán alakult ki, formálásában döntő tényező a víz és a szél volt. A múlt században a Tisza szabályozása során, a Taktaköz peremén több mint hat kanyarulatot vágtak le a folyóból. A községtől észak-keletre kanyargó medret – ez ma bent található a községben, s a ladányiak Hótt Tiszának, vagy Kis-Tiszának nevezik – észak-déli irányú átvágással zárták el a Tiszától. Napjainkban a folyó, vagy ahogy a község lakói mondják, a „Nagy Tisza” 600-700 méterre folyik a falutól.

A településtől északra Tokaj található, dél-nyugatra pedig Tiszatardos. Tiszaladány más településsel nem szomszédos. Keletről természetes módon a Tisza határolja (9. ábra).

9.ábra: Tiszaladány elhelyezkedése és szomszédos települései

Forrás: Google Maps

A Budapestről való megközelíthetősége úgy történhet, hogy az M3-as autópályán és a 3-as úton egészen Felsőzsolcáig haladunk, onnan a 37-es úton Tokajig. Innen a falu 6 km. Az 1. táblázat néhány fontosabb település közúton mért távolságát mutatja.

1. táblázat Néhány fontosabb település közúton mért távolsága Tiszaladánytól

Település	Tiszaladánytól való távolság
Budapest	233 km
Tokaj	6 km
Miskolc	59 km
Szerencs	28 km
Nyíregyháza	39 km
Prügy	15 km
Debrecen	89 km

Forrás: autóstérkép alapján szerkesztette a szerző.

Ami a faluban történő közlekedést illeti, azt alapvetően meghatározza a település dombos jellege. Jelentősebb szintkülönbségek vannak a falu egyes részei között. Autóval megközelíthetetlen pontja a falunak abszolút nincs. A település közlekedését nem veszélyezteti a Tisza közelsége sem: a folyószabályozás, a duzzasztógát megépítése védettséget jelent az árvízzel szemben. A falu közlekedésföldrajzi adatai közül a legfontosabbakat a 2010-es TEIR adatok alapján a következőképp foglalhatjuk össze:

Tiszaladány területe: 22,21 km²
Koordinátái: é. sz. 48.06351°, k. h. 21.41435°
Állami belterületi közutak hossza: 1,8 km
Állami közutak területe: 10,6 km²
Önkormányzati kiépítetlen út hossza: 6 km
Önkormányzati kiépített járda hossza: 4 km
Önkormányzati kiépített út hossza: 4 km
Önkormányzati kiépített út és köztér területe: 12 km²
Áruszállító tehergépkocsik száma: 11 db
Benzinüzemű személygépkocsik száma: 123 db
Gázolajüzemű személygépkocsik száma: 32 db
Lassú járművek száma: 24 db
Motorkerékpárok száma: 1 db

A tömegközlekedés

A faluban élők által igénybevehető tömegközlekedési formák: a busz, a vonat és a rév. A kérdőívben megkérdezettek összességében 5-ös skálán 3,26-ra értékelték a tömegközlekedés minőségét. A megkérdezett 84 emberből mindössze 4 fő adott 1-es (legrosszabb) osztályzatot, ezzel szemben 12 fő ítélte remek minőségűnek (5-ös osztályzat) ezt a szolgáltatást. A legtöbben (27 fő) 3-asra (közepesre) értékelték a tömegközlekedést.

Révközlekedés

A rév a Tiszán a folyó állapotától függően 2 óránként közlekedik. Természetesen az időjárás is befolyásolja a vízi közlekedést. Általában a késő tavaszi időszaktól kora őszig közlekedik, jó és gyors kapcsolatot teremtve a Tisza túlsópartján levő településekkel.

Buszközlekedés

A tömegközlekedés buszjáratokra épül. A település területén egy-egy irányban 4 darab buszmegálló található, ami egy alig 700 fős település esetében jónak mondható, akkor is ha tudjuk, hogy a falu elég jelentős kiterjedésű. A buszmegállók mindegyike a Kossuth utcán található, területi elven elosztva. Egy-egy darab a település két végén található. A település centrumában az egyik a Polgármesteri Hivatal / a Művelődési Ház előtt, a másik pedig az általános iskolánál található. Egyedül az iskola előtti megállóban nincs fedett rész, a másik háromnál le lehet ülni védett részre. Igaz, az ellenkező útirányba elhelyezett megállók közül az útnak mindig csak az egyik oldalán van ilyen „kuckó”. De megfelelnek a célnak. Az állapotuk is megfelelő, ráadásul ki vannak rakva a menetrendek is.

A buszjáratok száma dátumtól és munkanapoktól függően változó. A fontosabb időpontokra (iskolakezdet, munkahelyre való ingázás) alapvetően tekintettel van. A helyiek szerint a Tokaj felé induló buszokkal nincs gond, könnyedén el tudnak jutni a kistérségi központba. A tiszaladányi megkérdezettek elsősorban a hazafelé úttal voltak elégedetlenek. Egyrészt mert Tokajban több kilométert kell gyalogolni, másrészt, mert esetenként 2-3, akár 4 órát is várnia kell a következő „Ladányba” induló buszra.

A 2. táblázatban bemutatom, hogy Tiszaladányról mennyi idő eljutni a helyieknek legfontosabb célállomásaikra busszal:

2. táblázat: Elérhetőségek busszal Tiszaladányból

Célállomás	Távolság (km)	Átszállások száma (db)	Várakozás átszálláskor (perc)	Utazási idő összesen (perc)
Tokaj	6	0	0	11
Budapest	239	3	104	397
Miskolc	59	1	14	98
Nyíregyháza	39	1	15	55
Szerencs	28	0	0	44
Prügy	15	0	0	28
Debrecen	89	1	15	125

Forrás: Volán, Menetrendek.hu alapján szerkesztette a szerző.

Vasúti közlekedés

A települést vasút nem fűzi fel, de ha valakinek távolabbi úti célja van, akkor a tokaji vasútállomástól kézenfekvő az utazást indítani. A vonattal való utazással meg vannak elégedve a helyiek. Nyíregyházára és Miskolcra óránként indít vonatokat a MÁV, Budapestre pedig szintén óránként lehet találni szerelvényt. A fővárosba indulók tudnak választani a sima személyvonat, valamint az InterCity szerelvény között. A buszközlekedéshez hasonlóan, a vonatmenetrendet is megvizsgáltam. Mivel közvetlen vasútállomás nincs, a Tokajra utazás 14 perce automatikusan hozzáadódik a menetidőhöz. (3. táblázat)

Érdekes, hogy a településen az uradalmi időkben működött egy kisvasút, amivel az emberek mentek ki a munkaterületre. Ez a vasút teljesen eltűnt, ma már nem működik. A kérdőívalányoknak a többsége nem is tett erről említést.

3. táblázat: Elérhetőségek vonattal Tokajból

Célállomás	Távolság Tokajtól (km)	Átszállások száma (db)	Várakozás átszálláskor (perc)	Utazási idő összesen (perc)
Budapest	239	1	4	233
Miskolc	56	0	0	58
Eger	130	2	38	181
Nyíregyháza	32	0	0	39
Debrecen	81	1	23	104

Forrás: MÁV, Elvira alapján szerkesztette a szerző.

Tiszaladány utcahálózata és útviszonyai

A település „gerincét” az egész falut átszelő főút, a Kossuth utca jelenti. Természetesen ezen az úton fekszenek a falu főbb intézményei, közművei: a bolt, a Polgármesteri Hivatal, a Művelődési Ház, az új temető, a templom, a buszmegállók stb. (8. ábra).

Tiszaladány utcáinak minősége és állapota

Kutatásom során kiemelt jelentőségű célom volt megvizsgálni a helyi utak állapotát. A Tokajt és Ladányt összekötő nagyjából 5 km-es útszakasz elfogadható minőségűnek mondható. Az út szélessége megfelelő, folyamatosan kátyúzzák. A Tiszatardos felé vezető útról ugyanez elmondható. Azonban itt már kicsit elhanyagoltabb a kátyúzás, több kisebb-nagyobb gödör és mélyedés is nehezíti a haladást. A településen belül található utcák közül különösen a főút (Kossuth utca) esetében igen rossz a helyzet. Nincs kiszélesítve, a kátyúkat kiverik a járművek. Az illetékesnek nevezett közútkezelő évek óta nem végzett érdemi felújítást. A mellékutak és kisutcák állapota jobb. Az újonnan épített Lehel és Hunyadi utca állapota kiváló. A többi mellékút közel azonos állapotban van, elmondható róluk, hogy keskenyek, de nagyobb hiba nincs rajtuk. Két belső utcát lehet még rossz állapotúnak nevezni. Ezek a Darvas utca és a Bocskai utca keleti vége.

Összességében Tiszaladány közlekedése akadálymentes, bár az utak felújításra szorulnak. Erre meg is van a hajlandóság a település vezetőségében, ugyanis pályázati forrásokból szeretnék rendbe tenni a helyi utakat, elsősorban a Kossuth utcát. A helyi Hivatal adatai szerint az elmúlt négy évben 4.225.600 Ft-ot költöttek útkarbantartásra. Ezzel együtt is van tennivaló: a kérdőívben megkérdezettek 35 %-a jelezte, hogy a falu legsürgősebb teendője az utak felújítása.

Járdák, vízelvezető árkok, utcatáblák állapota

Kutatásom nemcsak az utak, hanem a járdák megfigyelésére is kiterjedt. Vizsgálatomban feltérképeztem, hogy a település mely részein található járda, azok milyen minőségűek, és esetlegesen hol van veszély. A település utcáinak többségénél abszolút nincs kiépített járda. A Kossuth utcánál is csak bizonyos részeken van kiépítve, ott is csak az egyik oldalon. A kiépített járda hiánya leginkább a Főúton lehet gond, ahol a járműforgalom ellenére, a gyalogosok is részben (szakaszosan) az úttestre kényszerülnek. A Főúttal kapcsolatban szintén sok helyen megfogalmazódó probléma, hogy helyenként a házak nagyon közel helyezkednek el az úttesthez, ahonnan felferődik a víz, a sár, komoly a zajterhelés, az állandó rezgés miatt az épületek is állandóan mozognak, ami kárt tesz a falazatban. Az újonnan épített

utcákban (Lehel, Hunyadi) nincs járda, azonban az ott lakók nem is nagyon hiányolják, mivel „*olyan széles az út és olyan kevés az autó, hogy abszolút nincs veszély*”. Kiépített járda található a Damjanich utcában, a Rákóczi utcában, a Petőfi utcában és a Bethlen utcában. A falu többi kisebb utcájában abszolút nincs járda. A kérdőívben megkérdezettek 13 %-a tartotta a legfontosabb teendők között számon a járdák felújítását és kiépítését a településen. A problémának leginkább kitett Kossuth utcában sem láttuk jelentősebbnek a kérdést: A megkérdezett 19 emberből mindössze 3 fő tartotta fontosnak a járdák felújítását.

Ami az árkokat illeti; rossz a helyzet: nincsenek kitisztítva, be vannak ülepedve vagy gazosodva. Az utcatáblák terén ugyanakkor nagyon pozitív a kép. Minden egyes elágazásnál tábla jelzi, hogy melyik utca található a kereszteződésből elfordulva. Ez nagyban megkönnyíti a turisták vagy érdeklődők tájékozódását, valamint a falu „összképét” is feldobja.

Földúthasználat

Mivel a településen még mindig sokan foglalkoznak mezőgazdasággal, elég sok munkagép terheli a falu közútjait. A Tiszaladányban eltöltött napok alatt azonban megfigyeltem, hogy a mezőgazdasági gépek a falu körül kialakult földúthálózatot használják, ha tehetik. Naponta 1-2 mezőgazdasági gép azért elhaladt a főúton, de ez nem akkora volumenű terhelés, amitől a járművek és gazdáik súlyosan rongálnák az utak minőségét.

Forgalom-terhelés vizsgálat

Ennek a vizsgálatnak a célja az volt, hogy felmérjem, mekkora terhelést kap a település úthálózata: hány közlekedő jármű érkezik, illetve hagyja el a települést, ezek milyen típusú járművekből adódnak.

Vizsgálatom során azt tapasztaltam, hogy két forgalmasabb időpont volt a forgalomban (7.00-7.15 között és 8.00-8.15 között). Ez nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a településen nagyobb tömegű munkaerőt foglalkoztatni képes munkahely nincs, így a munkaképes korúak valamilyen járművön a falun kívül vállalnak munkát. További megfigyelésem, hogy a más településekről érkező járművek átmenő forgalmat jelentenek a faluban. Érdekesség, hogy a faluban nagy hagyománya van a biciklivel való közlekedésnek. Az időseknél ez a fő közlekedési eszköz. Legyen akár szó boltba menetelről, vagy a napszámosok Tokajba ingázásáról. Nyilvánvalóan ezzel is összefügg, hogy régi álom a településen egy biciklis út kiépítése egészen Tokajig (4. táblázat).

4. táblázat: Forgalomszámlálás Tiszaladányban (2012.06.25)

Tokaji oldal			Tiszatardosi oldal		
Jármű	Kifelé	Befelé	Jármű	Kifelé	Befelé
Személygépkocsi	57	28	Személygépkocsi	15	30
Bicikli	4	10	Bicikli	1	0
Motorkerékpár	4	0	Motorkerékpár	0	2
Teherautó	4	3	Teherautó	3	5
Busz	2	1	Busz	1	2
Mgi. Gép	1	0	Mgi. Gép	0	0

Forrás: saját vizsgálat.

Összefoglalás

A településen töltött napok alatt közelebről is megismerkedtem a falu elhelyezkedésével, a közlekedési infrastruktúrájával, a szokásokkal, a problémákkal. Összességében elmondható, hogy a településen újonnan épült utcák útszakaszai jó minőségűek, azonban a Főút, valamint a kisebb mellékutak állapota nem kielégítő (keskenyek, kátyúsak, rossz vízelvezetésűek). Az úthálózat felújítása sürgős feladat az Önkormányzat részére. A falu gerincét jelentő Főút helyzetét, és egyben a falu életét is meghatározza a Tiszaladányon áthaladó tranzitforgalom.

Ami a településen belüli közlekedést illeti, a helyiek előszeretettel használnak biciklit. A települések közötti kapcsolattartásban a szűkebb települési környezetben a busz a legfontosabb. A reggeli órákban levő buszjárat-kínálat megfelelő a munkába- és iskolába járóknak. A buszközlekedésben azonban akadnak problémák is, elsősorban a járatok számában: a Tokaj felől érkező buszok nem igazodnak minden tekintetben a helyi igényekhez. A nagyobb távolságba való közlekedésben a vonat is fontos. Erre Tokajból van kézenfekvő lehetőség. A ladányiak a vonatközlekedéssel elégedettek. Időszakosan a rév is segít a településközi kapcsolattartásban. A forgalmi táblák, közlekedési jelzések fontos információkat nyújtanak, segítenek a közlekedésben, az egész településen jól kiépítettek.

Forrásjegyzék

www.tokaj.hu

<http://tokajkisterseg.tokaj.hu>

<http://www.refitabor.hu/>

www.elvira.hu

www.volán.hu

<http://www.menetrendek.hu/cgi-bin/menetrend/html.cgi>

TEIR adatbázis

maps.google.hu

Interjú: Dr Liszaki Ferenc polgármesterrel

13. kép: Tiszaladány buszmegálló

TISZALADÁNY MENTÁLIS TÉRKÉPE

THE MENTAL MAP OF TISZALADÁNY

Karacs Márton egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM), Molnár Melinda egyetemi docens (SZIE GTK RGVI)

Márton Karacs, graduate student– Melinda Molnár, associate professor

Absztrakt

A *mentális térkép* a világot egy adott időpillanatban megjelenítő keresztmetszet. A világ, ahogy az adott személy látja. Természetesen ez a kép mindig szubjektív. A környezetnek egyszerre képmása és leegyszerűsített modellje. A *mentális (kognitív) térképezés* ebből adódóan egy olyan absztrakció, amely segítségével összegyűjtjük, rendezzük, tároljuk, felidézünk a helyiek tudatában rögzült, a körülöttük levő térre vonatkozó információkat. A mentális térképezéssel Tiszaladányban a végső célunk az volt, hogy megismerjük miként viszonyulnak a helyiek a saját mikrovilágukhoz.

Abstract

The mental map is a cross-cut displaying the world in a specific moment. The world is how a specific person sees it. Of course, this picture is always subjective. In the same time, it is both the representation and the simplified model of the environment. Therefore, the mental (cognitive) mapping is such an abstraction, by means of we collect, organise, store and recall information fixed in the mind of local people concerning the space around us. Our final objective was in Tiszaladány to get to know how local people are related to their own micro world.

Bevezetés

Letenyei megfogalmazásában: a mentális vagy kognitív térképezés „*pszichológiai folyamatok sorozatából álló folyamat, amely megjegyzi, kódolja, raktározza, előhívja és dekódolja a mindennapi térbeli környezetre (...) vonatkozó információt.*” (Letenyei L. 2006. 149. p.) Úgy is mondhatjuk, hogy amikor egy kutató mentális térképezést végez, akkor a térképek térképezésével, azaz a fejekben található mentális térképek összegyűjtésével és interpretációjával foglalkozik (Downs és Stea 1973.).

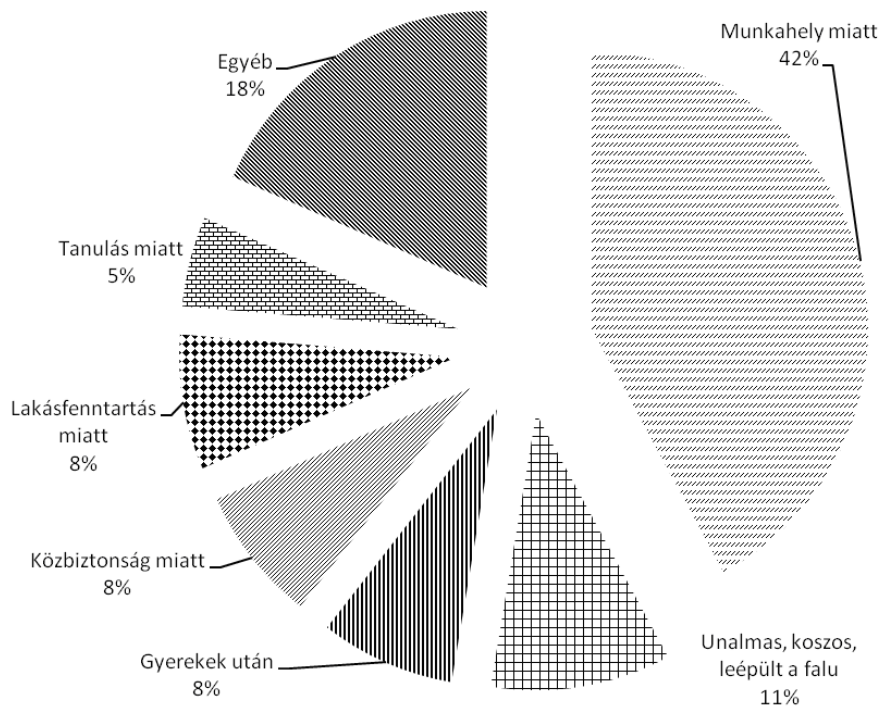
A mentális térképezés módszertana részben a kutatás interdiszciplináris jellege miatt, részben azért mert a tér különböző pontjain más a vizsgálhatóság feltétele, így eredendően sokféle lehet. Az általunk végzett kutatás alapja kérdőíves felmérés volt. Ehhez az előző évek falukutatásainak kérdőívei, eredményei szolgálták támpontul (Kistamás T.-Molnár M. 2011, Molnár M 2009, Molnár M 2007).

Maradni, vagy menni?

A mentális térképezéssel az első megválaszolandó kérdésünk az volt, hogy vajon mennyire kötődnek a helyiek a saját mikrovilágukhoz. Ezt azzal a kérdéssel igyekeztünk meg tudni, hogy a megkérdezettek elköltöznének-e Tiszaladányból. Először igennel, vagy nemmel kellett

válaszolni a kérdésre, majd a válaszokat meg is kellett indokolni. Az 10. ábra tanúsága szerint viszonylag kiegyenlítettnek tekinthető a helyzet az elköltözni vágyók és a maradni vágyók között. Kicsivel többen maradnának a településen (51,2 %), mint akik elköltöznének (45,2 %). Akik elköltöznének azoknak válaszában mindig hangsúlyt nyert, hogy ezt akkor tennék, ha lenne rá lehetőségük. A cigány lakosság körében külön is megvizsgálva ezt a kérdést, érdemben nem mutatkozik különbség az átlaghoz képest: a megkérdezett cigányok fele maradna, fele elköltözne a településről.

10.ábra: A Tiszaladányból elköltözni vágyók indokai

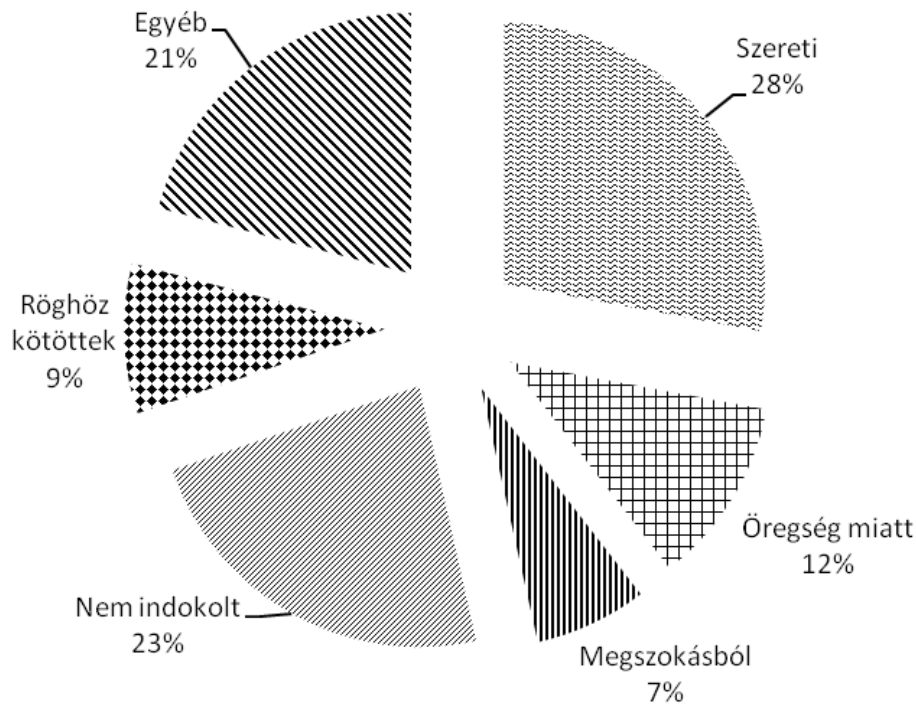
Forrás: 2012-as falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.

Az elköltözni vágyó lakosok véleményének legfőbb oka a megélhetés. Mintegy 42 % vélekedik úgy, hogy a településen kevés a munkalehetőség, vagy a munkahelyét nehezen tudja elérni Tiszaladányból. További 8 % gondolja úgy, hogy nehéz fenntartani a lakását Tiszaladányban, rossz a közbiztonság, illetve a gyerekei távol vannak tőle. A megkérdezettek 11 %-a a település fizikai minőségével nincs megelégedve, leépültnek, koszosnak és unalmasnak tartja a falut. 5 % azért költözne el, mert helyben nincs biztosítva a tanulás, illetve továbbtanulás szempontjából a településről nehéz eljutni a felsőbb oktatási intézményekhez. A 18 %-os „egyéb” kategórián belülre kerültek további olyan indokok, amik egy-egy kérdőívben merültek fel, mint például: a lehetőségek hiánya; a gyenge betegellátás; az elégtelen buszközlekedés; az emberek irigysége, pletykássága, megbélyegzése, szeretethiánya, tiszteletlensége; a gyenge lábakon álló, illetve működésképtelenné vált vállalkozások; a nincstelenség. Ezek is igen nyomós érvek. A kérdésen belül külön megvizsgált cigány lakosság leginkább a munkanélküliség miatt menne. A cigány háztartások 2/3-a a jobb megélhetés és a több munkalehetőség érdekében nem maradna a településen. A válaszadók további 1/3-a családi okok miatt költözne el Tiszaladányból (10. ábra).

A maradni vágyó lakosok kicsivel többen vannak. 28 %-uk egyszerűen csak szereti a faluját, ahol él. 23 % azonban nem indokolta meg, milyen okok készítetik maradásra Tiszaladányban. 12 % gondolja úgy, hogy öregek már a költözéshez, az új környezethez. 9 % mondta azt, hogy „röghöz kötöttek”, azaz kötődnek házukhoz, telkükhöz, rokonaikhoz, vagy épp az elhunyt

hozzátartozókhoz, akik Tiszaladányban nyugszanak. Hűek a faluhoz, ahol születtek, ahol felnevelkedtek. Érzelmileg kötődnek a faluhoz. További 7 % egyszerűen csak azt mondta, hogy megszokták a falut. Az egyéb kategóriában (21%) változatos indokokat, megjegyzéseket találhattunk: „Nehéz megszokni a változást”, „Mert imádom ezt a *** falut”, „Nem tudom a mindent, no!”. A cigány háztartások válaszai nem különböztek a többiekétől. Lényegében a válaszokban az volt a nyomós érv, hogy megszokták a falut, be tudtak illeszkedni a közösségbe (11. ábra).

11.ábra: A Tiszaladányban maradni szándékozók indokai

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.

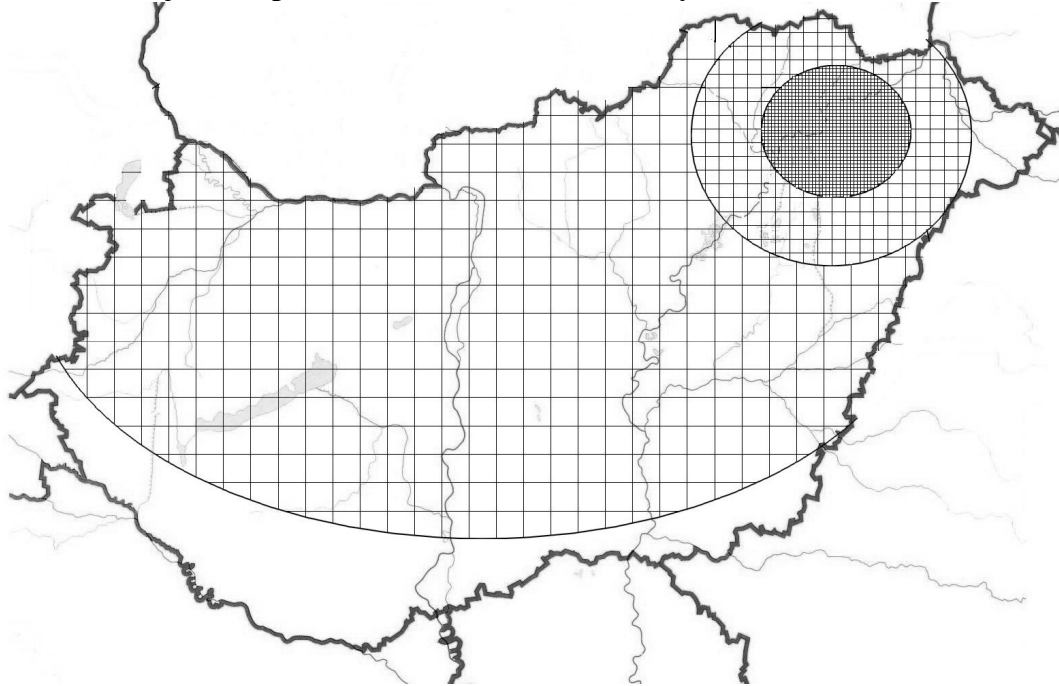
Mi lenne, ha...?

Következő kérdésünkkel azt szeretnénk tudni, hogy a Tiszaladányiak mely településeken lennének képesek elképzelni az életüket, milyen távlatokban gondolkodnak, mekkora távolságot lennének képesek vállalni egy új élet érdekében. Az adatok feldolgozása után kialakult az első mentális térképünk. A megkérdezett háztartások közül hárman nem adtak választ. A választ adó háztartások legnagyobb hányada (35,8 %) Tiszaladány 50 km-es körzetében szeretne lakni. Ezen belül is 31 % Tokajban, 17,2 % Tarcalon, 13,8 % Nyíregyházán, 7 % Szerencsen, Tiszatardoson, illetve Rakamazon és további 3,4-3,4 % Mádon, Legyesbényén, Tiszaújvárosban, Bodrogkeresztúron és Erdőbényén.

A megkérdezett háztartások 21 %-a 50 és 100 km-es körzetben gondolkodik. Ezen belül 52,9% választaná Debrecent, 29,4 % Miskolcra szeretne költözni, végül 5,9-5,9 % költözne Hajdúböszörménybe, Sajópetribe és Tiszafüredre. A 100 km-nél távolabb költözni vágyók száma magas. Magasabb, mint akik 100 km-en belül szeretnék lakni Tiszaladányhoz viszonyítva. Összesen a megkérdezettek 26 %-a messzebb költözne 100 km-nél. A kategórián belül 19 % egyszerűen csak a Dunántúlra költözne, további 19 % Győrbe költözne, 14,3-14,3 % Budapestre és Sopronba költözne, 9,5 % Székesfehérvárt választaná lakhelyéül, végül 4,7-

4,7 % költözne Gyömrőre, Balatonfüredre, Gödöllőre és Szigetszentmiklósr. (3. ábra) A megkérdezettek csaknem 10 %-a (9,9 %) meglehetősen nagy távolságokban gondolkodott. Olyan válaszok születtek, mint Anglia, Hawaii, Kína, Svájc, Kijev. Emellett 7,4 % úgy vélekedik, hogy mindegy hová költözik, a hely nem számít, csak legyen messze Tiszaladánytól és legyen ott munkahely. A cigány megkérdezetteket külön is vizsgálva a válaszok minőségileg más képet mutattak. Világosan kitűnt, hogy térben nincs konkrét megfogalmazott céljuk: egyetlen konkrét települést sem tudtak megnevezni. Az elköltözés tehát szándék szintű, és inkább csak a munkanélküliséggel, az ellehetetlenültséggel szembeni tiltakozásképp jelent meg a válaszadók véleményformálásakor (12. ábra).

12. ábra: Hol tudják elképzelni az életüket a tiszaladányiak?

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.

Megjegyzés: A rács sűrűsége a válaszadások gyakoriságát jelzi

Kedvező helyzetű települések a tiszaladányiak véleményében

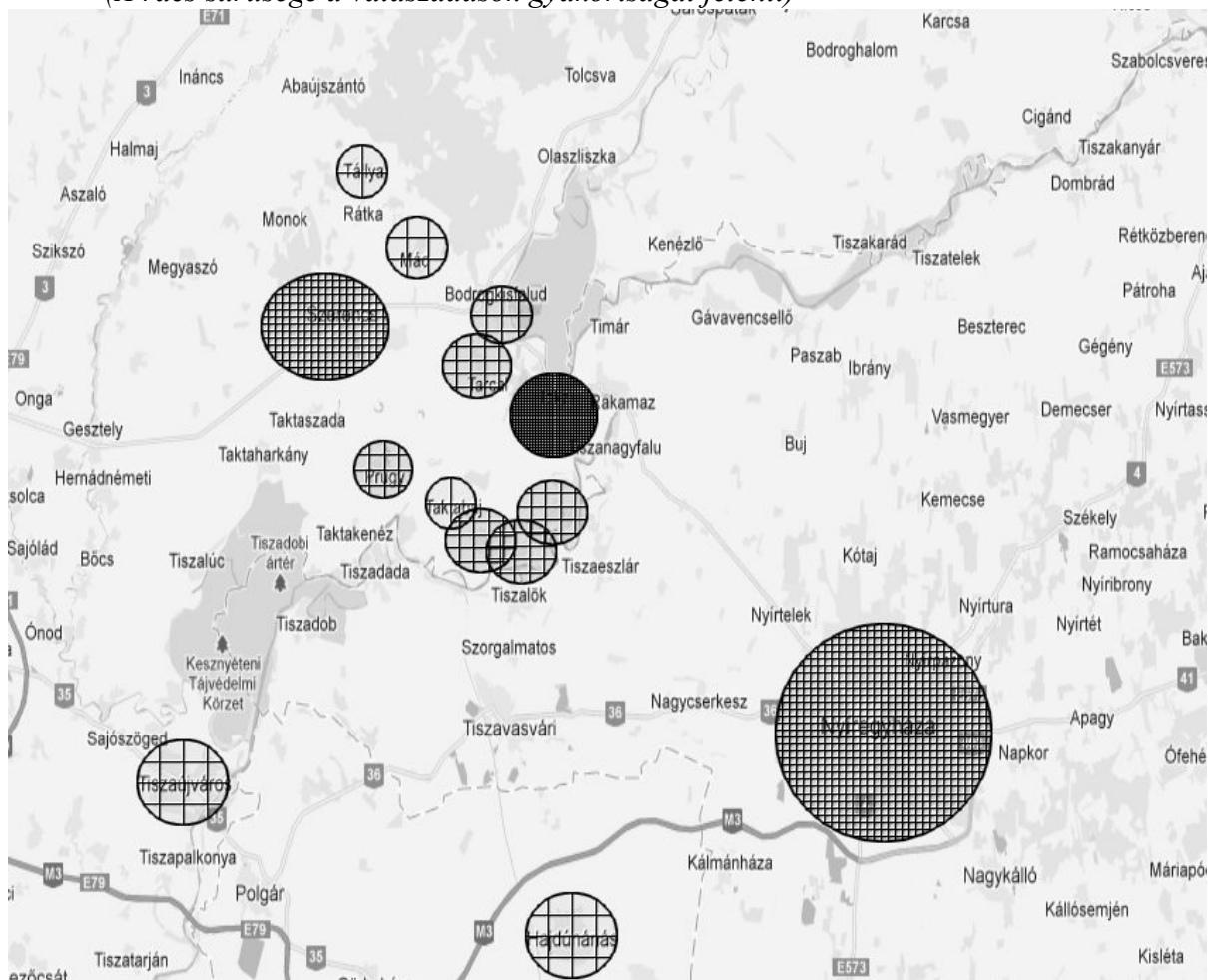
Azzal a kérdésünkkel, hogy soroljanak fel 3-3 kedvező és kedvezőtlen helyzetű települést, arra voltunk kíváncsiak, hogy a lakosok milyen településekben gondolkodnak, vajon a saját falujukat, szűkebb- tágabb települési környezetüket elhelyezik-e ebben a viszonylatban.

Tiszaladány 50 km-es körzetén belül összesen 15 települést neveztek meg, amit kedvező helyzetűnek találnak a lakosok. Természetesen a válaszokban Tiszaladány is megjelent, de nem túl gyakran. A legtöbb említést nem meglepő módon Tokaj kapta, hisz a település a Tokaji kistérség tagja, ez a település a legközelebbi központ, ahol a mindennapi élethez legfontosabb szolgáltatások elérhetőek. Ráadásul hagyományosan szoros a két település közti kapcsolat. És természetesen számos rokoni viszony is köti a falut Tokaj városához. Tokaj után a második helyen szinte holtversenyben Szerencs és Nyíregyháza áll a kedvezőnek tekintett települések sorában. Ezek minden bizonnyal a csomóponti helyzetüknek, a magasabb szintű ellátóközpont-jellegüknek köszönhetik az előkelő helyet. További néhány említést kaptak az alábbi települések: Tiszaladány, Taktabáj, Tiszatardos, Prügy, Csobaj, Rakamaz, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Tállya, Tiszaújváros, Mád, Hajdúnánás. Ezek a települések főleg azért kerültek elő a válaszokban, mert laknak ott rokonok, esetleg egy-két embernek ott van a

munkahelye, vagy épp onnan származik. Összességében el lehet mondani, hogy a legtöbb említés a Taktaközi településekről van, de nem fedi le a teljes Taktaközt. A cigány lakosság véleményét külön is megvizsgálva az látható, hogy térben sokkal zártabb világban gondolkodnak. Válaszaikban Tiszaladányon kívül kizárólag Tokaj és Szerencs jelent meg. (13. ábra)

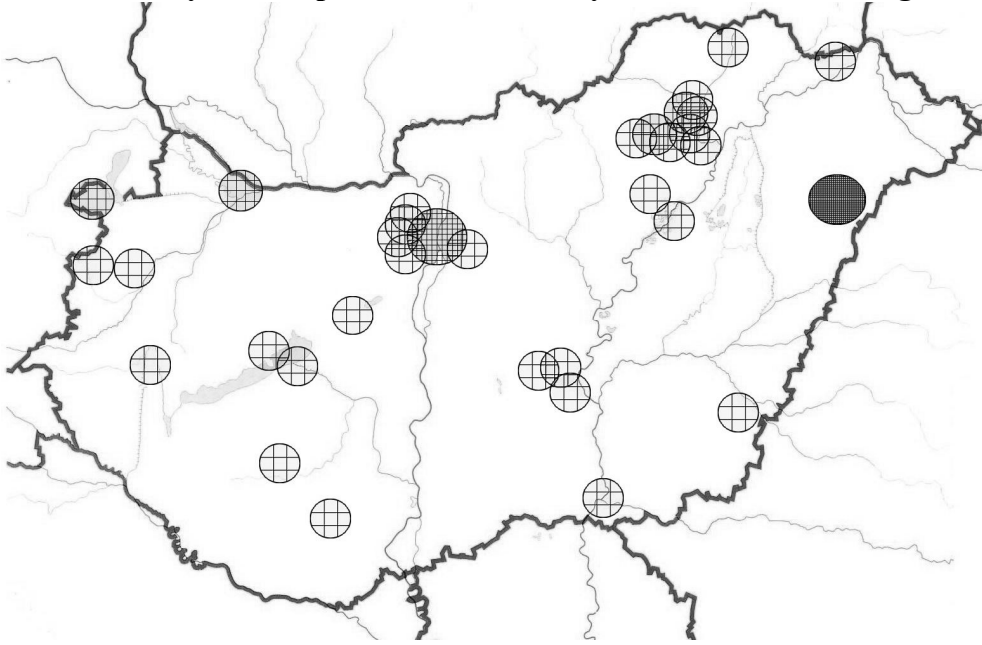
Ha megvizsgáljuk, hogy országosan hány település jelent meg kedvező összefüggésben, akkor egy 34 települést számláló listát kapunk. A legtöbbször – 16-szor – Debrecen lett megemlítve köszönhetően a közlekedési csomópont jellegének, a magas szintű betegellátásának és egyéb szolgáltatásainak. Ugyanakkor meglepő ez a szám, hisz Miskolc kb. 30 km-rel közelebb van, jobban megközelíthető. A rangsorban Debrecen után Miskolc, Budapest és Győr következik holtversenyben egymás után (14. ábra). (A legkevesebbet említett települések az 1. számú mellékletben találhatóak.) Ezek a települések valószínűleg azért vannak keveset említve, mert csak egy-egy egyén tudatában vannak pozitív értékkel jegyezve.

13.ábra: Kedvező helyzetű települések Tiszaladány 50 km-es körzetében
(A rács sűrűsége a válaszadások gyakoriságát jelenti)

Forrás: 2012-es falukutató kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.

14. ábra: Kedvező helyzetű települések a tiszaladányiak válaszaiban országos szinten

Forrás: 2012-es falukutató kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.
Megjegyzés: A rács sűrűsége a válaszadások gyakoriságát jelzi

Kedvezőtlen helyzetű települések a tiszaladányiak véleményében

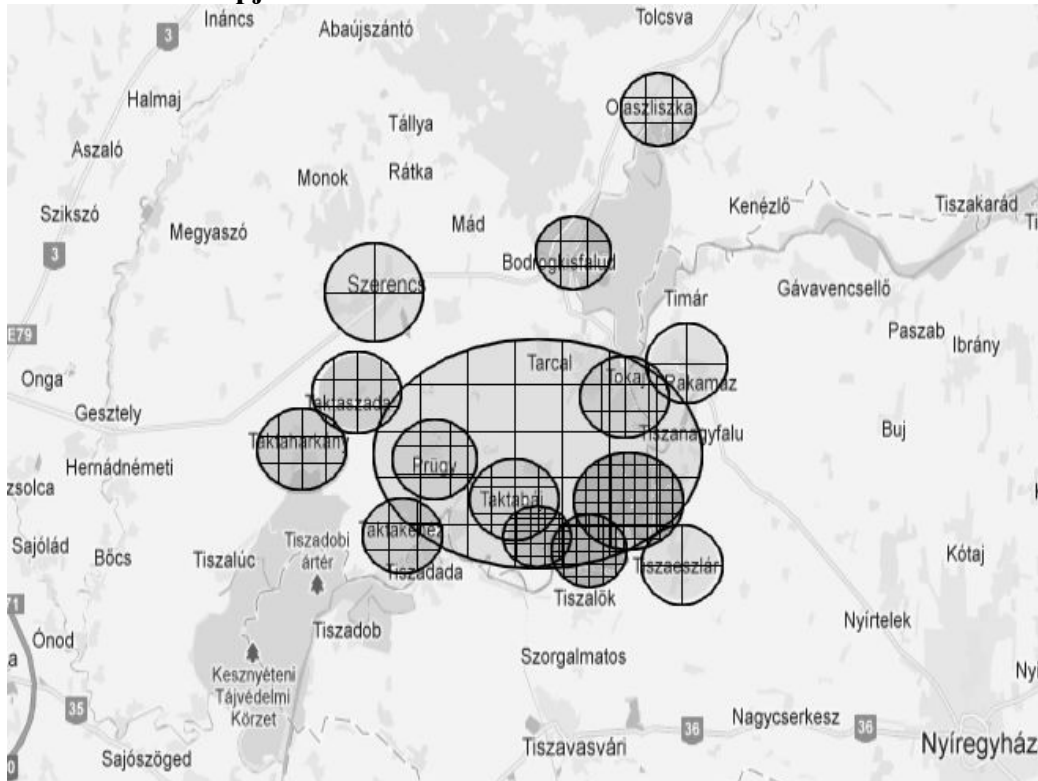
A kedvezőtlen helyzetű településeket vizsgálva Tiszaladány 50 km-es körzetében tizenötöt neveztek meg a kérdőívekben. A legtöbbször Tiszaladányt említették, összesen harmichétszer. Tetten érhető tehát a faluban egy furcsa kettősség: miközben eredendően a többség kötődik a faluhoz, ugyanakkor a lakóhelyük megítélése egyáltalán nem pozitív. Sokkal többen vannak a megkérdezettek között azok, akik elégedetlenek a saját falujukkal. Tiszaladány mellett Taktabáj, Tiszatardos, Prügy és Csobaj szerepelt még sokszor a kedvezőtlen helyzetű település kategóriában. Ezt kiegészítve pedig ötször szerepelt a kérdőívekben gyűjtőfogalomként a Taktaköz, ami teljes mértékben lefedi a területet. Néhány említés volt Tokajról, Taktakenézről, Taktaszadáról, Taktaharkányról, Bodrogkisfaludról, Szerencsről, Rakamazról, Olaszliszkáról és Tiszaeszlárról. Ezzel lényegében az egész Taktaközt kedvezőtlen helyzetűnek nyilvánították a Tiszaladányiak (15. ábra).

A válaszadó cigány lakosokat külön is megvizsgálva a tapasztalatunk az volt, hogy 50 %-uk nem tudta megmondani, melyek a kedvezőtlen helyzetű települések szerintük. Úgy tűnt, hogy ez a kérdés nem találkozott az ő általuk mindennaposan megválaszolható kérdésekkel, azaz ez igazándiból nem foglalkoztatja őket. A választ nyújtó cigány lakosok több mint fele válaszaiban nem lépett túl a Taktaközön. Főleg Tiszaladány és Tiszatardos jelent meg negatív megítéléssel az ő véleményükben. Ez is minden bizonnyal összefügg azzal, hogy térlátásuk jóval szűkebb, mint egy átlagos tiszaladányi lakónak.

Ha az ország egészét tekintjük, akkor a kérdőívekben összesen 14 kedvezőtlen helyzetű település került elő a tiszaladányiak válaszaiban. Két-két említés szólt Budapestről, illetve Miskolcra. A többi említés főleg észak-kelet magyarországi településekről szól. Egy-egy említés volt Szegedről, Pécsről, Győrről, Siófokról, Devecserrel és Székesfehérvárról. Ezek a települések a Dunántúlról, vagy a Dél-Alföldről egyedi esetnek számítanak, a válaszadóknak valószínűleg megragadt egy-egy negatív hír az újságból, a TV-ből. Válaszaikat nem tudták

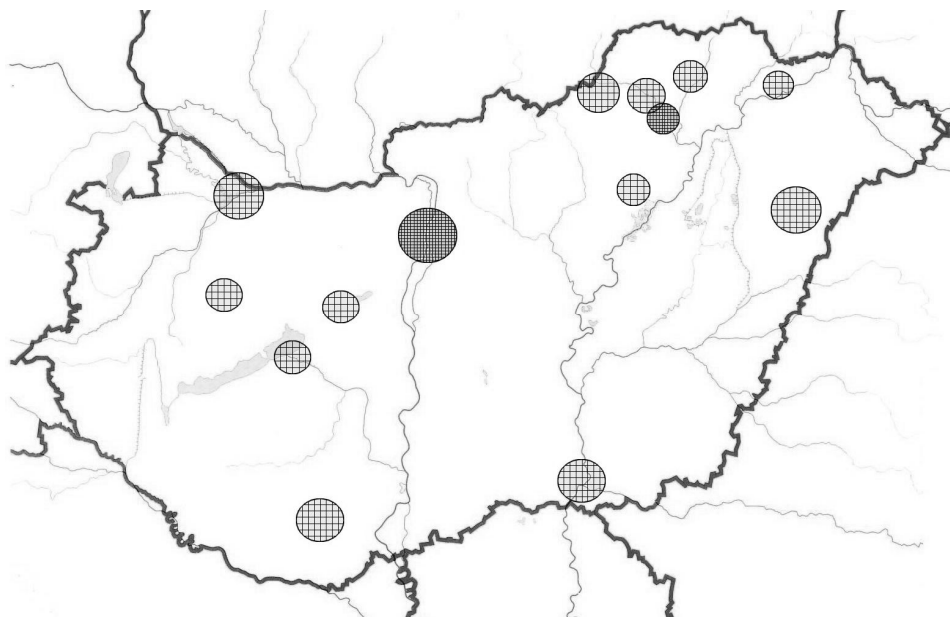
érdemben indokolni. Ezzel ellentétben a saját környékükön hozott negatív értékítéletben sokkal inkább voltak tapasztalati, konkrét élmények (16. ábra).

15. ábra: Kedvezőtlen helyzetű települések Tiszaladány 50 km-es körzetében a válaszadók válasza alapján

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.
Megjegyzés: A rács sűrűsége a válaszadások gyakoriságát jelzi

16. ábra: Kedvezőtlen helyzetű települések a tiszaladányiak véleményeiben országos szinten

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Karacs M.
Megjegyzés: A rács sűrűsége a válaszadások gyakoriságát jelzi

Mely utcákban lagnának szívesen a Tiszaladányiak?

Ezzel a kérdésünkkel kapcsolatban a kiindulópontunk az volt, hogy a falu sem küllemében, sem megítélésében nem homogén. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a helyiek hogyan vélekednek a falu egyes utcáiról. Mivel az utcák véleményezése valójában az ott élőkéről is szól, így a különböző mentális térképek közül ezt lehet talán a legfontosabbnak tekinteni. Lényegében a közösség saját magáról alkotott képét tudjuk így megvizsgálni. A település jövőképét nagyban befolyásolja a közösség egymásról alkotott pozitív, illetve negatív véleménye, sztereotípiája. Azzal, hogy a válaszadáskor nem szabtuk meg számbeli korlátot (akárhány utcát bejelölhettek), illetve a válaszokat indokkal kértük, az egyént a gondolataiban őszinteségre sarkalltuk.

A legtöbb pozitív válasz a Kossuth utcára érkezett; összesen 25 darab. Mivel a Kossuth a leghosszabb utca, ezért sokan részekre bontották. A legtöbben főleg a központi részén lagnának, de ugyanolyan súlyban lagnának a központtól Tiszatardos felé eső részén is. Az indokokban egyöntetűen visszaköszön az utca központiséga, az, hogy a faluban innen minden könnyen elérhető. Tizennyocan a Lehel utcát választották. A válaszadók egy része a Lehel utcában lakik, így ők alapvetően kötődnek az utcához és a lakóihoz, a többi válaszadó azzal indokolta választát, hogy a Lehel utca magas fekvésű a település többi utcájához képest, ezért ott nincs árvízveszély. A nem Lehel utcából való válaszadók többsége mély fekvésű utcákból való volt (Arany, Jókai, vagy Móricz utcák). Tizenegy, illetve tizennégy válasz érkezett a Bethlen és Rákóczi utcákra azokkal a érvekkel, hogy rendezett környék, szép házak vannak ott, nagy forgalom van arra, jó viszonyban vannak a szomszédok, vagy egyszerűen csak az a legjobb és „legmenőbb” környék az egész faluban. Az irigykedőnek hangzó érveket természetesen nem az utcában lakók mondták a Rákóczi és a Bethlen utcáról, hanem Kossuth, Lehel, Hunyadi és Táncsics utcában élők. A legjobb és „legmenőbb” kifejezésekkel a Rákóczi és a Bethlen utcai lakosok között találkoztunk. A cigány válaszadók körében hat kérdőív született. Ebből négy a Bocskai utcából. A Bocskai utcában lakók válaszaiból az derült ki, hogy a falu bármelyik utcájában szívesen lagnának, de leginkább a Bocskaiiban. A másik két kérdőív a Jókai, illetve a Bethlen utcából való. Itt mind a két háztartás a saját utcáját választotta olyan indokkal, hogy megszokták azt a helyet és szívesen lakik ott (17. ábra). Természetesen az összes többi utca is kapott említést, de a legfontosabb utcák ezek voltak. Vizsgálatunkban általános volt, hogy a megkérdezettek a saját utcájukat nevezték meg főként és olyan érvekkel támasztották alá válaszukat, hogy ott születtek, jóban vannak a szomszédjaikkal, saját maguk építették a házat.

14. kép: rendezett utcarészlet Tiszaladányban 2012

17.ábra: Tiszaladány szívesen lakott utcái a megkérdezett válaszok tükrében

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette: Karacs M.

Megjegyzés: a térkép a halványtól a sötét színárnyalatig jelölt foltjai jelzik a jelölés gyakoriságát (a sötétebb szín több jelölést jelent)

Mely utcákban nem lagnának szívesen a Tiszaladányiak?

A válaszokat tekintve a Bocskai és Tompa utcákban messze a legrosszabb a helyzet a faluban. Negyvennyolcszor említették a Bocskai utcát, Harminchétszer pedig a Tompa utcát. Emellett Huszonkétszer említették még az Árpád utcát is. Ez teljes mértékben egybeesik a település cigánylakosságának falubeli elhelyezkedésével. Annak ellenére van ez így, hogy a faluban történeti múltra visszatekintő békés cigány-magyar együttélésről beszélhetünk. Az Arany és a Jókai utcát tizenegy, illetve tizenkétszer említették. A legtöbb indok a fekvéséből adódik, ugyanis árvíz esetén veszélyes terület, emellett itt a belvíz esélye is magas. Tizenegyszer említették a Kossuth utcát is. A legfőbb indok mindig a zaj és a nagy forgalom volt; de emellett panaszkodtak az út minőségére, hogy kátyús, salakos és porzik és a Kossuth utcában élők házában eleje mindig koszos emiatt. Tízszor említették még a Somogyi utcát is, mert távol van a központtól és rossz állapotban vannak a házak is. A többi utcát csak néhányan

említették, főleg olyan okokból, hogy távol vannak a központtól, vagy kevesen lakják. Erre a kérdésre hat válasz érkezett a cigány háztartásokból. A négy Bocskai utcai válaszadó közül három szerint nincs olyan utca, ahol nem lalnának szívesen. Egyikük a Jókai utcát jelölte meg negatív összefüggésben. A Bethlen és a Jókai utcából érkezett még egy-egy válasz. Ők érdekes módon a Bocskai utcát jelölték meg; kihangsúlyozandó, hogy ők különböznek a Bocskai utcában lakóktól (18. ábra).

18.ábra: Tiszaladány kevésbé szívesen lakott utcái

Forrás: 2012-es falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette: Karacs M.

Megjegyzés: a térkép a halványtól a sötét színárnyalatig jelölt foltjai jelzik a jelölés gyakoriságát (a sötétebb szín több jelölést jelent)

Kedvelt helyek Tiszaladányban

Tiszaladány jövőképe szempontjából fontosnak tartottuk megismerni a helyiek érzelmi kötődését, személyes képét lakhelyükről. Arra voltunk kíváncsiak, hogy melyek azok a helyek a faluban, amit szívesen látogatnak, kedves a számukra, esetleg szívesen megmutatnának egy idegennek, elvinnének oda turistákat, és büszkén mutatnák meg nekik. Az erről kapott adatok fontos ismereteket adhatnak arról, hogy miként látják jelenleg településüket a helyiek.

Az adatokból egyértelműen kirajzolódott, hogy a Kis-Tisza, a Park és a Református Templom a három legkedveltebb része Tiszaladányban. A Kis-Tiszában mindenki jelentős potenciálokat

lát a falu jövőjét tekintve. A Református Templomra mindenki büszkén gondol, mióta 2011-ben a Nemzeti Diverzifikációs Program keretein belül teljesen megújult. A felújított köztéri park körüli vélemények ugyan megoszlanak, azonban ez is kedvelt településrésznek bizonyult a kutatás során. Kedvelt résznek tekinthető a Tisza (a holtág és az élő Tisza egyaránt) is. Ezek mellett nagy hangsúlyt kaptak a helyi kocsmák, és közülük is kiemelkedik a Lehel utcában található Eperfa söröző, ami leginkább az „Újtelepiek” – Lehel és Hunyadi utcák – számára kiemelkedő közösségi hely. Kevésbé, de még így is többek által említett helyek a Tiszavédgát, a futballpálya, a Kossuth utca – főút – teljes hosszában, a Művelődési Ház és az Önkormányzat épülete. A legkevesebbet említett részek Tiszaladányban a Darvas József Általános Iskola és Óvoda, az Öregek Napközi Otthona, az „Újtelep”, a Cukrászda, a faluszéli legelő, a lovarda, a bolt, a temető, a könyvtár és a falu központja, ami megközelítőleg az Öregek Napközi Otthonától és a Mázsaháztól az általános iskoláig tart.

Tiszaladány fontosabb részei

Válaszadóinkat arra is megkértük, hogy nevezzék meg Tiszaladány legfontosabb részeit, ami lehetett épület, terület, utca, vagy utcák halmaza is. (A válaszadás során nem volt korlátozva az adható válaszok száma!) Az egyes utcák lakóinak válaszait egybevetettük és megvizsgáltuk, mennyiben egyeznek, illetve milyen összefüggések mutatkoznak a Tiszaladányon belüli értékkoncentrációkkal. A válaszok számait nem tekintjük reprezentatív értékűnek, az adatok csak jelzésértékűek. A 84 darab megkeresett háztartásból, 80-ban született értékelhető válasz. Alapvető összefüggésként el lehet mondani, hogy a válaszadók lakóhelye, életkora, értékrendje, hobbija meghatározta, hogy ki mit tartott fontosnak. A 80 kérdőívben Negyvenkilencszer szerepelt a református templom, mint legfontosabb hely. Messze erre kaptuk a legtöbb választ. Nem is meglepő, hiszen a mai napig jelentős szereppel bír a református falu életében. A huszonhét említéssel a második legfontosabbnak tartott hely Tiszaladányban a Polgármesteri Hivatal épülete. A két legfontosabb hely mellett voltak olyan további részek Tiszaladányban, amit nem említettek meg minden utcában, de többeknél előfordult a válaszokban. Ilyenek voltak a kocsmák, a posta, a Darvas József Általános Iskola és Óvoda, a helyi boltok, az Orvosi Rendelő. Ezek mellett voltak olyan helyek is, amik csak esetenként fordultak elő a fontos létesítmények sorában. Ilyen volt a Művelődési Ház, Cukrászda, védgát, Mázsaház, temető, Panzió, Park, Meleg-kanyar, Felső buszmegálló, TSZ határ, Újtelep, Futballpálya, Öregek otthona, zsidótemető.

Miben más Tiszaladány, mint a többi falu?

Ezzel a kérdéssel arra voltunk kíváncsiak, hogy a lakosok szerint milyen egyedi vonásokkal rendelkezik Tiszaladány. A válaszokban pozitív és negatív véleményeket egyaránt feljegyeztünk. Az eredményeink azt mutatták, hogy a legtöbben nem látnak különbséget a saját településük és a környező, nehéz helyzetű Taktaközi települések között: nincs munkahely, a lakosság elöregedő, nincs utánpótlása a fiataloknak, a lakosság fogyatkozó félben van.

A megkérdezettek 33,3 %-a azonban pozitív értelemben ragadta meg Tiszaladány másságát. Meglátásuk szerint a helyiek mentalitása nagyon jó, segítőkészek, közvetlenek és összetartóak a lakosok. A tősgyökeres Tiszaladányiak a mai napig szorgalmas és élelmes emberek, évszázadok óta művelik a földjeiket és tartják el családjaikat belőle. A cigánysággal is alapvetően békességben élnek. Az egyik válaszadó összefoglalóan így fogalmazott: *Tiszaladányban „jobban ki lehet tapintani a múlt századi magyar faluk belső szolidaritását.”* Ugyanakkor a válaszokban többen kiemelték a rendkívüli természeti adottságokat is.

A válaszok harmadik csoportja rosszabbnak ítélte Tiszaladány helyzetét mint amilyen helyzettel más falvak bírnak. A negatív vélemény egy része a múlthoz való viszonyításból adódott. Akik így cselekedtek, általában úgy vélekedtek, hogy régen minden jobb volt a faluban. Mostanra megváltozott az emberek hozzáállása egymáshoz. Régen Tiszaladány volt a legfejlettebb és leggazdagabb település a Taktaközben, most pedig – „*olyan, mint a többi falu pénteken*” – vagyis alig van forgalom az utakon, alig van mozgás az utcákon.

Összefoglalás

A kutatásunk révén megállapíthatjuk, hogy a tiszaladányi lakosok szorosan kötődnek a falujukhoz. Ez a kötődés azonban tele van ellentmondással. A kettősség végigvonul a válaszokon: a megkérdezettek jelentős része a falut pusztuló falunak tartja, de nem költözne el innen. Más oldalról tekintve: a falubeliek a számos helyi érték mellett nagyon világos képpel rendelkeznek a negatív tartalmakról is. A mentális térképezésünk másik fontos végeredménye szerint a helyiek véleménye kiegyensúlyozott: a vélemények nem mondhatóak elfogultnak sem pozitív sem negatív értelemben. Ugyanakkor kimutatható különbségek mutatkoztak a két külön vizsgált társadalmi csoport a cigányság és a többségi társadalom mentális térképében.

Irodalomjegyzék

- Bán D. - Fáy Á. - Vörös J.* (2011): Kerek Perec tanulmányok II. - Kísérlet Perces mentális térképének megrajzolására: miképp látják és használják saját lakóhelyük tereit és kulturális értékeit a percesiek?
Publishing: (<http://www.atjarokhe.hu/wp-content/uploads/2011/07/kerek-perec-tanulmanyok-ii.pdf>) 1-25. oldal
- Downs, R. M. és David S.* (1973): Térképek az elmében. Robert M. Downs és David Stea: Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. In: Downs és Stea (szerk.): Image and Environments. Chicago: Aldine Publishing: (<http://mmap.integratio.ro/pdf/6mentmap.pdf>) - 149-150. oldal
- Letenyei L.* (2006): Településkutatás I-II. – A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása, TeTT könyvek, Budapest, 2006. ISBN: 963-0606-24-0, ISBN: 963-0606-25-9
- Kistamás T.- Molnár M.* (2011): Baks mentális térképe 83-91 p.In: Molnár M- Deáky Z (szerk): Acta Regionis Rurum Gödöllő ISSN 1789- 5588.
- Molnár M.* (2009): Bag mentális térképe 33-37 p. In: Deáky Z.- Molnár M. (szerk.): Acta Regionis Rurum 2009/ 3. kötet Szerkesztette: Deáky, Zita- Molnár, Melinda Szent István Egyetem Gödöllő p.144. ISSN 1789-5588
- Molnár M.* (2007): Siklód térszerkezete térszerkezete 23-31 p. In: Acta Regionis Rurum 2007/1. kötet Szerkesztette: Deáky, Zita- Molnár Melinda Szent István Egyetem Gödöllő p.105. ISSN 1789-5588

1. sz. melléklet: Kedvező és kedvezőtlen helyzetű települések 50 km-es körzetben, illetve országos szinten

Kedvezőtlen helyzetű 50 km-es körzetben	
Település	Említések száma
Tiszaladány	37
Taktabáj	27
Tiszatardos	22
Prügy	20
Csobaj	14
Tokaj	6
Taktaköz	5
Taktakenéz	4
Taktaszada	3
Taktaharkány	3
Bodrogkisfalud	3
Szerencs	2
Rakamaz	1
Olaszliszka	1
Tiszaeszlár	1

Kedvező helyzetű 50 km-es körzetben	
Település	Említések száma
Tiszaladány	5
Taktabáj	3
Tiszatardos	5
Prügy	4
Csobaj	7
Tokaj	24
Szerencs	16
Nyíregyháza	14
Rakamaz	4
Tarcal	5
Bodrogkeresztúr	5
Tállya	2
Tiszaújváros	1
Mád	1
Hajdúnánás	1

Kedvezőtlen helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Miskolc	2
Budapest	2
Debrecen	1
Győr	1
Ózd	1
Encs	1
Pécs	1

Kedvezőtlen helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Siófok	1
Devecser	1
Székesfehérvár	1
Kazincbarcika	1
Szeged	1
Mezőkövesd	1
Tiszacsermely	1

Kedvező helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Miskolc	6
Budapest	7
Debrecen	16
Győr	6
Eger	3
Sopron	4
Siófok	1

Kedvező helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Zalaegerszeg	1
Tiszafüred	1
Gyömrő	1
Berente	1
Szentkirály	1
Göncruszka	1
Solymár	1

Kedvező helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Székesfehérvár	1
Szeged	2
Mezőkövesd	1
Bükkaranyos	1
Bicske	1
Cigánd	1
Kecskemét	1
Biatorbágy	1
Emőd	1
Csongrád	1

Kedvező helyzetű országos szinten	
Település	Említések száma
Budajenő	1
Arnót	1
Bükkszék	1
Bogács	1
Abaliget	1
Taszár	1
Békéscsaba	1
Kőszeg	1
Balatonfüred	1
Bükfürdő	1

15. kép: Tiszaladány egyik meghatározó pontja: a református templom.

TÁJHASZNÁLAT- ÉS MEGÉLHETÉSI VIZSGÁLATOK

16. kép: Nagyállattartás Tiszaladányban

17. kép: A megélhetés meghatározója: a Tisza és holtágai

A KIS-TISZA – A TISZALADÁNYI HOLTÁG

THE SMALL-TISZA – THE OXBOW LAKE OF TISZALADÁNY

Kupás Dzszenifer egyetemi hallgató (SZIE GTK GVAM)

Dzszenifer Kupás, graduate student

Absztrakt

Tiszaladány a Taktaköz települése. A Taktaköz két folyó (Tisza, Takta) által közbezárt szigetszerű földhát. A terület a sziget-jelleget egészen a Tisza szabályozásáig megőrizte. Akkor a Taktát Tiszaladánynál elvágták az anyafolyótól, vize elapadt, iszapjától megrekedt. 1907-1911 között új medret ástak neki, ezzel csatorna lett. Tiszaladány egy természetes Tisza-holtág-lefűződéssel is rendelkezik. A terület ma az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága alá tartozik. Benne számos rendkívül értékes vízi növény- és állatfaj található.

Abstract

Tiszaladány is a settlement of Taktaköz. Taktaköz is an island-like ridge interstratified by two rivers (Tisza and Takta). The territory preserved completely its island-characteristic until the regulation of Tisza. Then the Takta was cut from its mother-river by Tiszaladány, its water ran dry and stuck by its mud. Between 1907 and 1911 new bed was dug, so it became a canal. Tiszaladány has a natural oxbow lake part. This territory today is under the authority of the Directorate of Aggtelek National Park. A number of very valuable water plant and animal species can be found here.

Földrajzi elhelyezkedés

Tiszaladány a Taktaköz legkeletibb községe. Az uralkodó szélirányok egyike által kialakított kelet-nyugati irányú dűnevonulaton települt. A falu három tájegységre tagolódik. Északi része mély, teljesen sík, egyetlen magasabb kiemelkedéssel. A Tisza mentén, a községtől délre a határ dombos. A középső rész egy dűnesor lösztakaróval – ezen épült a falu is.

Tiszaladány közigazgatási területe a Tisza vízgyűjtőn helyezkedik el. Meghatározója a Tisza és a Takta. A Takta valamikor Tokaj alatt Tiszaladány határában szakadt ki a Tiszából és mintegy 40-42 km-rel alább ismét visszatért az anyafolyóba. A Takta rengeteg kanyarja, morotvája, továbbá a Tiszába ömlő egyéb vizek temérdek iszapot, kavicsot és homokot raktak le, utóbbit a szél dombokká változtatta. Ezeket a folyók ismét lehordták, lesimitották, majd később feldarabolták.

A Taktaköz, mely a falu táji arculatát meghatározza a két folyó (Tisza, Takta) által közbezárt szigetszerű földhát. A sziget-jelleget egészen a Tisza szabályozásáig megőrizte. Akkor a Taktát Tiszaladánynál elvágták az anyafolyótól, vize elapadt, iszapjától megrekedt. 1907-1911 között új medret ástak neki, ezzel csatorna lett. Míg összefüggött a Tiszával, széles és mély lehetett, mert évszázadokon át határvonalul szolgált Szabolcs és Zemplén megye között – egészen 1949-ig.

A Taktaköz területe ma már ármentesített. A falu alatt elhelyezkedő Tisza-töltés 1855-ben épült meg. A védőgát már képes volt megvédeni a községet az áradásoktól. Az évek folyamán

azonban további gáterősítésre, emelésre volt szükség. A legutolsó nagyobb árvíz a településnél 1998 őszén illetve 1999-ben volt.

Az ármentesítéssel a morotvák nem tűntek el, vízutánpótlásuk szabályozott módon lényegében biztosított, számos speciális élőhelyet teremtve meg. Az erdők egy része a Tisza és a védőgát közötti területen található természetes társulás, jelentős része azonban a hullámtéren telepített nemes nyaras, kevés fűzessel. A természetes erdők jelentős része védelmi rendeltetésű, árvízvédelmet és természetvédelmet szolgál. Fenntartásuk, megmaradásuk igen fontos. *(Tiszaladány község településrendezési terve, 2004)*

Tokaj-Bodrozug Tájvédelmi Körzet

A település a Tokaj-Bodrozugi Tájvédelmi Körzethez, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága alá tartozik. A község teljes közigazgatási határát több természetvédelmi egyezmény is meghatározza, amelyek a következők:

- Különleges madárvédelmi területek (SPA, Special Protection Area).
- Ökológiai Hálózat területei (magterületeknek minősülő földrészek).
- Tokaji borvidék UNESCO világörökség terület puffer zónával határos, de nem része a puffer övezetnek.
- 1989 óta nemzetközi jelentőségű élőhely, RAMSAR-i terület (Nemzetközi jelentőségű vizes élőhely).
- Natura 2000 terület.

A Tiszaladányi Holt-Tisza

A holtág természetes lefűződés útján keletkezett, a jobb parti ármentesített területen helyezkedik el, felső része rövid hullámtéri szakasszal folytatódik. Közigazgatásilag a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tokaj városhoz és Tiszaladány községhez tartozik. Hossza 4,3 km, átlagos szélessége 50 m, területe 21 ha, átlagos vízmélysége 1,6 m, víztérfogata 336 ezer m³. Tulajdonosa és kezelője Tiszaladány területén a Magyar Róna Mgtsz volt, amíg működött, valamint az Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság, amely Tokajban székel. A halászati jogot a Tiszavirág Halászati Szövetkezet gyakorolja 2014-ig *(Pálfai 2001)*.

A holtág medre jelentős mértékben feliszapolódott, vízi növényzettel csekély mértékben benőtt. Vize eutrof jellegű, tápanyagellátottsága és szervesanyag termelése nagy, ezért az oxigénellátottság folyamatosan romlik. Közvetlen kapcsolata élővízzel nincs, vízpótlása belvizekből és szivárgó vizekből lehetséges. A hullámtéri rész vízpótlására és vízcserejére az árvizek idején kerül sor. A Tiszalöki vízlépcső hatása alatt áll. Leüríthető gravitációsan a Prügyi belvízi főcsatorna rendszere felé. Funkciói:

- belvítározás,
- halászat,
- horgászat,
- nádgazdálkodás,
- vadászat.

Élővilága igen gazdag, a tájba harmonikusan illeszkedik. Védett növény- és állatfajokban gazdag. *(Pálfai 2001)*

A holtág hasznosítása régen

Az ártérhasznosítás alapelve, hogy az ember munkája során együttműködött a természettel, felhasználta az ősi növény- és állatvilág nyújtotta lehetőségeket, és szolgálatba állította az árvizeket is. A vízjárta táj sohasem volt ellensége az embernek, együtt élt vele, mint életet adó testvérével. Vízét itta, halászta, jószágait, magát, ruháit benne tisztította, hátán ladikkal, csónakkal, hajóval, komppal, tutajjal hosszában és keresztben közlekedet, nádját, gyékényét, vesszejét aratta, gyógyító növényeit gyűjtötte, erdei fáját a maga hasznára fordította. Egyszóval kenyeret és munkát adott az itt élő népeknek (Bellon 2003).

A visszaemlékezések szerint a „*régi időkben*” (ez főleg a rendszerváltás előtti időkre vonatkozik) az emberek a következő tevékenységeket folytatták a ma már természetvédelmi oltalom alatt álló területeken.

- A Kis-Tisza vizét kiszivattyúzták, és öntözésre használták. Amikor kiszáradt, akkor konyhakerti művelés volt a helyén. Főleg paprika és paradicsomtermesztés folyt a területen. Az előállított termés nagy részét Tokajban értékesítették.
- A halászati tevékenység is jelentős volt. Amikor volt elég hal, akkor eladásra is fogtak az úgynevezett „*kishalászok*”. Főleg botokkal, kis szerszámokkal és „*varsával*” (úgynevezett halkassal) halásztak. A halászok tartották karban a holtágot. A növényzetet gyérítettek, valamint télen léket vágtak a halak számára.
- Az úgynevezett „*őscigányok*” (Tiszaladányi cigány családok) is a maguk módján hasznosították a Kis-Tisza adta lehetőségeket. Kitermelték az ott található gyékényt, és azt használták fel lábtörlő és kosár készítésére (az idősek bánatára azonban a fiatalok már nem tanulták ki a mesterséget).
- A Kis-Tisza északi részén lévő „*Eszlári-erdő*” régen szántó volt. Az erdő telepítését csak 80 évvel ezelőtt kezdték el. A terület jelenleg magánkézben van, ahol szálaló fakitermelő gazdálkodást folytatnak, amely így jól illeszkedik a fenntarthatóság és a természetvédelem eszméjéhez.
- Az árterületen, ha olyan időjárási körülmények voltak, akkor a helyiek napraforgót és kukoricát termesztettek, amely kis trágyázással sikeresen beért. Minden kis teret kihasználtak mezőgazdasági termelésre. Kisvíz idején ezeket a területeket legelőként használták.
- A „*poszáros*”-nak hívott terület régen időszakosan vízzel borított ártér volt, ami nevét az ott fellelhető nyurga pontyról kapta, melynek a népies elnevezése volt a poszár. A vízben bíbic telepek voltak, azonban mára kiszáradt annyira, hogy ezek a telepek eltűntek.
- A tiszalöki duzzasztó hatására a földeken a talajvízszint megemelkedett, a termőterületek leromlottak, több belvizes terület lett. A negatív hatások jobban érvényesültek.

A Kis-Tisza jelenlegi helyzete

A Kis- Tisza helyzetét ma döntően a természetvédelmi szempontok határozzák meg. A természetvédelem feladata a területen a természeti folyamatok megőrzése és segítése, az invazív fajok visszaszorítása, a vizek és a védett fajok élőhelyének védelme, valamint a környezeti nevelés, oktatás (például tanösvény létrehozása a holtág körül). A tiszai árterületen ártéri ligeterdő társulás található. Galériaerdők alakultak ki, amik természetközeli kemény ligeterdők. Országos védettséget élveznek. A terület alapjában véve apróvadas, ám a jobban erdősült területeken nagyobb vadak is észlelhetőek.

A Kis-Tiszát és a Tisza folyót jelenleg egy folyamatosan magasított gát választja el egymástól, azonban természetvédelmi, valamint víztisztasági szempontból jó lenne kialakítani egy átöblítéses rendszert a két vízfelület között, ezzel is segítve a holtág vizének tisztulását, felfrissülését, mivel felszaporodott benne a szerves anyag. A vízfelületen nagy terjedelemben jelent meg az átokhínár, mely az invazív növények közé sorolható. A nyári időszakban nagyon beindul a víz algásodása, valamint a nádasodás. Ezek miatt volt már nagyobb horderejű halpusztulás is a holtágban. A szakemberek véleménye szerint, amíg nincs ilyen csatorna, addig is szükség lenne a csatornák és a medrek kotrására.⁸

Jelenleg keszeg, amur, géb, ezüst kárász és törpeharcsa fogható ki a vízből. Sajnos az invazív halfajok megjelenése nem tett jót a többi halfajnak, mert ezek elszaporodtak és kiszorították élőhelyükről őket. Az ezüst kárásznak köszönhetően tűnt el például a vízből a széles kárász valamint a compó is. A holtág vizében régen megtalálható volt a védett lápi póc, azonban ez a faj mára már eltűnt.⁹

A Kis-Tisza, valamint a nem messze tőle található gyepes területek a Natura 2000 program védettsége alatt állnak. A védett gyepes területeken a tájhasználati szabályok előírják, hogy június 15-ig nem lehet kaszálást végrehajtani a földön fészkelő madarak költőhelyeinek védelme érdekében. Utána is csak úgy, ha vadriasztó láncot használnak, valamint betartják a helyes kaszálási rendet.

Összefoglalás

Tiszaladány a Tisza és a Takta ölelésében történeti kezdetei óta együtt él a vízzel. Annak minden áldását és átkát jól ismeri. A település megélte a hagyományos tiszai vízi és ártéri tájhasználat XIX.-XX. századi átalakítását. A vízrendezések mellett a természetvédelmi szempontok megjelenése is újraírta a falu viszonyát az élő és a Holt Tiszához. A faluhoz szervesen hozzátartozó Kis-Tisza kezelői joga nem a falué, hanem az Aggteleki Nemzeti Parké. Hosszú távú célként fogalmazódik meg ugyanakkor a faluban, hogy a Tiszaladányhoz közeli területeken átvehesse a kezelői jogot a falu a Nemzeti Parktól.¹⁰

Irodalomjegyzék

Bellon T. (2003): A Tisza néprajza. Timp Kiadó, Budapest

Pálfai I. (2001): Magyarország holtágai, Közlekedési és Vízügyi Minisztérium Budapest, Tiszaladány község településrendezési terve, 2004.

Interjúalanyok:

- Petrovics Zoltán, természetvédelmi őr, Aggteleki Nemzeti Park
- Liszkai Ferenc polgármester
- Földesi József, régi gátőr
- Béneyei Sándorné, helyi lakos- gyógynövényekkel foglalkozik
- Böszörményi Gyula, gondnok
- Svidt Sándor, vadász

⁸ Földesi József elmondása alapján

⁹ Petrovics Zoltán elmondása alapján

¹⁰ Liszkai Ferenc elmondása alapján

18. kép: Vizes élőhely Tiszaladány közelében

19. kép: Vizes élőhely Tiszaladány közelében.

VESSZŐFONÁS TISZALADÁNYBAN

OSIERY IN TISZALADÁNY

Incze Aliz egyetemi hallgató ELTE BTK Néprajzi Intézet

Aliz Incze, graduate student

Absztrakt

A természetben fellelhető növényekből a neolitikum óta készít az ember használati tárgyakat. Tiszaladányban a vizes élőhelyeken található szilárd, de rugalmas növényi alapanyagokból (gyékény, fűz stb.) különböző használati tárgyak készítésére a történelmi idők óta mesterségek alakultak. Különösen a kosárfonás mestersége virágzott itt sokáig. Ebben a tanulmányban a vesszőfonás helyi hagyományairól, a kosárkészítésről, a késztermékek fajtáiról, és azok piacáról készítettem rövid áttekintést.

Abstract

Man makes articles for personal use from plants traceable in the nature since the Neolithic. In Tiszaladány occupations were developed since the historic times in order to make from firm, but flexible vegetable base materials found in wetland habitat (bulrush, willow, etc.) different articles for personal use. Mainly the occupation of basket-making has been blooming for a long time. In this study I gave a short overview about the local traditions of the osiery, the basket-making, the sorts of finished goods and their market.

A táj adottságai, a vesszőfonás alapja

Tiszaladányban adottságai miatt régóta nagy hangsúlyt kapott a kosárfonás, és ez nyomokban még napjainkban is fellelhető. Ennek egyik legfontosabb oka, hogy a Tisza ártere, a kedvező fekvés valamint természeti adottságai jól hasznosítható lehetőségeket rejtnek. Az ott élő magyar népesség már letelepedése óta használja a vesszőt házépítésre, kerítésnek és használati tárgyak készítéséhez egyaránt (*Bellon: 2003: 52-54.*). A természetben fellelhető növényekből készülő használati tárgyak legrégebbi technikája a fonás, amely az etnológusok szerint egyik legősibb kézművességünk. Erre az utal a következő forrás: „*A Kárpát-medencében letelepült magyarságnak a fűz-, nyír-, és mogyorófa vesszői, a gyékény- és sásfélék kínáltak fonható nyersanyagot.*” (*Juhász: 1991: 464.*) Nemcsak önként kínálta magát ez a növényvilág, hanem ráutaltságból, szükségből az ember megtanulta a természeti környezet nyújtotta lehetőségeket felhasználni és a maga javára fordítani (*Bencsik: 1997: 73.*). Folyók partján, ahol hatalmas füzesek terültek el, emellett pedig kevés volt a szántóföld és a legelő, vesszőfonással foglalkoztak, a népesség megélhetését részben a vessző-, gyékény- vagy szalmamunkával kényszerült biztosítani. Ezeken a területeken a munka több évszázada kinőtt a házi önellátás keretei közül (*Juhász: 1991: 464.*)

A folyószabályozások előtt a folyók mentén hatalmas árterületek feküdtek, melyeket egész éven át víz lepett el. A vizes területek egy részét mocsári erdők, főleg füzesek borították, amelyek a környék lakosainak fontos alapanyagot szolgáltatottak a vesszőfonáshoz (*Bodnár: 1997: 227.*). A Tisza szabályozása a 19. század második felében megtörtént (*Bellon: 2003: 26-27.*). A szabályozás idején az ártér összeszűkült, a falvak az ártéren kívül kerültek. A

mocsarakat lecsapolták, termékeny földekké tették, de az ártéren belül megmaradt füzesek fennmaradtak, a nagyobbakat sokszor telepítéssel továbbfejlesztették.¹¹

A másik meghatározó körülmény volt egy-egy kistáj, illetve település népességének társadalmi összetétele, ugyanis a kevés földdel rendelkező, vagy földdel nem rendelkező, kisszámú állattal gazdálkodó zsellér vagy szegényparaszt igyekezett elsősorban a mezőgazdaságon kívüli munkával jövedelemhez jutni. A földművelés szempontjából jobbára dologtalan téli hónapok jelentették a legjobb alkalmat erre a munkára (*Bodnár 1997. 465*) Tiszaladányban például a legtöbb gazdálkodónak 5-10-15 hold földje volt, így igyekeztek minden alkalmat megragadni a többlet jövedelem reményében. Az uradalmakba jártak aratni, a tokaji szőlőkbe kapálni, és aki csak tehette, kast kötött fennmaradó idejében (*M. Csikai: 1978: 355.*).

Ahogy több Tisza menti falu, Tiszaladány szegénysége is abból élt, hogy szakosodtak, a fűzveszőt feldolgozták (*Bellon: 2003: 26-27.*), egyre tartósabb, egyre mutatósabb, díszített tárgyakat állítottak elő. Termékeiket közeli és távolabbi piacokra, városokra szállították (*Bencsik: 1997: 73.*) A XX. század elején már igen élénk paraszti árucseré bontakozott ki a Tisza két partja mentén lévő falvak között, és a század közepétől jelentős háziipari tevékenység is folyt itt (*Szabó: 2011: 8*)

Valószínű, hogy a fokozott specializálódás a vesszőfonásra tehát a vízrendezések után következett be, amikor a felszárított területeken megcsappant a vesszőtermelés. Az ártereken kívüli falvak lakosai egyre inkább rászorultak arra, hogy máshol készített vesszőtárgyakat, fonott használati tárgyakat vásároljanak, illetve a vízmenti lakosokat a szegénység és a kínálkozó piaci lehetőség arra ösztökélte, hogy kiegészítő háziipar révén pótolják szükségleteiket (*Bodnár: 1997: 228.*) Tiszaladány erre jó példa. Közelében, 600 méterre folyik a Tisza, ahonnan a fűzfavesszőt beszerezték.

A 19. század végén, egészen 1945-ig a Tisza part füzes területei nem a falué voltak, hanem a gróf Szirmay birtokához tartoztak, mégis hasznosítani tudták a ladányiak. A gróf ugyanis nem kért pénzt a vesszőért, hanem a tokaji szőlőit kellett cserében gondozni, ami még így is kifizetődő volt a lakosságnak. A munka után, aki csak tehette, kosarat font, és az asszonyok a gyerekekkel árusították azokat a tokaji piacon, vagy szekerekkel Debrecenig is elmentek, ahol sokszor még a szekéren lévő szekérkasokat, a *faros kasokat* is megvásárolták (*M. Csikai: 1978. 356-357.*).

Napjainkban az árterek jelentős része teljesen elvadult. Tiszaladányban is alig találni néhány idősebb embert, aki még foglalkozik a vesszőfonással (*Bellon: 2003: 54.*).

A vesszőfonás, mint a parasztság kézműves tevékenysége

A társadalmi munkamegosztás fokozatos kiépülésével a kézműves tevékenységet végző személy a munka körülményeitől függően kapja tevékenysége elnevezését. Domonkos (1991) összefoglalásából megtudhatjuk, miért, és hogyan alakultak ki a tevékenység ezen formái. Ennek kifejtését a parasztság földbirtoklásának viszonyaival, és a föld használatával kell kezdenünk, mely évszázadok óta különböző mértékben történt, ezt az idők folyamán irtásföldekkel, lecsapolással növelni volt kénytelen, mert a népesség szaporodásával, illetve a kötelezettségei teljesítésével – a földesúr, egyház, állam felé – előfordulhatott, hogy még önfenntartásra sem volt elegendő munkájának gyümölcse. Legjobb esetben a család

¹¹ A vízmenti, vesszőfonással foglalkozó lakosok különbséget tesznek a hagyományos, azaz vad, és az újabban elterjedt, azaz nemes vesszők között. *Bodnár: 1997: 227.*

élelmiszerszükségletét ki tudta elégíteni, s mezőgazdasági munkájával önállóvá válhatott. Ennek mértéke azonban igen változó volt még egy falun belül is, és gondolnunk kell az országrészek eltérő földrajzi adottságaira is. Ha a paraszt a rendelkezésére álló termőföldön nem tudta megtermelni az önellátáshoz szükséges mennyiségű javakat, rendszeresen vagy alkalmanként kiegészítő keresetre kényszerült. Ehhez a környezet kínálta nyersanyagokat használta, s ezekből készített eszközöket, amelyekre minden gazdaságban szükség volt. A termék elcserélésével vagy eladásával pedig megszerezte a legszükségesebb élelmiszereket. Így alakult ki egyfajta munkamegosztás a különböző települések és kistájak között (*Domonkos: 1991: 11-12.*)

A körülményektől függően tehát a vessző feldolgozása különböző módokon történhetett – nemcsak a vessző megmunkálását tekintve. A készítő személyek is többféle kategóriába tartozhatnak. Itt azokat a körülményeket veszem számba, amelyeket Tiszaladányban a gyűjtés során – a múltra és a jelenre vonatkozóan – felleltem (*Domonkos: 1991: 12.*)

1.) Minden paraszti háztartásban és gazdaságban folyt önellátó tevékenység és házimunka is, azaz a háznál, saját szerszámokkal végzett munka keretében gondoskodtak bizonyos használati tárgyokról, eszközökről is.¹²

2.) Parasztspecialistának tartja a szakirodalom azt a szegényparasztot, aki csak az esztendő meghatározott időszakában, keresetének kiegészítésére foglalkozott nyersanyagok, így a vessző feldolgozásával (*Juhász: 1991: 465.*). Az ő munkája már nagyobb hozzáértést, rutint kíván, a közösség előtt tekintélyt is szerez ezzel. Munkájáért ellenszolgáltatás jár (*Szolnoky: 1979: 505.*)

3.) Azokon a településeken azonban, ahol a lakosság nagy számban zsellérsorban élt, és a földrajzi viszonyok lehetővé tették, a nagyszámú specialista kereset kiegészítő foglalkozásából idővel háziipar fejlődött ki. Háziiparosoknak nevezzük azokat, akiknek munkájában az ártermelés döntő szerephez jutott, vagyis az év nagyobbik részében, akár folyamatosan és nagy mennyiségben készítettek eladásra használati tárgyakat vesszőből, gyékényből vagy szalmából (*Juhász: 1991: 465.*)

Különbséget kell tennünk a hántolatlan, zöld vessző, és a hántolt vessző megfonása között is. A hántolatlan hajas vagy zöld vesszőből dolgozó specialistákat kaskötőnek, a hántolt vesszőből dolgozó háziiparosokat, kisiparosokat kosárfonóknak nevezzük (*Juhász: 1991: 465.*)

A gyűjtőmunka célja, háttere

A gyűjtési tervemben elsősorban a vesszőfonás helyzetének vizsgálata szerepelt a következő szempontok alapján:

A vesszőfonás

- múltjának és jelenének felmérése Tiszaladányban,
- jelentőségének változása a faluban a 20. század során.

A kaskészítő, kosárfonó mester

- egyéni helyzetének,
- társadalomban elfoglalt szerepének,
- a vesszőfonás tevékenységéhez való személyes viszonyulásának vizsgálata.

Végül a vesszőfonás jövőjére vonatkozóan összefoglalom az adatközlők gondolatait, és megfogalmazom az ezekből levonható konklúziókat.

¹² Házimunkának a paraszti családon és gazdaságon belüli, önellátó tevékenységet jelöli a néprajzi szakirodalom. *Domonkos:1991: 11-12; Solnoky: 1979: 505.*

A kosár, kas és egyéb vesszőből készített tárgyak elkészítési folyamatának közelebbi vizsgálata nem tartozott a gyűjtés során kitűzött céljaim közé, itt a társadalmi aspektus került inkább előtérbe.

A gyűjtésben résztvevők:

Csikai Gusztáv, Kovács Sándor és Fincziczki László kosárfonó mesterek, a mesterség tudói, mára csak ők maradtak a mesterség folytatói is a faluban. Csikai Gusztávval készített első interjúm szolgált alapul a másik két mesterrel folytatott beszélgetések kérdésfeltevéséhez.

- Csikai Gusztáv: mára az egyetlen tiszaladányi, aki még kereskedik a vesszőből font termékeivel.
- Kovács Sándor: betegsége, és a vesszőszerzés nehézségei miatt már nem értékesíti termékeit.
- Fincziczki László: hagyományos kaskötéssel foglalkozott, még alkalomadtán köt kasokat.
- Szabó Imréné Csikai Piroska: 1983-ig a szövetkezetben dolgozott. Férje, Szabó Imre a Háziipari Szövetkezet elnöke volt 1960-1983-ig.
- Mikó Ferencné Ildikó: a háziipari szövetkezetben dolgozott a férjével együtt. Csak ők ketten voltak a szövetkezetben cigány származásúakként. Mikó Ferencné Ildikó édesanyja korábban gyékényszövessel foglalkozott. Mikó Ferencné a Háziipari Szövetkezetnél tanulta meg a kosárfonást.
- Glück Imre tsz elnök.

A következő pontokon az interjúalanyoknak feltett főbb kérdéseim alapján haladok végig, az egyes személyektől kapott válaszokat pontonként összegezve. A kérdések a kosárfonó mesterektől a mesterség életükben elfoglalt helyére, jelentőségére, történetére irányultak. Vizsgáltam a kapcsolataikat a családtagokkal, igyekeztem megismerni jellemző egymáshoz való viszonyulásukat és a tágabb közösséggel zajló interakciókról is kérdeztem őket; valamint természetesen a vesszőfonás munkájához, és a vele való kereskedéshez fűződő hozzáállásukat, érzéseiket is szándékomban állt megismerni. Egy fejezetben a Háziipari Szövetkezet intézményről általam lejegyzett anyag került feldolgozásra, ebben a részben használtam fel javarészt a két hölgy által elmondása alapján lejegyzett adatokat. Végül pedig mindebből az anyagból vontam le következtetéseket.

A kosárfonás szerepe az életútban

Csikai Gusztáv, Kovács Sándor és Fincziczki László belenevelődtek a családi hagyományba, kicsi gyermekkoruktól kezdve figyelemmel kísérhették, hogyan űzik a család férfi tagjai a mesterséget. 8-9 éves koruktól már ők is bekapcsolódtak a munkába, szükség volt minden munkás kézre. Tehát 8-9 éves koruktól már részt vettek a családi munkamegosztásban, és hozzájárultak a család kereső tevékenységéhez. Ekkorra már annyira elsajátították a vesszőfonás különböző módjait és technikáit, hogy például *Csikai Gusztáv* önállóan, „a maga szakállára” állt neki a kosárkészítésnek. Ezekben a családokban tehát jellemző módon apáról fiúra szállt ez a tudás, ez a mesterség. Az apától és az idősebb fiútestvérektől lesték el, majd tanítás/tanulás útján sajátíthatták el a kaskötést.

Mindhárom férfi életét végigkísérte ez a mesterség. Speciális tudásuknak mindig hasznát vették, és aktuális állásuk, foglalkozásuk mellett e tevékenységből mindig sikerült plusz jövedelemre szert tenniük. A jövedelem nagyságára példa, hogy Kovács Sándor családja az

1930-as évek végén a kosárfonásból egy év alatt annyit keresett, mint amennyi jövedelem 18 kat. hold földből származott.¹³ A kosárfonásból befolyt mellékjövedelem a családok anyagi helyzetét mindenképpen meglendítette, ebből tellett már jelentősebb előbbre lépésekre, mint pl. a gyermekek iskoláztatása, anyagi segítése.¹⁴ Mindhárman dolgoztak a háziipari szövetkezetnél is. Mára csak *Csikai Gusztáv* dolgozik aktívan, kosarakat köt eladásra.

A mester viszonya a mesterséghez

Mind a három férfi szereti mesterségét, büszke tudására, és arra, hogy ezzel plusz jövedelemhez juttatták családjukat. *Csikai Gusztáv* is szeret kosarat fonni, főleg jövedelmezősége miatt. Elmondása szerint, ha nem lenne anyagi haszna belőle, nem foglalkozna vele, így viszont akár reggeltől-estig is készíti a kosarakat. Az érdeklődőknek szívesen beszél munkájáról, szívesen megmutatja portékáit. Az anyagi haszon mellett mindenképpen fontos identitásalkotó elem számára a fonás, büszke a termékeivel szerzett széleskörű ismertségre, és arra, hogy Tiszaladányban Ő a kaskötő/kosárfonó, hogy alkotó módon ő még képviseli az egykor elterjedt tiszaladányi mesterséget. Majd 80 évesen is ragaszkodik a napi munkájához. A vesszők, a fonás előkészítése, maga a fonás strukturálja mindennapjait.

Kovács Sándor és Fincziczki László életét is végig kísérte a kosárfonás. Mindketten szenvedélyesen beszéltek erről a tevékenységükről, az ő identitásukat is meghatározza kosárfonó múltjuk. Ugyanakkor reálsan értékelték azt: elismerték, hogy nehéz, de jelentős jövedelmet hozó munka volt számunkra. Ők már eladásra nem fonnak, alkalomadtán készítenek még egy-egy kosarat.

A család viszonya a mesterséghez

A mesterség apáról fiúra szállt, a családban csak a férfiak foglalkoztak vele. A nők csak segítettek a vessző tisztításában, a pucolásban, a takarításban, és esetleg a könnyebb részfolyamatokban, mint pl. a kosár fenekének elkészítésében. A feleségek háttérrel adtak, ha kellett segítettek, és örültek a munkából származó jövedelemnek.

A kosárfonó adatközlők családon belül nem tudták továbbadni mesterségüket, gyermekeik, unokáik már nem sajátították el ezt a tudást. Még ha érdeklődve figyelték is gyerekkorukban apjuk, nagypajuk tevékenységét – volt, aki ki is próbálta – nem volt türelmük hozzá. Másrészt azok a szülők, akik egész életükben keményen dolgoztak, könnyebb jövőt szántak utódaiknak, és inkább iskoláztatták őket. Mára *Kovács Sándor és Fincziczki László* úgy gondolják, szívesen átadták volna tudásukat a fiatalabb generációnak. A kosárfonók utódai nem folytatják a mesterséget. Más életet élnek, noha szüleik a nagyobb anyagi segítséget, iskoláztatást éppen a kosárfonásból tudták számukra biztosítani.

A kosárfonók egymáshoz való viszonya Tiszaladányban

E kérdés vizsgálata azért kapott szerepet a gyűjtésben és a dolgozatban, mert néhány évtizeddel ezelőtt még a falu majdnem minden családja piacra termelt vesszőből font árut. Vajon konkurenciát jelentettek-e egymás számára? S ha igen, ma érezhető-e ez egymás közti viszonyukban?

¹³ Kovács Sándor visszaemlékezése.

¹⁴ Csikai Gusztáv, Kovács Sándor és Fincziczki László e tekintetben egyöntetű elmondása alapján

Adatközlőim egyöntetűen alátámasztották, hogy nem fordult elő egymás közötti rivalizálás, és ilyen okból nem kerültek rossz viszonyba a faluban senkivel. Volt idő, amikor a vesszőfonást a falu szinte minden családja űzte, de volt kereslet is a termékeikre, és olyan mennyiségben, amelyben azt előállították. A Háziipari Szövetkezetben egy érdekért dolgoztak (részletek a 7. pontban), de ezen kívül is volt lehetőség eladásra. Az a néhány személy, illetve család, akik a rendszerváltás után is kereskedtek vesszőből készített termékeikkel, nem egymás rovására tették. Egyéni leleményesség, talpraesettség kérdése volt – és ma is az – az illető sikere.

Korábban az elkészített termék mennyiségében igyekeztek egymáson túltenni a kosárfonó családok, és habár mára csak *Csikai Gusztáv* készít eladásra, mégis a falu egyforma módon tartja számon a kosárfonó mestereket, egyforma elismerésben részesülnek a közösségtől. Úgy tűnik, a tiszaladányiak lokális identitásához hozzátartozik az egykori kaskötő hagyomány, és büszkéek e hagyomány kevésszámú őrzőjére.

A vessző beszerzése, a fonásról és eszközeiről, kosárfajták, árak

A dolgozat célkitűzései között nem szerepelt a különböző vesszőből font tárgyak készítési folyamatának közelebbi vizsgálata. Ebben a pontban csak az előzményeit, a fonás alkalmait, eszközeit részletezem, illetve a különböző fajtákat, árakat és használati módokat. Úgy gondolom, a kitűzött vizsgálati célokhoz szorosan kapcsolódik a vesszőfonással járó munka jellegének megvilágítása is, jövedelmezőségének pontosítása árakkal, az elvégzett munka és a pénzbeli haszon megjelenítése egymáshoz képest, valamint a vesszőből font tárgyak használata régen és ma. Bellon T.: *A Tisza néprajza* c. művében szélesebb körű áttekintést adott a témában (*Bellon: 2003: 50-54.*), itt azonban kizárólag a Tiszaladányban gyűjtött anyag fog megjelenni.

Tiszaladányban a vessző beszerzésének többféle módja lehetséges. *M. Csikai Miklós* visszaemlékezése szerint a 20. század első évtizedeiben a Szirmay birtokhoz tartozó fűzesekből gyűjtötték a vesszőt. Ha a Tisza túlsó partjáról hozták az anyagot, akkor ladikkal szállították a ladányi parthoz. A meredek partba lépcsőket vájtak, és a vállukon hozták fel a vesszőkévéket. Mások akár 10-20 km-re is elmentek vesszőért, többen összeálltak, és szekérrel szállították haza a fonnivalót. A nehezen szerzett vesszőt az utolsó darabig felhasználták, amiből kast nem lehetett fenni, abból kerítést és kaput készítettek, a szárazabb és vastagabb darabokkal pedig fűtöttek (*M. Csikai:1978:356*). A zöldvesszőből való kosárfonás volt mégis a legjellemzőbb és elterjedt a ladányi parasztok körében, s ebből készített – főleg – kasokkal járták a környékbeli vásárokat.

Kovács Sándor is beszélt arról, hogy az ő családja is a Tisza partjára ment vesszőért, és ebből fonták a kosarakat, kasokat. A Tisza romboló és építő munkájával Tiszaeszlár partját lebontotta, és Tiszaladányhoz épített. Itt volt egy kiváló fűzvesszős terület, ahol sokféle vessző megtermett. *Finciczki László* a vesszőt sohasem bérelt telekről szerezte, hanem különböző, mindenki által elérhető lelőhelyeken lévő bokrokról. Kivételt képez az az időszak, amikor a szövetkezetnek dolgozott, mert olyankor megkapták az alapanyagot.

A Háziipari Szövetkezet ladányi részlegének kiépítése után *Szabó Imre* vett bérbe területet Tokajban, amit beültetett nemes vesszővel, amerikai fűzzel. A szövetkezet dolgozói ebből fontak. A rendszerváltás után ezt kimérték a tagoknak, és aki igényelte, megkapta. *Csikai Gusztáv* kivette a részét, egy hektárnyi földet, és azóta is abból fon, de a fűzesnek azon részén kívül, melyet *Csikai Gusztáv* saját maga számára karban tart, a terület elhanyagolt. *Kovács*

Sándornak is volt két hektár bérelt vesszőterülete, de már leszáradt, mert már nem dolgozik rendszeresen.

A következőkben a *Csikai Gusztáv* által elmondottak alapján foglalom össze a vessző beszerzésének folyamatát és a vessző feldolgozását: kosarat kötni télen-nyáron lehet, a vesszőszedés egyedül az, amit ősszel kell elvégezni, miután a vesszőt megcsípte a dér, és lehullott a levele. Minden év novemberének egyik hetében történik az egész évre való vessző leszedése. Annak a hétnek minden napján reggeltől estig tart a munka, a vessző metszése és kétébe kötése. Körülbelül 48-50 kévényi jön össze egy hét alatt. Idős kora miatt már fel kell fogadnia egy erős fiatalembert, aki felrakja a kétéket a kocsira, és zeton traktorral szállíttatja ezeket haza. Idős kora miatt a vessző beszerzése a legnehezebb munka számára a vesszővel való munkák között.

Télen takarítja le a leszedett vesszőt, megpucolja, kiválogatja, összerakja (kétébe) hosszúság és vastagság szerint. Áprilisban már gyorsan szikkad. Amikor tudja, hogy kötnie kell kosarat, előveszi és beáztatja. A fehérvesszőnek elég egy óra áztatás, a többinek, aminek nincs lehúzza a héja, öt nap szükséges. *Csikai Gusztávnak* a fehér vessző otthon történő előállítására nem éri meg, az ebből szükséges mennyiséget vásárolja.

Kosarat köt hétköznap, hétvégén, bármikor. Régen nem is volt ideje ennyi kosarat készíteni, mint nyugdíjas korára, mert akkor csak egyéb munkái mellett tudott időt szakítani rá. *Csikai Gusztáv* felsorolása alapján a kosárkötéshez szükséges eszközök:

- *gagucs* – vesszőszedéshez,
- metszőolló – metszeni, néha a szedéshez
- kis éles kés – hegyezni
- vassulyok – ütni, levern a kész részt, miközben készíti a kosár oldalát.
- *szurkáló* – a fülezéshez
- kaskötő szék – benne egy szeg, amin forgatják a kosarat.—de lehet simán csak ülőke is
- „jóakarát”

A kosarak felhasználásának módjai régen: ¹⁵:

- krumpli szedés
- törés (kukorica)
- kukorica morzsolásra – góré
- jószág ellátása, házkörüli munkák
- krumpli fészkelés (hosszúkás kosárba)
- almaszedés → füles kosárba, amit az ágra akasztanak, majd abból a ládába rakták
- kerítésnek

A kosarak felhasználásának módjai ma: ¹⁶:

- fa behordása (kas)
- bevásárlókosár (főleg fehérvesszőből, ezt ő is úgy vásárolja)
- biciklikosár előre, hátulra (1 vagy 2 oldalon)
- kerítés
- ruháskosár
- kerek füleskosár
- rendes ovális bevásárló
- diónak való kerek kosár

¹⁵ Csikai Gusztáv közlése

¹⁶ Csikai Gusztáv közlése

Értékesítés

A tiszaladányi fonott termékeknek mindig jó piaca volt. A parasztok teherhordó eszközeikkel, hol gyalogosan, hol szekérral végigjárták a Hegyalja és a Tiszántúl településeit, megfordultak Szikszó, Nyíregyháza, sőt a Kunság vásárain is (*Bencsik: 1997: 73.*). *Kovács Sándor és Csikai Gusztáv* arról mesélt, hogy gyermekkorukban vásárokbá, piacra járt a család a termékeivel, és az iskola mellett gyerekféjjel kellett nekik is besegíteni a munkában, hogy minél több árut vihessenek.

Felnőtt korukra is megmaradt a pénzszerzés e kiegészítő módja a munkahely, a saját háztáji ellátása, az állattartás és a földművelés mellett. Nagyon szorgalmasnak, kitartónak kellett lenni, az emberek minden kis pénzkeresési lehetőséget megfogtak. A több lábón állás stratégiája jellemző a tiszaladányiakra. Ma is büszkék szorgalmukra, arra, hogy minden munkát megfogtak, amivel kicsit is előbbre lehetett jutni. Nem panaszkodásképpen, inkább mosolyogva mondta *Kovács Sándor*, hogy ő nem is tudja, hogyan csinálta végig. *Csikai Gusztáv* is tett egy hasonló kijelentést: csoda hogy átvészelte a rengeteg munkát élete során.

Hogy a kosárfonás a legutóbbi évtizedekben is alternatív jövedelemszerző tevékenység lehetett, mutatja *Kovács Sándor* példája is. A rendszerváltás után, 1991-ben *Kovács Sándort* nyugdíjazták. Nagyon beteg volt, a nyugdíj és a táppénz pedig nem bizonyult elegendő anyagi forrásnak. Így a kosárfonás megint csak lehetőséget jelentett számára, hogy pénzt kereshessen. Autóval járt vásárokbá árujával, ennek köszönhetően tudta tovább taníttatni a fiát. Körülbelül nyolc éven át volt működőképes ez az értékesítési forma, amikor megbüntették engedély nélküli árusítás miatt. Ekkor hirdetni kezdte magát a Szabad Földben, és a vevők a házához jártak vásárolni. Romló egészségi és fizikai állapota miatt 2010-re, majd nyolcvan évesen kénytelen volt felhagyni a kosárfonással.

Már csak *Csikai Gusztáv* tud olyan vevőkört kiépíteni, amiért érdemes fonna. Tőle most egy cigány ember vásárolja fel a kosarakat (egyébként több kosárfonótól is a környékbéli településekről), akinek van engedélye. Ő a törzsvásárló már négy-öt éve, előtte pedig a felvásárló anyja volt. Ez az ember jár a felvásárolt áruval például: Nyíregyházára, Sátoraljaújhelyre, Szerencsre, Tájára piacokra. Ha nem lenne „a cigány”, aki most felvásárolja *Csikai Gusztáv*tól a vesszőből font tárgyakat, abba is hagyná; a jelenlegi helyzetnek tehát örül az idős mester. Megélni azonban már nem lehet csak a kosárfonásból.

Szemléltetésképpen beemelem a dolgozatba a *Csikai Gusztávnál* lejegyzett kosárfajtákat, és azok árait. Néhány kosárfajtának már szerepelt az ára az előző fejezetben, a „csak ma” készített és használt fajták felsorolásában, megelőlegezve, kiegészítve az itt szereplő adatokat. A háziipari szövetkezetben a következő méretezés működött, és *Csikai Gusztáv* is ezt használja (az itt ismertetett árak szintén a gyűjtés évéből származnak, 2011-ből):

- 12-es méret: ez és a következő méret a „kicsi”. Csak megrendelésre készíti, 450 Ft.
- 14-16-os: a kis méretek vékonyvesszőből készülnek, és a munka idejét tekintve ugyanannyi energia befektetést igényelnek, mint a nagyobb méretek, így a nagyobb kosár készítését jobban is szereti a mester, és jobban meg is éri számára.
- 24-es: 1250 Ft (ebből 4-5 darab elkészül 1 nap alatt).
- 32-es méret
- *faroskas* (szekérkas) 2 nap munka, 30 ezer Ft.

Ezek a méretek a száj, a magasság és a fenék átmérőjének függvényében változnak. A méret persze sokszor a megrendeléstől is függ. Egy kosarat körülbelül 1,5 óra alatt készít el. Még

vásárolják tőle a különböző méretű kosarakat, biciklire való kosarat, gazdaságban használatos kast, kerítésre is akad megrendelés, ill. kutyakosarat is érdemes készítenie. A falubeliek is vásárolnak tőle.

Fincziczki László saját gazdasága igazgatása mellett font évtizedekig, rengeteget vásároltak tőle.¹⁷ Ma már csak akkor lát neki kasok fonásának (ő kasokat készít) ha „akad egy kis vessző”. Ezek a raktárban állnak, eladni ritkán tudja.

A Háziipari Szövetkezet

Juhász (1991) definíciója szerint nagyszámú specialista kereset kiegészítő foglalkozásából fejlődött ki idővel a háziipar. Háziiparosoknak nevezi azokat, akiknek munkájában az árutermelés döntő szerephez jutott (*Juhász: 1991: 465.*). *Szolnoky* (1979) is hasonlóan közelít a háziipar fogalma felé. A háziipar kialakulásának feltételeként a helyben biztosított szükséges nyersanyagot, és a mezőgazdaságban jelentős munkaerő felesleget nevezi meg. Kitér a raktárra termelés fontosságára, tehát hogy nem csak megbízásból, hanem elsősorban raktárra termelnek a háziipar dolgozói. A háziipari termékeket helyi fogyasztóknak, de inkább viszonteladóknak adja át, vagy maga a termelő viszi vásárra, piacra a terméket. De előfordul, hogy az ország határait is túllépi a háziipar áruja. A háziipari tevékenység általában szezonmunka, jellemzően ősztől tavaszig üzi a parasztember. Ezt az ipari jellegű munkát nem egy-két személy, hanem az egész falu, vagy egy táji csoport végzi. Egyébként *Szolnoky* (1979) említést tesz a sokféle átmeneti tevékenységi formáról a specialisták tevékenysége és a háziipar közt, s a háziipart tulajdonképpen a kisipari tevékenység egyik oldalhajtásának nevezi (*Szolnoky: 1979: 505.*). *Juhász* (1991) is utal a Magyar Néprajzban közzétett vesszőfonást összegző munkájában a vesszőfonásra, mint kisipari tevékenységre, abban a kontextusban, hogy a 19. század végi iparrendtartások a kosárfonást engedélyhez kötötték, azóta kisiparnak minősül a nyilvántartott iparstatisztikában, azonban sok helyen fennmaradt ez után is a kaskötő specialisták tevékenysége (*Juhász: 1991: 466.*). *Domonkos* (1991) megfogalmazásában a kisipari tevékenység üzője, „a kisiparos kéziszerszámokkal és mesterséges energiával meghajtott egyszerűbb gépekkel végez árutermelő ipari tevékenységet, többnyire magántulajdonban lévő saját műhelyében. Tevékenysége képesítéshez kötött, a nyersanyagot pénzért vásárolja és termékeit is pénzért értékesíti” (*Domonkos: 1991: 12.*).

Bencsik (1997) a zöldvessző használatát a paraszti kisüzemek igényei kiszolgálására alkalmas alapanyagként írja le, de beszél a fűzvessző feldolgozásának kettéválásáról is. A városi háztartások, polgári otthonok már a hántolt, gőzölt vesszőből font és kötött, „minőségi” tárgyak készítését igényelték, melyhez speciális szakismeretet szükséges. Erre a készítési módra a falvak népét tanítani kellett (*Bencsik: 1997: 73.*). Magyarországon a háziipar már a 18. században, de főleg a 19. században élte virágkorát (*Szolnoky: 1979: 505.*).

Az ipari kosárfonók hazai és nemesített fűzekből illetve külföldi nyersanyagokból dolgoznak. A kosárfonás iránti fokozódó igény kielégítésére a 19. század utolsó évtizedeiben nemesített fűz-telepek létesültek. Az ipari kosárfonás kialakulásának kezdeti korszakában a fővárosi kosaras vállalkozók vidéki telepeken dolgoztattak, leginkább olyan helyet választva ki, ahol a lakosság már magasabb technikai szinten foglalkozott vesszőfonással (*Boross: 2004: 125-126.*).

A témában áttekintett és hivatkozott szakirodalom által leírt jellemzők természetesen Tiszaladány háziipari tevékenységére is ráillenek. A kutatásnak a háziiparra vonatkozó része

¹⁷ Fincziczki László elmondása alapján

még további gyűjtést igényel a faluban, önálló kutatási témaként is megállná a helyét. A fontos társadalmi, gazdasági vonatkozásokat és a kosárfonó mesterek háziipari működését azonban megjeleníti a rendelkezésre álló anyag is.

A kosárfonás hagyományára épülő szervezett iparág Tiszaladányban az 1950-es évek végén jelent meg. A tsz csak 1961-ben alakult meg a faluban, majd a szövetkezettel párhuzamosan működött. A szövetkezet központja Tokajban volt, innen terjeszkedett a környékbeli települések bevonásával.

A vesszőfonás, mint iparág másfajta termelést igényelt, mint a ladányiak addig megszokott, vadfűzből, zöld vesszőből (*Boross: 2004: 125-126.*) való előállítására. A főként mezőgazdaságban használt kasok helyett megindult a városi háztartások, polgári otthonok felszereléséhez tartozó hántolt, gőzölt, fehér vessző fonása. A hántolt vesszőből kötött darabok speciális szakismeretet igényeltek, melyre a falvak népét meg kellett tanítani. Tiszaladányba is egy tokaji ember érkezett a „fehérmunka betanítására.”¹⁸

A Tokaj központú szövetkezet létrehozta tiszaladányi részlegét, és vettek egy házat a falu központjában, és ebbe költözhetett az egész szövetkezet. Az épületben volt vesszőfőző és hántoló is. A dolgozók számára a vesszőt a szövetkezet biztosította nemesvessző ültetvényeiről. Többféle vesszőből készültek a szövetkezet termékei: a hagyományos zöld, főzött, és fehér vesszőből, s az aprólékos munkákhoz hasított vesszőt használtak.

A Háziipari Szövetkezethetnél betanítás is folyt „kezdők” számára – ez leginkább nőket jelentett – és elhelyezkedhettek azok is, akik már rendelkeztek a vesszőfonás bizonyos ismereteivel. Tekintve azonban, hogy más jellegű árukészlettel is kereskedett a szövetkezet, mint amelyet a családi áthagyományozásban megörököltek a férfiak, nekik is kellett tanulniuk. Az viszont mindenképpen igaz, hogy az ő tudásukra építve lehetett megvalósítani a vesszőfonó háziipar létrehozását. Ezek az emberek átálltak a másfajta, városi, külföldi felvásárlók igényét kielégítő tárgyak előállítására, de a megszokott formák sem veszték ki az ismeretek közül.¹⁹

A termékek egy részét bedolgozók adták: ők otthon készítették el a tárgyakat, amiket aztán beadtak a szövetkezetnek. *Fincziczki László és Kovács Sándor* is bedolgozóként működtek, de sok nyugdíjasnak is így adott munkalehetőséget a háziipar. A Háziipari Szövetkezethetnél a munkát felosztották a férfiak és nők között. A férfiemberre osztották a nehezebb, a fizikai erőnlétet jobban igénylő részmunkákat például a bútorok vázát, a nők pedig végezheték a kevésbé megerőltető munkákat. A bútorok egész vesszőből készültek – legfeljebb kisebb részek hasítottból –, de a kosarak hasítottból, amit a nők is teljes egészében el tudtak készíteni.²⁰

A visszaemlékezések szerint, a szövetkezet dolgozói jól kijöttek egymással, családias volt a hangulat, munka közben mindig beszélgettek vagy énekeltek, szerették magát a vesszővel való munkát is – minden nehézsége ellenére.²¹ A pénzkereseti lehetőségek is megfelelőek voltak. Teljesítménybérben fizettek, aki többet dolgozott, többet keresett. A munkaidő gyakorlatilag kötetlen volt, megrendelésben nem volt hiány, a munkát haza lehetett vinni, és ha darabonként nem is jelentett nagy összegeket egy-egy elkészült termék, a szorgalom eredménye rendszeres megélhetést biztosított. A részlegek (pl.: tiszaladányi, bodrogkeresztúri, tiszanyagfalusi, rakamazi) először Budapestre küldték fel az árujukat, ott történt meg a

¹⁸ Kovács Sándor közlése alapján.

¹⁹ Fincziczki László és Kovács Sándor elmondása alapján

²⁰ Mikó Ferencné Ildikó elmondása alapján

²¹ Mikó Ferencné és Szabó Imréné Csikai Piroska elmondása alapján

szortírozás, majd a külföldi megrendelőkhez szállították azokat (pl.: Angliába kutyakosarakat).²²

A háziipar tehát Tiszaladányban is ráépült a kisiparra, nagyon fontos tényező volt a falu történetében, jelentős fellendülés hozott. A falu egy új része például, az „Újtelep”, ebben az időszakban épülhetett meg, a gazdasági fellendülés egyik látványos jeleként.

Mint sok hasonló szervezet az országban, a tiszaladányi szövetkezet is megszűnt a gazdasági átalakulások közepette.

Összefoglalás

A gyűjtés során adatközlőim megerősítették bennem azt a képet, melyet Tiszaladányról az olvasmányokból megismertem, és ami leginkább a rendszerváltás előtti időkre vonatkozik: rendkívül szorgalmas nép volt a tiszaladányi, mindig megtalálták a pénzkereseti lehetőségeket, és kemény munkával küzdöttek az előbbre jutásért. A három vesszőfonó mester egy eltűnőben lévő embertípust testesít meg. Életük során mindig jelen volt a mesterség, ami a nehéz időket is segítette átvészelni. A vesszőfonás gyakorlása a család előbbre jutásában nagyon fontos szerepet játszott a kiegészítő kereset révén. Ők tették lehetővé gyerekeik számára, hogy tanuljanak, hogy kilépjenek a nehéz életből. Ezzel azonban megszakadt a kosárfonás családi tradíciója is. A fiatalok már nem tanulták meg a mesterséget – bár történtek lépések néhány fiatalember részéről, a gyakorlati megvalósítás azonban kudarcba fulladt. A falu népe már nem gyakorolja a vesszőfonást a három mesteren kívül, de sokan még emlékeznek a hagyományos tudásanyagra. Jövedelmezően 2011-ben már csak egyetlen, majd nyolcvan éves ember üzte a mesterséget.

Irodalomjegyzék

Bellon T. (2003): A Tisza néprajza. Budapest

Bencsik J. (1997): Háziipar. In: Fügedi Márta (szerk.): Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete. Miskolc. 55-76.

Bodnár Zs. (1997): Kosárfonás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 37-38. 229-239.

Boross M. – Karácsony Z. – Tátrai Zs. (2004): Magyar népi kultúra. h.n.

Domonkos O. (1991): A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. In: Domonkos Ottó (főszerk.): Magyar Néprajz III. Kézművesség. Budapest. 7-154.

Juhász A. (1991): A vessző, gyékény, szalma és más növényi nyersanyagok feldolgozása. In: Domonkos Ottó (főszerk.): Magyar Néprajz III. Kézművesség. Budapest. 464-481.

M. Csikai M. (1978): Tiszaladány. In: Bajor Nagy E. (szerk.): Életünk – történelem. Budapest. 354-368.

Szabó Cs. K. (2011): Tiszaladány gazdasági és társadalmi helyzete a XX. századig. Debrecen

Szolnoky L. (1979): Háziipar (szócikk). In: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. 2. kötet. Budapest. 505.

Interjúalanyok:

- Csikai Gusztáv: született: 1932. 12. 18., Tiszaladány.
- Kovács Sándor: 1931. 09. 20., Tiszaladány.
- Fincziczki László: 1937. 06. 06., Tiszaladány.
- Szabó Imréné Csikai Piroska: 1932. 05. 27., Tiszaladány.

²² Szabó Imréné Csikai Piroska elmondása alapján

- Mikó Ferencné Ildikó: 1967. 04. 30., Tiszatardos.
- Glück Imre Tsz- elnök.

20. kép: A nád, gyékény élőhelye.

21. kép: A kosárfonás alapanyaga: a fűz.

ADALÉKOK A TISZALADÁNYI TSZ MÚLTJÁHOZ

DATA ABOUT THE PAST OF THE COOPERATIVE FARM OF TISZALADÁNY

Tordai Nóra egyetemi hallgató (SZIE GTK)

Nóra Tordai, graduate student

Absztrakt

A tsz megalakulása és működése Tiszaladányban jól beágyazható a kor általános történelmi viszonyaiba. Az első kollektivizálási hullám (1945-56) ugyan itt is végigsöpört (sokakat meghurcoltak, ellehetetlenítettek); de a tsz megalapítására országos összevetésben viszonylag későn, csak 1961-ben került sor. A tsz fénykora csak úgy, mint máshol az országban itt is a reformkommunizmus időszakára (1968 után) tehető. A hanyatlás a rendszerváltás után egyértelműen megindult itt is, de a tsz végső felszámolására rendkívül sok ellentmondással csak 2011-ben került sor.

Abstracts

The establishment and the operation of the cooperative farm in Tiszaladány can be properly fit in the general historical relations of that period. Although the first wave of the collectivization (1945-56) swept here as well (quite a lot of people were defamed or made hamstring), but the cooperative farm was established quite late compared to the nation-wide practice: it happened only in 1961. The golden age of the cooperative farm, just like in other parts of the country, was in the period of reform communism (after 1968). The decay also began here after the post-communist transition, but the final liquidation of the cooperative farm with a lot of contradictions happened only in 2011.

A földosztás

Debrecenben az 1944-ben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései közt szerepelt a földreform. 1945-ben megalkották a miniszterelnöki rendeletet „*A nagybirtok felszámolásáról és a földműves nép földhöz jutásáról*” címmel, melynek hatására teljesen megváltozott a magyarországi birtokszerkezet. A reformintézkedés során elkobozták a korábbi nagybirtokosok és arisztokraták földjeit, kisajátították a 100 és 1000 kataszteri hold közötti úri, és 200 kataszteri hold feletti paraszti birtokokat. Összesen 75500 birtokot sajátítottak ki, ez az ország 16 millió kataszteri holdjának 35%-a, átlagban 5,1 kataszteri holdat jelentett. A birtokolható földterület maximális mennyiségének 100 kataszteri holdat határozták meg. Az erdő művelési ágba tartozó területek állami kézbe, a legelők pedig községi vagy szövetkezeti tulajdonba kerültek. A jogosultaknak igényelni kellett a földet, amelyet általában a helyi földigénylő bizottságok osztottak szét (Kovács, 2010). Az országban az 1945. évi VI. törvénycikk értelmében 615 000 igényjogosult jutott földhöz, házhelyet 147 000 ember kapott. Mindezekhez igénybe vették a kastélyokat, uradalmakat (Romány, Tamasi, 2002).

Tiszaladányban is, mint az ország egész területén megkezdődött a nagybirtokok felszámolása. Itt az uradalmi földterület mintegy 500 hektárt tett ki, ennek a területnek a felosztása történt meg, amely megváltoztatta az itt élő emberek életét is. A földosztás eredményeként országos átlagban 5,1 kataszteri hold földhöz jutottak a jogosultak. Tiszaladányban is. A földre

jogosultak köre széles volt, elsősorban a korábban föld nélküli gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok juthattak hozzá, de előnyben részesültek közülük a családosok, akik három vagy több gyerekkel rendelkeztek, továbbá az antifasiszták, a partizánok, a hősi halottak hozzátartozói.

A földosztás nem egyformán ment végbe az ország különböző régióiban. A mai Észak-magyarországi régió területén sajátos vonása volt a földosztásnak, hogy az igényjogosultak között nagy arányban voltak korábbi uradalmi cselédek, illetve a csak napszámból élő mezőgazdasági munkások. Országosan nagyon magas volt a földnélküliek száma, és ehhez képest kevés kiosztható terület állt rendelkezésre (Kovács, 2010)

„Tiszaladányban olyan emberek is földhöz jutottak, akik korábban nem a földművelésből éltek, vagy nem volt birtokukban a kellő tudástőke a föld helyes megműveléséhez. Ezek az emberek nagyrészt eladták, vagy bérbe adták a megszerzett földet. Nagyrészt az uradalmi cselédek jutottak ekkor földhöz. Tehát a társadalom alsóbb rétegeit érintette a földosztás.”²³

A földosztás kisbirtokosi tudatot adott, de a földtulajdonosok harmada önállóan még soha nem gazdálkodott, nem rendelkezett megfelelő felszereltséggel, a fölműveléshez szükséges tudással és tapasztalattal, így nem váltak azonnal sikeres gazdákká.

„A hegyre jártak dolgozni. A nagybirtokok felszámolása és az utána lévő földosztás következménye annyi volt, hogy azok is földhöz jutottak, akiknek eddig nem volt földje, és nem értettek a gazdálkodáshoz. 4 hold földet kapott mindenki, plusz minden gyermek után járt 1-1 hold föld.”²⁴

Megélhetés a háború után

A háború végére az állatállomány nagy része elpusztult országszerte, nagy volt az élelmiszerhiány. Az ország gazdasága romokban hevert, így a mezőgazdaság is. Tiszaladány népességét a háborús veszteségek mellett a *málenkij robot* is érintette: mintegy 80 fiatal szedtek össze innen és hurcoltak szovjet munkatáborokba.

A békeévekben sem lett könnyebb: folytatódtak a kötelező beszolgáltatások, melynek során a „szükségleteiken” felüli összes terményt be kellett adni a hatalom által megszabott árért cserébe. Ez a kötelezettség a gazdaságok nagyságával progresszíven nőtt (Ö. Kovács, 2012). 1952-ben rossz volt a termés, sok családnál gyakorlatilag lesöpörtek a padlásról mindent. 1949 és 1955 között háromszoros adóterhek terhelték az embereket, és megjelent a büntetőjog az agrárpolitikában is. 400 000 embert ítéltek el a „közellátás veszélyeztetése” vádjával (Valuch 2007).

„A beszolgáltatás évei alatt fegyelem volt. A saját udvarán egy fát sem lehetett kivágni. Mindenhez engedély kellett. Ez a parasztságnál elszegényedéshez vezetett. Nagy nyomorúságban éltünk. Búzából 2 mázsa 20 kg volt a fejadag. A vetésterületen 120 kg-nyit lehetett vetni 1 hold földre, a többit mind be kellett adni. Tejnél tehenenként 240-250 litert kellett beszolgáltatni. Disznóból 12 kilógrammot kellett beadni 2 személyenként. Be kellett még szolgáltatni hizott sertésből, szarvasmarha húsból, tojásból, tejből. Az emberek segítették egymást, ahogy tudták. Akkoriban nagy volt az összefogás a településen. Voltak feketevágások is, ezeket kint a falu határában végezték. Besúgó is volt a településen, és nagyon jól működött.”²⁵

²³ Bényei Miklós elmondása alapján

²⁴ Nagy Ferenc elmondása alapján

²⁵ Nagy Ferenc elmondása alapján

A visszaemlékezések szerint azonban Tiszaladányban az emberek ennek ellenére, vagy talán épp ezért egyre összetartóbbá váltak a folyamatos csapások alatt. Segítették egymást, ahogy csak tudtak.

A XX. század közepéig a termőföldet, mint tulajdont társadalmi rangnak tekintették, a létbiztonságot jelentő és egyben az önállóságot képviselő jelképnek értelmezték. A paraszt családok létalapját, generációkról átadandó tőkét és tudást, a mindennapi és ünnepi életet meghatározó normát, igazodási pontot, szervező erőt jelentet, identitásképző elem volt. A megőrzött föld, a mezőgazdasági munka, a sikeres gazdálkodás az autonómiát és a szabadságot biztosította, kijelölte az egyén közösségi szerepét és presztízsét is (Valuch, 2007).

A kollektivizálás 1948-ban meginduló gyakorlata éppen az évszázadok óta vágyott, őrzött rendet rombolta le gyökeresen. A gazdáknak földjükkel és eszközeikkel együtt kellett belépniük a tsz-be, ahol a magángazdálkodás helyett a csoportos gazdálkodás volt a gyakorlat, nem tudták kamatoztatni tapasztalataikat, ismereteiket. Megváltoztak a normák, a viselkedési szabályok, megváltoztak az értékek is. A szocialista mezőgazdaság munkásaivá váltak, tehát a többség, aki korábban rendelkezett földdel, ezt a folyamatot társadalmi pozícióvesztésként élte meg (Valuch, 2007). Tiszaladány az első kollektivizálási hullámot átvészelte, itt ekkor még nem alakult meg a tsz. Ennek okait *Bényei Miklós*, az egykori tsz-elnök így összegezte: „*Tiszaladány különleges adottságokkal rendelkezik. A tartott jószág mennyisége, a Tisza közelsége, a kosárfonás sok többletbevételt jelentett a falunak, amely a beszolgáltatás éveiben, és utána kisegítette a falut. Mivel tudták viselni a költségeket, ezért nem kényszerültek az embereket a tsz-be. Nem csak földművelésből éltek, hanem kosárfonásból is. Több lábon álltak megélhetés szempontjából a ladányi emberek.*”

A tiszaladányi tsz megalakulása

Az ú.n. szocialista átszervezés második szövetkezeti hulláma 1958 decembere és 1961 márciusa között zajlott. A Kádár János vezette hatalom 1958-ban törvényerejű rendeletet hozott a termelőszövetkezetek megalakulásáról. A második tévesztés idején is keményen agitálták az embereket, de a forradalom utáni elkeseredettség és kilátástalanság is segítette a földek feladását. A magyar parasztság az '56-os forradalom utáni megtorlások hatására már egyre kevésbé tudott ellenállni az erőltetett kollektivizálásnak. Akik a Rákosi korszak nehézségei, a padlássóprések, a kulákozás nem tudott megtörni, azok most az agitátoroknak köszönhetően belekapaszkodva az ígéretekbe, megtörtek.

Tiszaladányban 1961. január 11-én alakult meg a Magyar Róna Termelő Szövetkezet. *Glüch Imre*, egykori tsz-elnök a következőképp emlékszik erre az időre: „*A tiszaladányi tsz-nél részben volt csak erőszak, azért kellett megalakulnia, mert rossz volt a birtokszerkezet, és így nem lehetett megélni. Nem volt szakértelme az itteni embereknek. A tsz megalakulása munkalehetőséghez juttatta az embereket, ami végül a nyugdíjhoz vezetett. A tagoknak a földek mellett az eszközeiket is be kellett szolgáltatniuk, amelyeket szintén a tsz-ben használtak. Az oka ennek az volt, hogy így nagyobb üzemmérettel hatékonyabban lehetett termelni. 1961-ben alakult meg a szövetkezet Tiszaladányban. Vegyes volt a környezet, az állattartás bizonytalan volt. Főleg szarvasmarhát tartottak a helyiek. A Tisza közelsége miatt sok volt a halász is akkoriban, ebből a mesterségből is sok bevétele származott a településnek, és a tiszaladányi embereknek.*”

Ugyanerről az időszokról egy helyi lakos a következőképp vélekedett: „*Borzasztó volt. Elvették a saját tulajdonom, amiért és amivel dolgoztam. A vezetőket úgy hozták ide máshonnan, nem értettek hozzá. Senkik voltak. Nem volt jó. Nagyon nehéz volt, mindenkit*

lenéztek, nem becsültek semmire. Többre nézték a párttagokat. Nem értettek a földműveléshez, kommunisták voltak. Nehezen tudtuk elfogadni az utasításokat, mert nem hozzáértő emberek mondták.” „Itt Ladányban kitartó volt a nép, és nem volt erőszak sem. Agitátorok jöttek a faluba, teherautókkal hozták őket. Bementek az udvarra, és egész nap folyt a rábeszélés. Általában többen jöttek egyszerre, de amint elment egy csapat, már jött is a következő. Ez egész nap így volt. Vagy behívták az embert a tanácsházára, és egész nap ott kellett ülni, nem tudtak dolgozni, élni. Például olyan volt, hogy a lovat felértékelték 1500-1600 Ft-ra és ezt csak 4 év alatt fizették ki, tehát kevesebbre értékelték, és hosszú idő alatt jutott a gazda a pénzhez. Egyébként otthon csak 1 tehén, és 2 növendék maradhatott.” „Mindent munkaegységben mértek, és ezután kapták a pénzt. Reggel 1,5 munkaegységet kaptunk, ami 27 Ft-ot jelentett akkoriban. De legalább a 20%-át levonta a tsz. A szövetkezet elszegényedéshez vezetett a településen. Az emberek nyomorban éltek.”

A tiszaladányi tsz felvirágzása

A helyi tsz- gazdaság megalakulását követően körülbelül 300 hektár szántót, 500 hektár rétet és legelőt foglalt magában. A termesztett növények közül a meghatározó a búza volt, a másik fő termék a kukorica, amelyeknek a termesztése a szántók 30 %-át tette ki. De árpát is termelt a szövetkezet, mert a sörgyárral is szerződésben voltak. Cukorrépát is termesztettek mintegy 80 és 150 hektár közötti területen. Minden évben gondoskodtak cukorrépáról a magángazdaságban is, mert aki nem termelt cukorrépát a tsz-nek, az nem kapott nyers szeletet, vagy melaszt, amire az állatoknak szükségük volt. A melasznak máshol is volt haszna. Nagyon jó pálinkát lehetett belőle főzni, de jó volt a pácolásra, a takarmány előkészítésére.

A növénytermesztés mellett az állattartás is fontos volt. *Glüch Imre* egykori tsz-elnök is így emlékezik vissza: „*Birkát és szarvasmarhát tartottak a szövetkezetben belül. Lóállománnyal is rendelkeztek. A grófi istállókra épült az állattartás.*”

A tsz megalakulása utáni években a ladányi emberek igyekeztek minden munkát megfogni, hogy enyhítsenek a szegénységen. A konyhakerteket megművelték, igyekeztek háztájikat kialakítani, kosarat fenni. Az új gazdasági mechanizmus 1968-ban jobb körülményeket teremtett az emberek megélhetésében itt is, hisz legalizálódott a háztáji művelés. Megszűnt a munkaegységrendszer, helyébe a részművelés és a pénzbeli juttatás, a háztájijhoz tartozó kedvezmények kerültek. *Nagy Ferenc* helyi lakos erre így emlékszik vissza: „*Jobb lett minden. 1968-ig 1 tag lehetett egy családban, de többen dolgoztak a tsz-ben. 1968-tól többen beléphettek, így kaptak háztáji földet, amit művelhettek. 2500 órát kellett dolgozni egy évben 1600 öl földért, és ugyanennyi munka után adtak csak szabadságot. Aki nem dolgozott ennyit egy évben, annak nem adtak szabadnapot. Jobb lett, az életszínvonal nőtt és jószágból is többet lehetett tartani.*”

A tiszaladányi családok egy része jól kiépítette a háztáji gazdaságát. *Bényei Miklós* egykori tsz-elnök elmondása alapján a termelőszövetkezet a virágkorában 1200-1300 liter tejet termelt; a tagok pedig még külön 1100 liter körüli tejet értékesítettek itt a tejszernokon keresztül. „*Jött az autó, és elvitte az összes tejet, azt is, amit az emberek értékesítettek, és azt is, amit a tsz termelt. A szövetkezet fizette ki az embereknek utólag a pénzt, azzal a két forinttal kiegészítve, amely a hátrányos helyzetű területen a termelőknek járt. A ladányiak 1800-2000 darab hízót értékesítettek a Szövetkezetben keresztül. Fizetésen felül még többlet jövedelem járt a TSZ tagoknak az eladott termék és állat árából. A két jövedelem jól*

*kiegészítette egymást. A Szövetkezet lucernát, takarmányt, legelőt, csordást biztosított a gazdáknak.”*²⁶

Később, a hatvanas évek végén, a racionalizálást hirdető reformkommunizmusban megindultak a tsz-összevonások itt is. *Glüch Imre* egykori tsz-elnök így emlékszik vissza ezekre az időkre: „*Megszüntették a gépállomásokat. A ladányi tsz-t összevonták a tiszatardosi tsz-el. 1972-ben a tokaji Kossuth szövetkezet is tönkre ment, ezzel is egyesült a ladányi. Így három szövetkezet egyesülésével, és vagyonával működött tovább a ladányi tsz.*”

Bényei Miklós egykori tsz-elnök véleménye szerint bár a tiszaladányi tsz a kedvezőtlen adottságú területek közé tartozott (főként a belvíz és az árvíz miatt), összességében az 1970-es évek mégis fellendülést hoztak a tsz életében is. Ezt mutatja, hogy például állami támogatást kaptak egy szarvasmarha tenyésztélp kialakítására. Három istálló volt, minden istállóban 108 tehén állt, volt növendék istálló és borjúnevelő. A fejőház 1987-88-ban készült el. 1980-ra a tokaji szőlőtermelő szövetkezet tönkrement, ezért egyesült a ladányival, így 3000 hektáron szőlészet, borászat szántóföldi növénytermesztés is folyt. *Sz. Nagy Ferencet* a szövetkezet elnökét az agronómus *Sári Gyula* főmezőgazdász követte. 1965-85 között a mezőgazdasági támogatások kiemelkedően magasak voltak; világszínvonalú mezőgazdaság jött létre.

A ladányi szövetkezet hanyatlása

A szövetkezet Bényei Miklós elnöksége alatt (1988-2009)

Bényei Miklóst 1988. április 20-án nevezték ki a szövetkezet elnökének. Előtte tag volt. A gazdaságot nagyon nehéz körülmények között vette át. Az árvíz és a belvíz miatt nagy volt a hozambizonytalanság, így hiába terveztek előre. Elmondása szerint a művelt területek mintegy 30%-a ugyanis az ártéren volt található. 1989-ben felmérték a szövetkezet legfontosabb korlátozó tényezőit, és belátták, nem áll rendelkezésre megfelelő forrás a talpon maradáshoz. Kényszerhelyzetükben eladták francia befektetőknek a szőlőtermő területeket.

A rendszerváltás hatására, ahogy az ország többi szövetkezetében is, a tagoknak ki kellett adni a vagyonukat. Ekkoriban épült le az erdőgazdálkodás, a szántóföldi növénytermesztés, teljesen megszűnt a szőlőtermesztés és a borkészítés, végül az állattartás is majdnem megszűnt.²⁷

1991-ben a szövetkezet kapott 14 és fél millió forintot, ami megoldást jelentett a bajokra; a fennmaradást és a megfelelő gazdálkodást is biztosította. Ez lehetett az oka, hogy Tiszaladányban csak nagyon kevesen kérték ki a részesedésüket, aminek fejében területet, jószágot vagy pénzt kaphattak. A tagok csak 7,4%-a lépett ki a szövetkezetből, azok igényeit teljes mértékben 1993 tavaszára sikerült kielégíteni. Ha mindenki kilépett volna, akkor megszűnt volna a szövetkezet. Ezután a bentmaradók egy üzletrészt kaptak, amit pár év múlva befektetői részvényekké kellett átalakítani, de nyilván ugyanazzal az összeggel. Eladható, átruházható volt, de a szövetkezetnek elővásárlási joga volt.²⁸

Az 1993-as törvény földkiadó bizottság létrehozásáról szólt. Minden földdel rendelkező embert meghívtak (nem kellett, hogy tag legyen, ha a Tsz használta a területeit, akkor is meghívták), és földkiadó bizottságot hoztak létre, megszavazták a tagokat, 17 főt. Ők

²⁶Bényei Miklós elmondása alapján

²⁷Bényei Miklós elmondása alapján

²⁸Bényei Miklós elmondása alapján

választották meg az elnököt. Megkapták a földtulajdonosok névsorát a földterülettel együtt, és ők osztották ki a földet.²⁹

1996-97-ben aránylag jó helyzetben volt a szövetkezet, 20 millió forint körüli eredményt produkált. Ugyanakkor veszteségek is voltak. A géppark a szövetkezet fénykorában igen fejlett volt, de az évek során a fejlesztések elmaradtak, így a géppark amortizálódott. Gazdaságosan már nem lehetett termelni ezekkel, papíron 0 Ft volt az értékük. A valóságban azonban csak plusz kiadást jelentettek, tehát negatív összegként kellett ezeket a gépeket számon tartani.³⁰

Bényei Miklós úgy élte meg a rendszerváltás utáni időszakot, hogy nem hagyta, hogy az elnöksége alatt felszámolják a szövetkezetet. Volt, hogy a saját zsebéből fizetett, tagi kölcsönt nyújtott a tsz-nek. Úgy értékelte, hogy igazán az 1960-as évek derekától a 80-as évek végéig éltek jól a gazdálkodó szövetkezet tagjai.

A szövetkezet Glüch Imre elnöksége alatt (2009-2011)

Glüch Imre általános agrármérnöki-növényvédelmi mérnöki diplomával rendelkező helyi agrárértelmiség. Elmondása szerint kényszerből lett a szövetkezet elnöke, mert senki más nem akarta elvállalni. A volt elnök, *Bényei Miklós* kérte fel erre a posztra, mert tagként ismerte a helyi szövetkezetet, illetve ismerte a helyi adottságokat és lehetőségeket. Így ő váltotta az elnöki székben *Bényei Miklóst* 2009-ben. A szövetkezet fennállásáig, 2011-ig maradt az elnöke.

2009-ben 1000 hektárnyi terület volt a szövetkezet birtokában, ebből 200 hektár gyepterület, és 800 hektár szántó terület. Viszonyításként, ez a szám 1989-ben elérte a 3800 hektárt. A szövetkezet tulajdonában maradt még a géptelep fedett garázzsal, illetve javító műhellyel, továbbá az iroda épülete és a nagyhomoki állattenyésztési telep, továbbá raktárak és a szárítóberendezése.³¹

Glüch véleménye szerint a túlfoglalkoztatottság és a hatalmas költségek jellemezték a szövetkezetet az utolsó pár évben. Nem volt érdemes tovább életben tartani. 2009-ben ugyanúgy állt a szövetkezet gépparkja, mint a rendszerváltás idején. A gépek nagy részét eladták, így 2011-től már bérmunkával végeztették el a szükséges munkálatokat. Teljes mértékben bérmunkát alkalmaztak.

A szövetkezet 2011-ben 100%-ban eladhatóvá vált. A befektetők egyenként keresték meg a tagokat, igyekeztek őket rávenni, hogy adják el az üzletrészüket. A külső és belső tagoknak különböző érdekei voltak, így mindenki a maga belátása szerint eladta, vagy megtartotta a részét. A szavazattal rendelkezők száma ez alatt 76-ról lecsökkent 11-re. A legfőbb tulajdonosok az igazgatóság tagjai voltak.³² *Bényei*, a korábbi elnök visszaemlékezése is szinkronban van ezzel. Ahogyan ő fogalmazott: „A szövetkezet felszámolásához a részvényeket el kellett adni. Ez indult meg 2011 májusában. Az új tulajdonos megvette ezeket a részvényeket. A tagok ugyanis megszavazták a részvényeik eladását, így 100%-ban kifizették nekik a befektetői részvényeket. Fontos tudni, hogy abban az évben a gazdaságnak kb. 20

²⁹ Bényei Miklós elmondása alapján

³⁰ Bényei Miklós elmondása alapján

³¹ Glüch Imre elmondása szerint

³² Glüch Imre elmondása alapján

millió forint körüli vesztesége volt, a gépállomány amortizálódott, új gépekre lett volna szükség. Ezért volt szükséges a tsz anyagi helyzetének rendezése, azaz a felszámolása.”³³

Összefoglalás

Annyi bizonyos, hogy a helyi tsz története további kutatásokat igényel. Fontos és tanulságos volna rávilágítani a gazdasági és társadalmi folyamatok változásaira, a mentalitás- és az értékváltásra, a társadalmi kapcsolatok alakulására, napjaink konfliktusainak feltárására. A Tiszaladányi tsz-ről a jelen kutatás alapján összességében elmondható, hogy a megalapítása és a tagok toborzása kényszer volt, mint ahogyan az ország többi területén is. Igaz, volt olyan fénykor, amikor a tsz a faluban élők megélhetését, boldogulását jól szolgálta. Az interjúk alapján úgy tűnt, hogy a tsz megalakulása és megszűnése más megítélésű a tsz-vezetés és a tagok, a helyiek álláspontjában. Mindenesre sok hasonló sorsú falu problémáját jelzi az alábbi helyiek elmondásából vett idézet: „azzal, hogy tönkre tették a tsz-t, így a ladányi embereket is. Mindenki elszegényedett a faluban, kivéve azt a pár vezetőt. Munkát most már nem kap senki sem. Csak 5-6 ember, aki még most is ott dolgozik. Sokan a töltésen dolgoznak, közmunkát vállalnak kevés pénzért, mert nincs más. És ez mind azért van, mert tönkre tették a tsz-t, ami az emberek megélhetését biztosította. Nagyon sokan eladták a földjüket, amikor visszakaphatták. A tagságé a földtulajdon, de most az haszonbérli a földeket, aki megvette a tsz-t.”

Irodalomjegyzék

Ö. Kovács J. (2010): A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában – A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945-1965

Kovács T. (2010): A paraszti gazdálkodás és társadalom átalakulása, Bp.

Romány P. - Tamasi M. (2002): Agrárpolitikai fordulatok-agrártársadalmi változások, Bába kiadó, Szeged,

Romsics I. (2001): Magyarország története a XX. században, Osiris 2001

Valuch T.(2007): Hétköznapi élet Kádár János korában. Bp. 2007

Interjúk:

- Bényei Miklós egykori tsz-elnök
- Glüch Imre (Született: 1951. , Születési hely: Rakamaz): egykori tsz-elnök
- Nagy Ferenc (Született: 1942. születési hely: Tiszaladány) egykori tsz-elnök

Dolgozatomhoz felhasználtam más tiszaladányi emberek véleményét, visszaemlékezéseit is, akiknek kilétét azonban etikai okokból nem fedem fel.

³³ Bényei Miklós elmondása alapján

22. kép: A Szirmay birtokon kiépült tsz-központ.

23. kép: A Szirmay birtokon, utóbb a tsz-telepen működő tehenészet.

TEJELŐ SZARVASMARHA-TARTÁS TISZALADÁNYBAN DAIRY CATTLE BREEDING IN TISZALADÁNY

Sipeki Zsolt, SZIE GTK GVAM

Zsolt Sipeki, graduate student

Absztrakt

Tiszaladányban a nagyállattartásnak régi gyökerei vannak. Az interjúkra és személyes megfigyelésre alapozott kutatás célja az volt, hogy felmérjem mi maradt mindebből a mában. A tanulmány bemutatja a tejtermelő állatállományra vonatkozó tapasztalatokat, a ma meglévő gazdaságok működésének lehetőségeit és korlátait. A gyűjtött ismeretek birtokában kísérletet teszek a lehetséges jövőtervek, fejlesztési javaslatok megfogalmazására is.

Abstract

The large-scale animal husbandry has a long history in Tiszaladány. The aim of the research based on interviews and personal observations was to survey what has remained of this sector. The study shows the experiences concerning the dairy cattle stock, the opportunities and limits of the operation of the currently existing farms. Considering the information collected I will draft possible plans for the future and recommendations for development as well.

Bevezetés

A kutatásom célja a helyi tejgazdaság feltérképezése volt. Felkutattam a tehéntartó gazdák mindegyikét. Összesen nyolc interjút készítettem, melynek alanyai a hét tehéntartó gazda és a csordás hölgy voltak. A részletes interjúk segítségével képet alkothattam a gazdálkodásuk mikéntjéről, amelyben – amellett, hogy felfedezhetőek az ágazat hazai irányai – egy manapság már ritkának számító tartásmód, a pásztoroló legeltetés működését és problémáit is megfigyelhettem. A tiszaladányi tejtermelő gazdaságok látogatásával egybekötött interjúk előre megírt kérdések alapján készültek, melyek segítségével igyekeztem megismerni a termelőket és a termelés szervezését kezdve a gazdák motivációjától az állattartási, -takarmányozási és -tenyésztési feladatok ellátásának mikéntjén keresztül a termelés, feldolgozás és értékesítés módján, valamint az ökonómiai szemléletükön át egészen a jövőbeli terveikig. Végül ezeket az adatokat és ismereteket összesítve próbáltam meg feltárni az ágazat helyi problémáit. Ezek után a szakirodalmakkal összevetve javaslatot tettem a lehetséges megoldásokra.

A tejtermelő szarvasmarhatartás

Tiszaladány polgármestere, *Liszkai Ferenc* elmondása szerint 1983-ban még 352 tehenet tartottak a faluban. A kutatásom során 2012-ben azonban ennek kevesebb, mint a harmadát, azaz - a növendék üszőkkel együtt – 112 db-os állományt találtam, amely az 5. táblázatban bemutatott módon oszlik meg a gazdaságok között. Az 5. táblázat adataiból kiolvasható, hogy *a tehenállomány 80%-a egy, a többi 20% pedig hat termelő tulajdonában van*, így az elemzés során a termelőket érdemes két csoportra osztani. A legalapvetőbb különbség, hogy míg *Csikai László*, a nagy állománnyal rendelkező családi gazdaság vezetője főtevékenységként, addig a többiek – egy családi gazdaság kivételével – östermelői formában,

jövedelemkiegészítésként végzik a tejtermelést. További jelentős különbség, hogy míg a kisebb állományt tartó gazdák tehenei a község határában lévő legelőterületre járnak ki naponta a legeltetési időben, addig *Csikai László* állománya szabadtartásos, mélyalmos fedett istállóban tartózkodik néhány – ugyancsak a telephelyen található – legeltetett állat kivételével.

5. táblázat: A tiszaladányi tejtermelő gazdák állománya és annak megoszlása hasznosítás és ivar szerint, valamint a gazdák rendelkezésére álló takarmányterületek nagysága 2012-ben

		Csikai László	Várkonyi Béla	Gazdag György	Győri Sándor	Pányi László	Nagy Ferenc	Csengeri Zsolt
állomány (db)	Tehén	60	5	3	3	2	1	3
	ebből fejős	60	5	3	2	1	1	1
	növendék üsző	30	2 vemhes	1	1	-	-	1
	Bika	10	5 növendék	-	-	2	-	1 + 2 növendék
	Szarvasmarha összesen	100	12	4	4	4	1	7
	takarmányteremő terület (ha)	150	7	1,5	-	-	1	2,2

Forrás: saját kutatás alapján saját szerkesztés.

A hatékonyabb üzemméret

Csikai László gazdasága nemcsak az üzem méretében különbözik a többitől, hanem abban is, hogy csak a telephelyük található Tiszaladányban, a családi gazdaság székhelye és vezetői azonban tokaji illetőségűek. A 48 éves *Csikai László* nem rendelkezik szakirányú végzettséggel, azonban – hasonlóan a többi gazdához – az állattartást családi örökségként folytatja tovább.

A jelenlegi üzem alapjait 2002-ben tették le feleségével, amikor is kedvező kamattámogatású hitellel vásároltak termőföldet, és indították el a tejtermelést 12 előhasi üszővel. Mára már a 100 db-os szarvasmarha állományuk számára négy-hat éve épült karámos etető és fedett pihenő, az itatással nevelt borjaknak pedig egyéni ketrecek állnak rendelkezésükre.

A takarmányt főként a 150 ha szántóföld szolgáltatja, amelyen az állatok számára szükséges abrakot (árpat, búzát, zabot, kukoricát és napraforgót), szalastakarmányt (zöldlucernát, fóliával bálázott és adalékanyaggal tartósított szárazlucernát, vörösherét, szudánifüvet, valamint olaszperjét) és tömegtakarmányt (silókukorica) termelik meg. Vetésforgójukban a pillangós növények általában 10%-al, a kalászosok 30%-al és a kapások 60%-al vannak jelen. Vásárolni csak a takarmány kb. 10%-át szükséges, amely rendszerint árpatorköly, cégér, szója és premixek beszerzését jelenti.

A 6-8000 liter tejet adó Holstein-Fríz tehének fejését 4 állásos fejőgéppel végzik, az extra tejminőséget pedig a tögyfertőtlenítés és a tejet 3 órán belül 2,8°C-ra lehűtő 1000 l-es hűtő szavatolja. Az előállított tej kb. 2/3-át a külföldi tulajdonú Friesland szállítja Tokajba 80 Ft-os felvásárlási áron, a többit szűrve és palackozva a környéken értékesítik közvetlenül a fogyasztóknak, amelynek literjét 150 Ft-ért tudják eladni. A családi gazdaság továbbá a

földalapú támogatás mellett részesül tejkvóta- és tej-szerkezetátalakítási, valamint 85 ha után AKG (Agrár-környezetgazdálkodási) támogatásban is.

A jövőre vonatkozóan Csikai László a további fejlesztésekben látja a lehetőséget: a jelenlegi 60 db-os fejőstehén állományt 80-100 db-ra bővítené, valamint nagyobb erőgépek, korszerűbb munkagépek és földterület vásárlását helyezte kilátásba, egy trágyatálca pedig az interjú készültékor (július elején) már csak átadásra várt.

A folyamatos fejlesztésből is látszik, hogy e gazdaság megállja a helyét a jelenlegi gazdasági- és piaci viszonyok között. Az üzem vezetője azonban felhívta a figyelmet a mezőgazdaságot sújtó agrárrolló-romlásra is: míg 2002-ben 77 Ft-ért értékesíthették a tej literjét, 165 Ft-ért vásárolhattak egy liter gázolajat és a műtrágya ára 3000 Ft volt mázsánként, addig 2012-ben 80 Ft-ot ér a tej literje, a gázolaj ára azonban 450 Ft-ra, a műtrágyáé pedig 10 ezer Ft-ra emelkedett. *Tehát míg a bevétel legnagyobb részét kitevő termék ára alig változott, addig a ráfordítások árai háromszorosára nőttek.*

A kis gazdaságok

Az előbbiekben taglalt üzemmel szöges ellentétben áll a többi hat termelő gazdasága, amelyekben átlagosan 2,83 tehén található. Ezek az állatok kötött tartásmóddal, napi búzaszalmás aljazású, kézi trágyázásos, 50-100 éve épült istállókban vannak elhelyezve. A nagyjából egyenlő arányban Holstein-Friz és Magyartarka, naponta 8-30 l tejet adó tehének takarmányát átlagosan 1,95 ha szántóföld biztosítaná a legelő mellett, így tehát a kiegészítő abrak- és egyéb takarmányok nagy részét – a lucernaszénát, kukoricakórót és árpaszalmát – *vásárolni szükséges* a számukra. Saját termelésű abrakot – kukorica- és búzadarát – a hat termelőből négy állít elő, szalastakarmányt (lucerna- és rétiszenát) csak három, tömegtakarmányt pedig ugyanennyien és csak répa, burgonya és roppantott kukorica formájában.

A gyenge termőföld-ellátottság ráadásul párosul azok szabdaltságával is: az egyik gazda 2,2 ha földtulajdona pl. 5 tagból tevődik össze. Mindez nem csak a megközelítést akadályozza, hanem – amennyiben a külön helyrajzi számon nyilvántartott területek egyike sem éri el az egy hektárt – a területalapú támogatás lehetősége sem áll rendelkezésükre.

A borjúnevelés jellemzően szoptatásos, csak két termelő alkalmaz itatásos nevelést. A fejés – egy kézi kivételével – régi sajtáros fejőgépekkel történik, tőgyfertőtlenítést csak egy gazdaságban alkalmaznak, utólag pedig leginkább zsírral, egy esetben borvazelin, egyben pedig körömvirág kenőcs segítségével védik a tőgyet a kiszáradás okozta sérülésektől és a gyulladástól. A kifejt tejet szűrés és palackozás után leginkább a faluban értékesítik 150 Ft-os áron, de tejfölt, túrót és sajtot is készítenek belőle, két gazda kivételével csak saját célra. Egy családban pedig a tejet már csak a disznók és a kacsák hizlalására használják.

A gazdák közül többen is kiemelték a *tejcsarnok múlt évtized eleji bezárását*, amely addig kiszámíthatóvá tette az értékesítési lehetőségeiket. Olyan vélemények is születtek, amelyek szerint elsőként a döntés született meg a bezárást illetően, majd mindezt az összetétel-mérések során a gazdák tejének folyamatos leminősítésével érték el.

Bár ökonómiai számításokat egy termelő sem végez, a termelési költségek közül a legnagyobb arányúnak a *takarmány-, üzemanyag- és bér munka költségeket* tartják. Csak két

termelő gazdasága részben területalapú támogatásban, melyet az egyikük esetében anyatehén és tejkvóta, a másikon anyatehén és hízóbika támogatás egészít ki.

Jövőbeli terveiket tekintve a hat termelőből négyen még egy fejőstehénnel gyarapítanák, egy termelő csökkentené, egy pedig felszámolná a gazdaságát.

A legeltetés

A tiszaladányi szarvasmarhatartás nemcsak azért különleges, mert a kisebb gazdaságok tejelő tehenei hagyományos módon, csordával járnak a legelőre, hanem ezeket pásztoroló legeltetéssel egy 57 éves hölgy, *Vas Mariann* hajtja ki és kezeli nap mint nap a legeltetési időben. A csordás hölgy elmondása szerint 2002-ben költözött a faluba, és állás híján vállalta el az állatok legeltetését, amely mesterséget „csak magától” tanulta ki. Fizetsége havi 22 500 Ft, amelyhez hozzáadódik tehenenként 2200 Ft, így a jelenlegi 20 db-os csorda gondozásáért összesen 70 500 Ft munkabért kap.

A legeltetési idő általában április végétől november közepéig, de legkésőbb a ködös, deres időjárás beköszöntéig nyúlik el. A kihajtás reggel fél hét körül indul, amikor is a gazdák a falu szélére kísérik állataikat, ahonnan már a csordással indulnak különböző útvonalakon, de mindig a kb. 100 ha-os legelő dél-keleti végében található gémeskút felé, ahova dél körül kiérve általában tíz vödörnyi víz „felhúzásával” oltja szomjukat a csordás. Ezután a legelés és kérődzés szakaszai váltják egymást, azonban a tehenek csak a kút közelében járhatnak élelem után, a délután öt óra körüli hazaindulásig ugyanis ezen a környéken tartja őket a csordás és pumi fajtájú pásztorokutyája.

A rendes napi rutint esetenként betegségek szakítják meg, amikor is a csordás a tehen gazdájának jelenti, hogy az állat – a nem megfelelő tartás eredményeként – *istállótalp* kialakulása miatt lemaradozott a csoporttól, más esetben pedig *vérhast* kapott, vagy éppen csak honvágya miatt rendszeresen hazaszökik. Amennyiben pedig a tőgy megnagobbodását és szokatlan viselkedést tapasztal a csordás, figyelmezteti a tartót az ellés közeledtére, amely általában az istállóban, hajnalban szokott bekövetkezni.

A nagyobb problémákat azonban a legelőterület rendezetlen tulajdoni viszonyai és a legelő melletti házakban élő *cigányok egyike-másika* okozza. Ez utóbbiak nem csak a csordás házát fosztják ki rendszeresen, hanem kóborló kutyáik megzavarják az állatokat, valamint a legelőn található, valaha *árnyéket adó fákat sorra kivágták tüzelőnek*, így nagy melegben az állatok termelése is csökkenhet. Mivel a legelő – valószínűleg osztatlan közös tulajdon formájában – több tulajdonos között oszlik meg, *az időjárás viszontagságaitól óvó berendezések építését senki nem vállalja*, valamint a gyepterület ápolása is kimerül a „*néha kaszálás, műtrágyázás vagy égetés*” műveleteiben.

A legeltetés előnyeiről

A legeltetéssel kapcsolatos problémák ma is – az egész mezőgazdaságban – érezhető alapját a rendszerváltás utáni kárpótlási eljárások és a részarány földkiadások teremtették meg, mely során hazánk termőföldjeinek nagy része jellemzően nem mezőgazdasági foglalkozású személyek tulajdonába került – így bérleti díjjal terhelve a földhasználókat –, és jelentősen el is aprózódott (*Sipos 2004*).

Többek közt ezek az okok vezettek oda, hogy mára a hazai legeltetési állattartás igen kis méreteket ölt hazánkban, annak ellenére, hogy a legeltetés a leggazdaságosabb takarmányozási mód a következők alapján:

- a saját takarmány használatával a gazdaság kevésbé kiszolgáltatott a takarmányárak – kereslet-kínálati viszonyok változásából, külföldi takarmány esetén pedig az árfolyam-ingadozásokból adódó – esetleges növekedésének;
- legeltetési állattartás esetén a takarmányt nem kell az állathoz szállítani, hanem az „megy érte”, így jelentős energiaköltséget spórolhat meg a termelő (*Vinczeffly 1993*),
- a gyep „terület-felszabadító hatással” rendelkezik, amely annyit tesz, hogy a legelő használatával felszabadulnak szántóföldi takarmánytermő területek, amelyeken egyéb hasznosítással „alternatív jövedelem” képződhet;
- a gyep, mint ásványi anyagokban és gyógyhatású növényekben gazdag takarmányforrás, valamint a legeltetés, mint az állatok természetes és sok mozgással járó „életformájának” használata jobb minőségű terméket eredményez, valamint az állatok életteljesítményének javulásával a termelő kisebb selejtezési veszteségre és állategészségügyi kiadásokra számíthat;
- a gyep teljes értékű takarmány, tehát nem szükséges különböző vitamin- és premix kiegészítőket vásárolni az állatok számára;
- összességében a kérődző állatok számára a gyep a legolcsóbb takarmányforrás (*Nábrádi 2004*);
- a kötött tartással szemben a legeltetéssel a termelő jelentős mennyiségű trágya elhelyezésének költségét spórolhatja meg (*Schandl 1959*),
- tekintve, hogy a lejtős területeken az erózió (a termőrétteg víz általi „kopása”) és a defláció (szél általi „erodálódás”) talajpusztulást és a természetett növények esetében hozamkiesést okoz, a gyepesítés megállítja ezeket a folyamatokat, és csökkenti a termelő jövedelemkiesését (*Tóth 2007*);
- a legeltetés amellett, hogy teljes értékű takarmányt biztosít, és az állatot egészségesebbé, az állati terméket pedig jobb minőségűvé teszi, viszonylag kis beruházás-igényű takarmányozási- és tartásmód (*Vinczeffly 2006*)

A felsorolt tényezőkre és szempontokra tekintettel egyet kell értenünk azzal, hogy a gyep, a legeltetési állattartás révén, kérődzőink életének meghosszabbítója, a termékek kiváló minőségének záloga és a gazdaságos termelés megalapozója. A legeltetési állattartás továbbá magasabb szintű, az egész társadalmat érintő előnyökkel is rendelkezik:

- megfelelő állatlétszám esetén a gyomnövények kiszorulnak a legelőről és elszaporodnak az állatok által kedvelt növényfajok, valamint a legeltetés megelőzi a gyep cserjésedését és bokrosodását is
- a lejtős területek gyepesítése megmenti azok talaját az erózió és defláció okozta károktól, sőt, javítja annak szerkezetét és a talajéletet is fokozza
- a legelő, mint takarmányforrás nem csak gyógynövényekben rendkívül gazdag, hanem mikroelem tartalma is nagyobb és emészthetősége is jobb a szántóföldi takarmányokénál (*Vinczeffly 1993*)
- a legeltetés az ember számára táplálkozási értékkel nem bíró növényeket állati termék formájában élelemmé alakítja, valamint a legelőn található gyógy- és fűszernövények önmagukban is emberi fogyasztásra alkalmasak
- a gyep az oxigén termelése mellett szén-dioxidot és port köt meg, valamint szépségével hozzájárul a tájkép értékéhez is (*Nábrádi 2004*)
- a legeltetési állattartás kevésbé környezetszennyező, mint a koncentrált szennyezésű és sok szállítást igénylő intenzív, istállózó állattartás

- az erózió megállítása mellett a gyepesítés alkalmas a helytelen vegyszerezés és a talajművelés által károsodott szerkezetű szántóföldek javítására
- minthogy a legelő számtalan élőlény élettere, a legeltetési állattartás a biodiverzitás fenntartásának kiváló eszköze (*Sipos 2004*)
- hazánk gyepterületei a vidéki övezetekhez tartoznak, így a legeltetési állattartás, mint munkaerő-igényes foglalkozás jelentősen hozzájárulhat a vidéki területek lakosságmegetartó erejéhez (*Tasi 2007*)

A kis üzemmérettel rendelkező gazdaságok legfontosabb feladata a termelési költségek mérséklése volna, melynek legnagyobb részét a takarmányköltségek teszik ki. A legeltetés alkalmazása erre – a fentebb említett előnyeiből adódóan – kiválóan megfelelne, azonban a tudatos gyepgazdálkodás mindehhez elengedhetetlen, melynek főbb elemei a következők:

1. a talaj tápanyagtartalmának és szerkezetének megfelelő *szerves- és műtrágyázás*;
2. a legeltetésből adódó kisebb talajtömörödés *tárcsával*, a nagyobb – jellemzően vizenyős talajok esetében – *altalajlazítóval* való orvosolása;
3. megfelelőbb növényi összetétel és gyepborítottság elérése érdekében
 - *felülvetés* (a meglévő gyepre az új, vagy nagyobb számban kívánt fajok, pl. pillangósok vetése),
 - *mechanikai gyomszabályozás* (a még le nem legelt gyep kaszálása a szabályozni kívánt gyomnövények magtermelése előtt),
 - *kémiai gyepfelújítás* (gyomirtó szerek használata) vagy
 - *töréses gyepfelújítás* (a meglévő gyep kiszántása és új keverék vetése) alkalmazása;
4. lehetőség szerint a gyep *öntözése*. (*Szemán (2006); Vinczeffly (1993); (2006)*)

A gyep ápolása mellett korszerű legeltetési módra is szükség van, hiszen pl. a *szakaszos legeltetés* alkalmazásával a pásztorolóval szemben kisebb taposási kár és nagyobb gyephozam érhető el, amely korlátozott földterület mellett igen nagy előnyt jelent (*Vinczeffly 1993*).

Következtetések, javaslatok

Az előbbieken felsoroltak ellenére hazánk tehénállományának fejős egyedei jellemzően istállókban tartva termelnek tejet, amelynek literjét 2011-ben – a kutatás során tapasztaltakhoz hasonlóan – átlagosan 87 Ft-ért vásárolták fel a termelőktől (*portal.ksh.hu*), akik közül 83%-ot tesznek ki az olyan, 1-10 tehenet tartó, kis üzemmérettel rendelkező gazdák, mint amilyenek – egy kivétellel – Tiszaladányban találhatók. Az ilyen üzemek forráshiányából, és/vagy a kellő szaktudás hiányából adódóan országszerte nem rendelkeznek a higiénikus fejés- és tejkezelés eszközeivel, így nem tudják előállítani a felvásárlók által megkövetelt extra minőségű tejet, és ez is volt a legfőbb oka annak, hogy a 2000-es években sorra zártak be a vidéki tejtermelő gazdák értékesítési lehetőségét biztosító tejcsernokok (*Nábrádi 2008*).

A fentiek alapján a nagyobb gazdaság vezetője, *Csikai László* szerint is a növekvő üzemanyagárak és az alacsony felvásárlási ár miatt egyre nehezebben érhető el a megélhetéshez és a gazdaság fejlesztéséhez szükséges jövedelem az ágazatban. A kisebb termelők már csak azért sem különítik el a gazdasághoz kapcsolódó bevételeket és kiadásokat, mert az sem biztos, hogy a befektetett munkaidejük egyáltalán megtérül a termelésből származó árbevételből. Ennek okai pedig – az interjúk és gazdaságlátogatások tapasztalatai, valamint a szakirodalmak alapján – a következő, egymásra kölcsönösen ható tényezők lehetnek:

- a *kis volumenű gazdaságokat* hatványozottan sújtják az emelkedő takarmány-, üzemanyag- és bérmunka árak
- a *kevés saját termelésű takarmányból* adódóan a termelők kiszolgáltatottak a takarmányárak változásainak
- a saját takarmány hiánya a *gyenge földterület-ellátottságból* adódik
- a kevés és rendszerint *több tagban elhelyezkedő földek* után kevés, vagy – ha a külön helyrajzi számon nyilvántartott területek egyike sem éri el az 1 ha-t – semennyi *területalapú támogatás nem jár*
- a gazdák több *betegségről* is beszámoltak – tőgygyulladás, ellési bénulás vagy bélcsavarodás – melyek orvoslása jelentős költségnövekedést eredményezhet
- a biztos jövedelmet jelentő *tejcsarnok bezárása* óta a kis mennyiséget termelő gazdák nehezebben terveznek, valamint az értékesítés kevésbé gördülékenyen zajlik
- a termelők szerint a tejcsarnok – amely mérte a tej összetételét – azért minősítette le a tejükét, hogy végül bezárhasson, azonban sokkal inkább valószínű, hogy a hagyományos tartásmód és feldolgozás, valamint a tőgyfertőtlenítés hiánya miatt a megtermelt tej nem felelt már meg a *szigorodó higiéniai követelményeknek*
- lédús tömegtakarmányok etetésének hiánya
- a termelőknek a főtevékenységük mellett nem jut idejük a „papírmunkára”, a falugazdász pedig már nem fogad ügyfeleket a községben
- *kevés a fiatal munkaerő*: a tehentartó gazdák átlagos életkora 54 év
- a több mint 100 ha-os legelőterület – amely az év felében hivatott szolgáltatni a csordával járó állatok takarmányának jelentős részét – közös tulajdonban van, így annak ápolásáért igazán nem vállal senki felelősséget, aminek következtében a következő problémák alakultak ki:
 - a szükséges talajtani- és cönológiai-, valamint gyephozam vizsgálatok, az esetleges altalajlazítás vagy tárcsázás, a vizsgálatok alapján végzendő gyepfelújítás (pl.felülvetés), műtrágyázás és gyomirtás helyett csak „*néha kaszálják, műtrágyázzák és égetik*”
 - *fedett pihenő nem áll rendelkezésre*, valamint a valaha árnyékot adó fákat kivágták tüzelőnek, így az állatok ki vannak szolgáltatva az időjárás viszontagságainak, amely a termelés csökkenésével és betegségek kialakulásával járhat
 - a *tudatos gyepgazdálkodás hiánya* miatt nem valószínű, hogy a korszerűnek számító szakaszos legeltetés bevezetésre kerül a közeljövőben, amelyhez – annak szaktudás- és beruházás igénye miatt – a tulajdonosok összefogására volna szükség

Bár a fent felsoroltak nagy része – a birtokszerkezet megoldatlansága, az alacsony felvásárlási árak és magas anyagköltségek, a túl nagyarányú vásárolt takarmány, valamint az ökonómiai tudatosság hiánya országosan is problémát jelentenek az ágazatban, és egy részük megoldása makrogazdasági intézkedéseket kíván, a gazdálkodás eredményességének javítására mikro- és helyi szinten is mutatkozik lehetőség, többek között:

1. *szaktanácsadás* biztosításával a termelők számára;
 - a. a fentebb említett extra minőségű tej eléréséhez feltétlenül szükséges a *tehenek tőgyének fertőtlenítése*, amellyel elkerülhető a tőgygyulladás (mastitis) kialakulása, ami – 2011-es adatokat tekintve – éves szinten akár 25-70 ezer Ft veszteséget is okozhatott tehenenként, míg átlagos kezelési költsége csak 4-5 ezer Ft-ot jelenthetett volna (*Gervai 2011*);
 - b. informálás a *támogatási lehetőségekről* és igénybevitelük módjáról

2. *BÉSZ* (Beszerző-értékesítő szövetkezet) alapításával vagy *Termelői Csoport*hoz való csatlakozással, amellyel kiszámíthatóbbá tehető az értékesítés, mérsékelhetők a költségek és közös beruházásra (*hűtés, feldolgozás*) lenne lehetőség (*Nábrádi 2008*);
3. a legelő tulajdonosainak felkeresésével és az összefogás megteremtésével a *tudatos gyepgazdálkodás* megteremtésének érdekében.

Összefoglalás

A tiszaladányi tejgazdaság kiválóan tükrözi az egész hazai ágazat gazdasági helyzetét: a nagyobb méretű üzemek könnyebben boldogulnak a nehéz piaci viszonyok között is, míg a sok, elaprózódott termelő számtalan problémával küzd, és bár a szakmai hozzáértés javításával, valamint a szervezettség növelésével javítható a helyzetük, az általános problémák országos szinten is megoldásra várnak. A legeltetési állattartás pedig csak akkor fejtheti ki az egész társadalomra ható előnyeit és válhat a termelők javára is, ha megfelelő, szakmai alapokon nyugvó gyepgazdálkodás is társul hozzá.

Irodalomjegyzék

- Gervai P.* (2011): Veszteségcsökkentés tőgyfertőtlenítéssel. *Haszon Agrármagazin*. 5. évf. 5. sz. p. 36-38.
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH): <http://portal.ksh.hu>
- Nábrádi A. – Pupos T. – Takácsné György K.* (szerk.) (2008): Üzemtan II. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. p. 376.
- Nábrádi A.* (2004): A gyep gazdasági összefüggései. *Gyepgazdálkodási közlemények*. 2. sz. p. 73-82.
- Sándor I.* (2009): A juhok legeltetésének szerepe a természetvédelemben. *Gyepgazdálkodási közlemények*. 7. sz. p. 95-100.
- Sipos A.* (2004): A legeltetés fontosabb ökonómiai szempontjai. *Gyepgazdálkodási közlemények*. 2. sz. p. 3-4.
- Szemán L.* (szerk.) (2006): Gyepgazdálkodási alapismeretek. (egyetemi jegyzet) MKK. NTTI. Gyepgazdálkodási Tanszék, Gödöllő p. 78.
- Szűcs I. - Kovács K. - Vántus A.* (2008): A tejtermelés szervezése és ökonómiája. In: Nábrádi András – Pupos Tibor – Takácsné György Katalin (szerk.): Üzemtan II. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2008. 175-205.
- Tasi J.* (2007): A Magyar gyepgazdálkodás elmúlt 50 évének legfontosabb eredményei, tanulságai. In: Tasi Julianna (szerk.): A magyar gyepgazdálkodás 50 éve - tanulságai a mai gyakorlat számára - : Gyepgazdálkodási anket : A Szent István Egyetemen rendezett gyepgazdálkodási anketra bejelentett tudományos közlemények. Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Gödöllő, 2007. 17-24. oldalig.
- Vinczeffly I.* (2006): A legelő értéke. *Gyepgazdálkodási közlemények*. 4. sz. p. 131-137.
- Vinczeffly I.* (szerk.) (1993): Legelő- és gyepgazdálkodás. Mezőgazda Kiadó, Budapest. p. 400.

24.kép: Marhajárás.

25.kép: Marhaitatás.

A TISZALADÁNYI TURIZMUS

THE TOURISM OF TISZALADÁNY

Fűrész Edina egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM)

Edina Fűrész, graduate student

Absztrakt

E tanulmány kiindulópontja, hogy a település földrajzi fekvése, Tokaj közelsége (Világörökség), a Tisza mentiségből adódó természeti szépsége elméletileg kiváló adottságot nyújt egy virágzó turizmusra. Célom az volt, hogy bemutassam, vajon az adottságokkal mennyire tud jelenleg élni a falu. Kik a turizmus legfőbb szereplői, milyen attrakciók vannak a faluban, és milyen háttérstruktúrák támogatják ma ezt a gazdasági szegmenst.

Abstract

The starting points of this study, such as the geographical position of the settlement, the proximity of Tokaj (World heritage), and the natural beauty arising from the location of Tisza theoretically provide excellent conditions for a thriving tourism. My objective was to show whether the village is able to utilize these assets at present. It was examined who are the key actors of tourism, what attractions are in the village, and what background structures facilitate this economic segment today.

A turizmusról általában

A turizmus fontosságát indokoló számos tényező sorában talán az egyik legfontosabb, hogy nyitottá és nyilvánossá teszi a külső környezet számára a helyi értékeket. A turizmus azonban nem csupán a szűken vett helyi értékek közvetítésével foglalkozik. A turizmus a hozzá kapcsolódó igények kielégítésére létrehozott anyagi –technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások komplex megvalósítását célozza meg. Gazdasági jelentőségét tovább erősíti, hogy a fogyasztói társadalomban viszonylag széles társadalmi csoportok képezhetik a célcsoportját.

Mivel rendkívül összetett rendszerről beszélünk, ezért érdemes a turizmust osztályozni. Aszerint, hogy szabadidős tevékenység, vagy valamely foglalkozáshoz kapcsolódó tevékenység képezi az alapját, beszélünk szabadidő-turizmusról és hivatásturizmusról. A szabadidő-turizmus az állandó lakáson kívüli szabadidőben végzett és szabadon választott tevékenységek összessége, melyet az ember változatos igénye motivál. A hivatásturizmus a foglalkozással kapcsolatos helyváltoztatások során végzett szakmai és szabadidő-tevékenységek összessége (*Szabó, Gergely, 2011*).

Ugyanakkor az utazás célja szerint is csoportosíthatjuk. Ezen az alapon megkülönböztetünk: üdülést; gyógyturizmust, sportturizmust; kulturális turizmust; üzleti turizmust; konferencia turizmust; látogató turizmust; ökoturizmust. Az adott hely igénybevétele szerint is vizsgálhatjuk. Így beszélünk folyamatos, évszázados és hétvégi turizmusról. Sőt, amennyiben a résztvevők származási helyét vizsgáljuk, úgy beszélhetünk külföldi és belföldi turizmusról. Szezonális alapján pedig megkülönböztetjük a főszezon, előszezon és szezonon kívüli turizmust. (Guth, 2010)

A tiszaladányi turizmus a terepi tapasztalatok tükrében

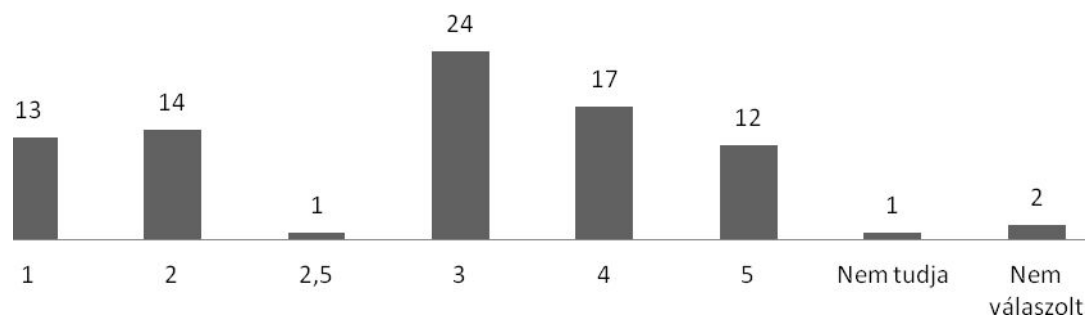
A tiszaladányi turizmus vizsgálata során adatokat gyűjtöttem, interjút készítettem a jelenlegi és jövőbeli vendéglátóhelyek tulajdonosaival. Megpróbáltam feltérképezni, a már meglévő értékeket, és a jövőben elérni kívánt célokat. Kérdőíves felmérés is készült, mellyel szeretnénk volna megismerni a lakosság együttműködési készségét, véleményét az idegenforgalomról.

Tapasztalataim szerint a településen a turizmus nem egy újonnan induló kitörési irány. Igaz, hogy néhány szereplős ez a gazdasági tevékenység, de van híre: hazai és külföldi turistákat egyaránt vonz. Mindenekelőtt a *szabadidő-turizmus* a mértékadó, de vannak vissza-visszatérő *horgászvendégek* is. Rendkívül jól kiépített továbbá a *lovas turizmus* is. A környezeti adottságok viszont lehetőséget teremtenének sok más egyébre is: ökoturizmusra, vadászturizmusra, falusi turizmusra stb.

Ahhoz, hogy a turizmus életképes lehessen, egy településen fontos az ott élők együttműködése. A kérdőívünkben több, ezzel kapcsolatos kérdést tettünk fel, melyben arra voltunk kíváncsiak mennyire vállalkozóak a helybeliek, mennyire tudnák kiszolgálni helyi termékekkel az oda érkezőket, valamint, hogy hogyan értékeli saját településüket.

Helyi vizsgálódásunk első fontos kiindulópontja, hogy önmagát értékesíteni, csak olyan település képes igazán, amelyiknek a saját önképe pozitív. A 19. ábra azon kérdésre adott válaszokat mutatja, mellyel azt vizsgáltuk, hogy a helyiek egyetértenek-e azzal, hogy Tiszaladány szép és kellemes hangulatú falu. Az értékelést 1-től 5-ig terjedő skálán lehetett megtenni. (Az ötös jelentette, hogy a megkérdezett egyet ért a megállapítással, az egyes pedig azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért vele egyet.) A 19. ábra tanúsága szerint nem talákoztunk túl sok erős meggyőződéssel a falu pozitív megítélésében.

19. ábra: A település szépségének, hangulatának megítélése

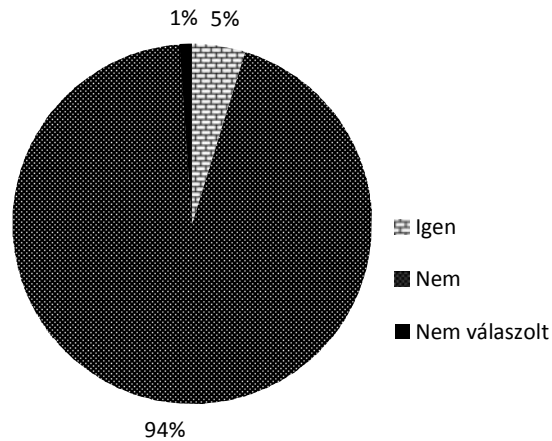

Forrás: A 2012-es kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző.

Ahhoz, hogy egy településen működjön a turizmus, elengedhetetlen, hogy a közösség többsége elfogadja a turisták jelenlétét. Tiszaladányban a megkérdezettek 94 %-át nem zavarják, illetve nem zavarnák a turisták. A válaszadók csupán 5%-át zavarná. Ebből jól látszik, hogy a településen a turizmussal szemben nincs fenntartás (20. ábra).

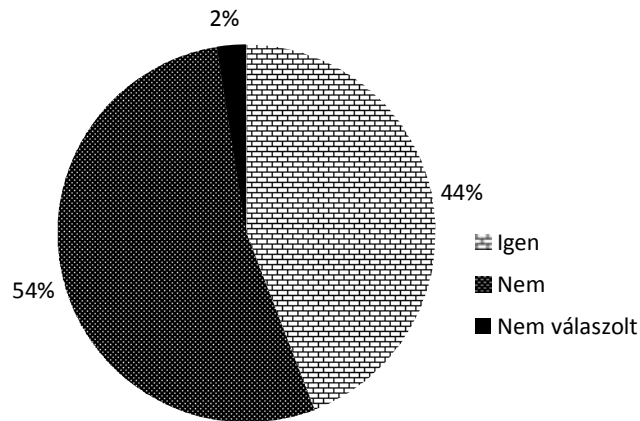
Arra a kérdésre azonban, hogy fogadna-e turistákat, a válaszadók többsége (54%) nemmel válaszolt. Ez azt jelenti a véletlenszerű mintavételben, hogy passzív értelemben a falu nagy része támogatója a turizmus ügyének, de aktívan nem feltétlenül. Az is igaz, hogy az igennel válaszolók (44%) aránya összességében nem kevés (21. ábra).

20. ábra: Zavarnák-e önt a turisták?

Forrás: A 2012. évi kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző.

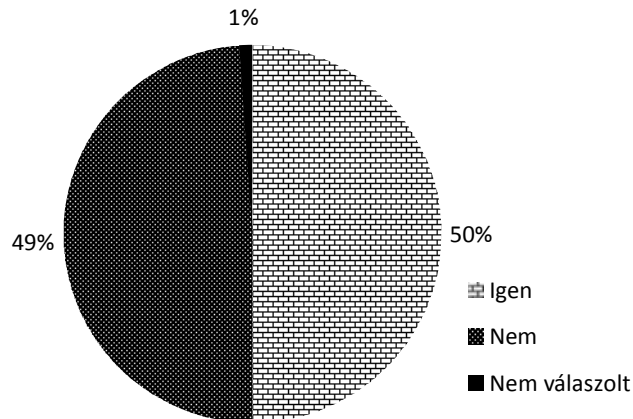
21. ábra: Fogadna ön turistákat?

Forrás: a 2012. évi kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző.

Pozitívnak értékelhető, hogy a megkérdezettek fele úgy ítélte meg, hogy lenne olyan árucikke, amit a turistáknak árulhatna. Az árusítani kívánt termékek között sok minden előkerült: zöldségek és gyümölcsök, hús, lekvár, fonott kosár, vályogtégla, vesszóbútor, fafaragás, népi hímzés, lángos, sütemény, giliszta a horgászathoz, pálinka, házikenyér (22. ábra).

22. ábra: Lenne olyan Ön által termelt áru, amit a turistáknak árúsíthatna?

Forrás: a 2012. évi kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző.

Érdekes ugyanakkor, hogy bár látnak fantáziát a település turizmusában, a lakosok között igen általános vélekedés volt, hogy Tiszaladánynak igazán egyedi vonzereje nincs: minden értéke megtalálható a többi Tisza menti településen is. Legfőbb vonzerőként a Kis-Tisza, valamint a református templom jelent meg a válaszokban.

A legfejlettebb turizmus-szolgáltatás ma: a lovas turizmus

A lovas turizmus szolgáltatásait két fő területre bonthatjuk, az aktív és a passzív lovas turisták számára nyújtható szolgáltatásokra. Az aktív lovasok a lovaglást, fogathajtást veszik igénybe, a passzív lovasok a lovasbemutatókat, fogattúrákat élvezhetik, nekik a ló látványa a vonzerő (Guth, 2011).

Tiszaladányban a lovas turizmus jeles képviselője a Szilaj lovas panzió, melyet a *Liszkai* család alapított és vezet. A turisták a lovas turizmus aktív és passzív szolgáltatásait is élvezhetik. A panzió célja lovas turisztikai szolgáltatás nyújtása. 32 lovat tartanak és 13 szarvasmarhát, magyar szürkét, magyartarkát és charolais-t. Célesoportjuk elsősorban a belföldi vendégek voltak, amely kibővült szlovák és német turistákkal. Kezdetben több volt a családos látogató. Vendégkörük széles. Marketingjüket leginkább az ajánlásra alapozzák, mivel a legjobb marketingnek a vendégkörük által elvitt jó hír bizonyult. Ez eddig jól működött. Az ajánláson kívül fontosak még az interneten és szórólapon történő hirdetések is. Programjaik közé tartozik a szánkózás, szekerezés, lovaglás. Két hintó, egy pusztabusz, szánkók (többek között a homokosi gróf szánkója), jártató, illetve Cziráki kocsi is található a tulajdonukban és a turizmus szolgáltatásában. Jelenleg nem terveznek nagyobb fejlesztést, bár ott jártunkkor felmerült, hogy a Darányi terv turisztikai fejlesztések adta forrásaira még lehetséges, hogy pályáznak.³⁴

A Panzió törekszik arra, hogy legyen együttműködés a faluval: pl. a falubeliek termékeit is ajánlják a vendégeiknek, akár kosárfonásról, akár helyi sajtóról, házi tejről legyen szó. Az együttműködés másik formája pedig, amikor kapacitásproblémák esetén kisegítik egymást. Például amikor egyszerre több vendég érkezik, mint amennyit be tudnak fogadni. A Szilaj panzió leginkább *Paróczy Tamással* működik együtt, aki tulajdonosa a szintén helyben működő Kis-Tisza Üdülőnek. De más helyieket is bevonnak. A Szilaj panzióban 5 szoba található, melyek közül mindegyik pót-ágyazható; rendelkezik fürdőszobával is. Található egy közös étkező, valamint jól felszerelt konyha is van benne. Internetelérés lehetséges.³⁵

A turizmus jövője Tiszaladányban

Azt, hogy a tiszaladányi turizmushoz kapcsolódó terveknek van létjogosultsága jól jelzi, hogy az Észak-magyarországi Operatív programban is helye van, és vélhetően a következő tervezési időszakban is helye lesz. Áttanulmányozva a 2007-13-as tervezési időszak stratégiai kereteit, ebben is megfogalmazódtak a Régió gazdasági versenyképességének javítására irányuló olyan fejlesztési célok, mint a hagyományokra, a tudásbázisára épített fejlesztés, mely figyelembe veszi a természeti, kulturális adottságokat, a sajátos településszerkezetét. A 2007-2013-as időszakra a program külön is kiemelte a gazdaság helyi erőforrásokat, együttműködéseket kihasználó versenyképességének javítását; a turizmus jövedelemtermelő

³⁴ Liszkainé Kapuvári Éva elmondása alapján

³⁵ Liszkainé Kapuvári Éva elmondása alapján

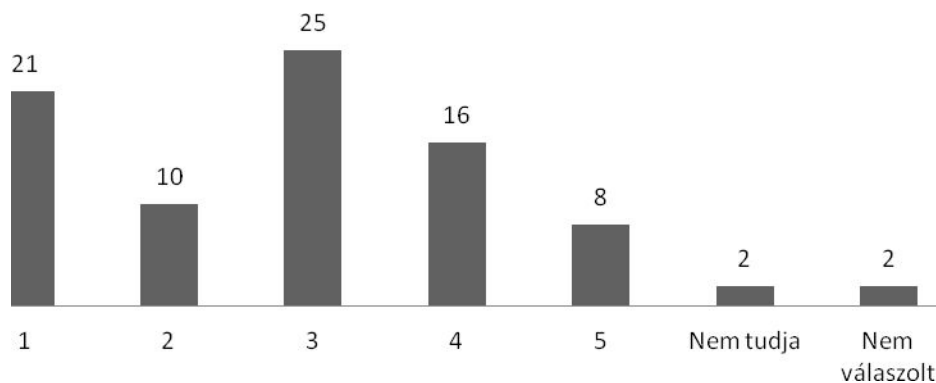
képességének javítását, valamint a társadalmi kohézió erősítését és vonzó gazdasági-, lakókörnyezet kialakítását (*Észak-Magyarországi Operatív Program*).

Egy terv: a falusi turizmus

A falusi turizmus döntően a mezőgazdasághoz, elsősorban az állattartáshoz kötődik, és az ezzel fogalakozó családok fogalakoznak különösen e jövedelempótló tevékenységgel (*Guth, 2011*). A falusi turizmusban gondolkozók közül *Várkonyi Béláné* és családja a legaktívabb. Ők nemcsak vendéglátással foglalkoznak, hanem mezőgazdasággal, állattartással is. Tartanak sertést, nyulat, szarvasmarhát, tyúkot, libát, kacsát, gyöngytyúkot és pulyát; de terveik között szerepel egy olyan turisztikai szolgáltatást is kialakítani, amely bemutatja a falusi életmódot. Fő célcsoportjuk a kisgyermekes családok, fiatalok, akiknek nincs lehetőségük az állatokkal való találkozásra, vidéki programok átélésére, mint például egy disznóvágás élménye, vagy egy fejés. Céljuk, hogy bevonják a turistákat a házkörül, illetve a mezőgazdasági munkába. A szállást a posta fölötti épületrész adná, melyhez tartozik konyha, fürdő, terasz és kert, illetve víz, gáz és internet. A 2 szobában összesen 20 fő fér el kényelmesen. Hirdetni az interneten szeretnék. A posta épületében található egy kisbolt ahol többek között saját termékeiket árúsítják, tejet, sajtokat mely egy újabb turistáknak nyújtott szolgáltatás.

A falusi turizmusra vonatkozóan a kérdőívünkben is tettünk fel kérdést. Arra voltunk kíváncsiak, hogy lehetne-e Tiszaladány jövője a falusi turizmus. A legnagyobb számban a közepes érték jelentkezett, tehát a „talán igen, talán nem”. A válaszadók mindössze 9, 52% mondta azt, hogy egyértelműen ez lehet a falu (egyik) kitörési pontja (*23. ábra*). Úgy tűnik tehát, hogy az itt élők többsége nagy változásokat nem remél ettől.

23. ábra: Tiszaladány jövője (részben) a falusi turizmusban van

Forrás: A 2012. évi felmérés alapján szerkesztette a szerző.

Megjegyzés: Az 5 jelentése: határozottan igen, az 1 jelentése: egyáltalán nem.

Egy másik terv: a vadászturizmus

Magyarországon nagy hagyománya van a vadászturizmusnak. A vadászturizmus az elejtésen kívül a vaddal való találkozást, a vad jelenlétének sejtését, a vadászat izgalmát kínálja. *Gazdag Ferenc* (a Vadásztársaság elnöke) és *Swidt Sándor* (hivatásos vadász) véleménye szerint helyben minden lehetőség adott a vadászturizmusra. A táj gyönyörű, télen különösképpen. Igaz a vendégvadásztatás jelen van, külföldiek is jönnek főként Szlovákiából és Ausztriából, de messzemenően kihasználatlan a lehetőség. A helyi vadászház a célnak megfelelő, található benne víz, villany, konyha és 15 főnek elegendő ágy.

A turizmust kiszolgáló szállás-vendéglátóhelyek

Gólyafészek Ifjúsági Tábor

A református templom szomszédságában levő épület korábban református iskola volt, melyet kárpótláskor kapott vissza a gyülekezet. A 2002-es Széchenyi Terv pályázat és a Tiszáninneri Egyházkerület segítségével sikerült felújítani az ingatlant így 2005. október 31-én tárhatta ki kapuit a tábor. A Gólyafészek Ifjúsági Tábor fenntartója a református egyház. Az épület két részből áll. A hátsó rész emeletén 22 fő fér el az itt található 3 szobába. Az alsó szinten a közös konyha, étkező valamint a férfi és női mosdó kapott helyet. A Táborban található konyhában a táborozóknak lehetőségük van önellátásra, de szükség esetén a gyülekezet főz. Az első épületben régen idősek laktak, később vonták a táborhoz. Ebben a részben 10 fő fér el, galériás kialakítású. Az épület télen nem fűthető, így nyáron várja a vendégeit. Internet-elérés a házban nincsen, laptop és projektor viszont van, így lehetőség van filmvetítésre, kérésre tv-t biztosítanak.

A táborok általában 4-5 napig tartanak. Interneten a www.refitabor.hu weboldalon hirdetik magukat, valamint van szórólapjuk is. A tábor vendégei között vannak visszajáró csoportok, például egy tánccsoport, akik minden évben itt tartják az „edzőtáborukat”. Ők ingyenesen használhatják a kultúrházat, mint próbatermet, cserében fellépnek a falu előtt.

A hely alkalmas református és ökumenikus ifjúsági vallástáborok, erdei iskolák és óvodák, egyéb táborok szervezésére, tehetséggondozó, felzárkóztató, kézműves szaktáborok lebonyolítására. Volt itt már életmód táborozás, kerékpártúra-állomás. A különböző táborok alkalmával a szervezők indítottak már innen csillagtúrákat, valamint különböző programokat a környék megismerésére, építve a közelben levő lovaglási, szekerezési, horgászási, csónakázási lehetőségekre. Konferenciák és tanácskozások is voltak már itt. (www.refitabor.hu) Az általuk kínált programok közé tartozik a népi mesterségekkel való ismerkedés is. Lehetőség van pl. meglátogatni egy kovácmestert Tiszaeszláron, ahová lovas kocsival érkezik a csoport, és ebéddel várják őket. Valamint Tokajban egy kádármester is bemutatja szakmáját. De van mód gyógynövénygyűjtésre, szekerezésre-lovaskocsizásra, horgászatra is.

A Tisztelendő asszony mesélt arról is, hogy a turizmus számukra a megmaradást jelenti, rendkívül fontos az egyház fenntartásához. Úgy véli, hogy az áraknak a földön kell maradniuk, és akkor továbbra is lesznek csoportok. A Gólyafészek Ifjúsági Tábor nyújt helyet a Tisztelendő asszony és a helyiek segítségével megrendezett hittantábornak is, mely a helyi gyerekeknek szól. Célja, hogy jobban megismerhessék egymást és gyülekezeti közösségen keresztül Istent.

Kis Tisza Üdülő

Paróczy Tamás tulajdonában található a 2001-ben alapított apartman. Vendégkörébe leginkább családok és baráti társaságok tartoznak. Sajnálatos módon a vendégeik száma drasztikusan visszaesett, melynek okát *Paróczy Tamás* abban látja, hogy egyre több a szállás-vendéglátással foglalkozók száma (az országban összességében is) és így egyre nagyobb a verseny. Apartmanjukat az interneten reklámozzák több oldalon is, és az ajánlás rendszere is működik. Programjai *Liszkai Ferenc* (Szilaj Panzió) lovas programjaihoz kapcsolódnak, illetve a Tokaji borturizmushoz.

Az apartman építmény két részből áll: az első rész két szobából áll, melyek közül az egyik két, a másik pedig négy ágyas. A verandáról nyílik a jól felszerelt konyha, itt található

továbbá a fürdő. Az apartman másik része kevésbé komfortos. Ebben a részben is található konyha és fürdő, valamint egy nagyobb szoba két heverővel, és egy gyerekszoba. A telek végén található egy hangulatos horgászkunyhó ahol akár 4-6 fő is elfér. Internet nincsen bevezetve.

Összefoglalás

Ahhoz, hogy egy területen virágzó turizmus alakulhasson ki, rengeteg kritériumnak kell megfelelni. Fontos, hogy a hely jól megközelíthető legyen, rendelkezésre álljanak szállásadó helyek, kulturális kikapcsolódást biztosító programok, sportolási lehetőségek, boltok, vendéglátó egységek stb. Meglátásom szerint a legtöbb feltételnek Tiszaladány eleget tud(na) tenni. Az itteni emberek sem elutasítók a turizmussal szemben. Sokan ezt tartják a falu egyetlen, de legalábbis igen fontos kitörési lehetőségének. A turizmusban egyelőre csak kevesen érdekeltek Tiszaladányban, de azok, akiknek jövedelme innen (is) származik, hosszú távon is terveznek vele. Ha a tervek megvalósulnak, akkor tovább színesedhet a tiszaladányi kínálat, ami az ideérkezőknek több és jobb élményt, a helyieknek pedig több bevételt, tehát biztosabb megélhetést jelenthet.

Irodalomjegyzék

Guth L. (2010): A turizmus gazdaságtana SZIE Kiadó Gödöllő

Guth L. (2011): Turisztikai termékek SZIE Kiadó Gödöllő

Szabó Z.- Gergely A. (2011): Turisztikai és vendéglátómarketing SZIE Kiadó Gödöllő

www.kistiszaudulo.hu

www.refitabor.hu

Észak-Magyarországi Operatív Program www.nfu.hu/download/1765/EMOP_20070705.pdf

Interjúalanyok:

- Dr. Liskainé Kapuvári Éva (Szilaj Panzió)
- Böszörményi Gyula (Gólyafészek Ifjúsági Tábor gondnoka)
- Görög Mariann (a református gyülekezet vezetője, a Gólyafészek Ifjúsági Tábor működésének egyházi felelőse).
- Paróczi Tamás- (Kis- Tisza Üdülőház és Horgásztanya tulajdonosa)
- Gazdag Ferenc- (Vadásztársaság Elnöke)
- Swidt Sándor (Hivatásos Vadász)
- Várkonyi Béláné- (Falusi turizmus)

26. kép: A Szilaj panzió udvara.

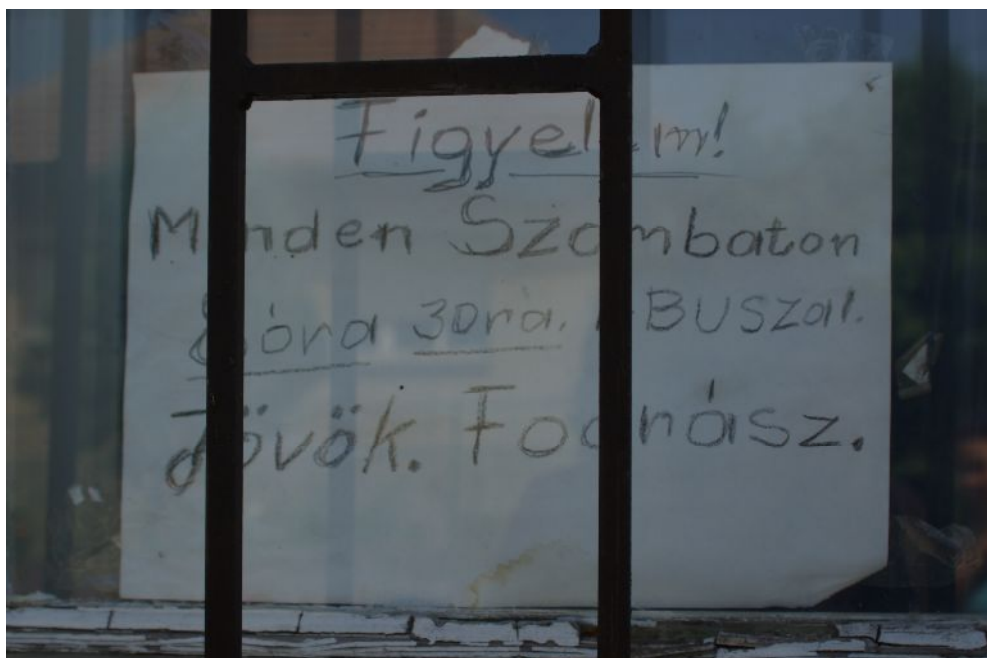

27. kép: A Gólyafészek Ifjúsági Tábor.

FEJEZETEK A HELYI TÁRSADALOM ÉLETEBŐL

28.kép: Alkalmi piac a faluban

29. kép: A művelődési házban működő fodrász közérdekű hirdetése.

CIVIL SZERVEZŐDÉSEK TISZALADÁNYON CIVIL ORGANISATIONS IN TISZALADÁNY

Viktor Kinga, egyetemi hallgató SZIE GTK GVAM - Oláh Izabella, Ph.D. hallgató SZIE RTDI Gödöllő

Kinga Viktor, graduate student- Izabella Oláh, PhD-student

Absztrakt

Mindennapi életünk szerves részeit alkotják a civil szervezetek. Ebben a tanulmányban áttekintést adunk a településen működő civil szervezetekről, azok tevékenységéről. Nem csupán dokumentum-elemzést végeztünk, interjúval, személyes megfigyeléssel gyűjtöttünk erről a kérdésről információkat, hanem kérdőíves felmérésre is sor került azzal a céllal, hogy megtudjuk, vajon a helyiek ismerik-e ezen szervezeteket, és hogy megtudjuk azt is, vajon miként vélekednek róluk. Hipotézisünk ugyanis az, hogy a közösségi szervezetek működésében hűen tükröződik a település társadalmi közösségi élete.

Abstract

Civil organisations constitute the integral part of our everyday life. In this paper we offer an overview about civil organisations and their activities. Information was collected about this issue not only by document-analysis, interviews and personal observations, but also questionnaire survey was conducted in order to find out whether the local people know these organisations and what they think about them. Our hypothesis is that the social, communal life of the settlement can be faithfully mirrored in the operation of community organisations.

Bevezetés

A civil szervezetek működése meghatározza a társadalmi jólétet, hiszen támogatják az iskolákat, óvodákat, és a közösségek számára fontos intézményeket, szerveznek közösségi programokat - például közös túrákat, sportrendezvényeket kicsiknek és nagyoknak egyaránt, aktivizálják a fiatal és idős lakosokat klub-mozgalmak, vagy akcióműveletek (pl. településszépítés) keretében.

Ebben a tanulmányban szeretnénk áttekintést adni a településen működő civil szervezetekről. Úgy gondoljuk fontos kérdés ez, hiszen ezekben jól tükröződik a település társadalmi közösségi élete. Fontos szerepet töltenek be a település életében. Közösség-teremtő, illetve összetartó erejük van. *" A civil szervezetek, mint az állampolgárok önkéntes szerveződései a társadalmi-kulturális élet fontos alkotó elemei, tevékenységük, szerepvállalásuk révén nagymértékben hozzájárulnak a társadalmi problémák hatékony kezeléséhez, a közösségi szükségletek kielégítéséhez. Ezek a szervezetek gyakorlatilag az élet minden területén jelen vannak. Meghatározó szerepet játszanak a modern demokráciák fontos elemének, a pluralizmusnak a kifejeződésében. Megfelelő keretet és lehetőséget biztosítanak az embereknek az önszerveződésére. Közös érdekek, értékek mentén meghatározott célok eléréséért, embertársaik megsegítéséért teremtődnek "* (Nárai 2004, 616). Ezeknek a szervezeteknek az egymáshoz való viszonyát, kapcsolódási pontjait is vizsgáljuk. Szeretnénk bemutatni a közösségre gyakorolt hatásukat, az eddig elért eredményeiket és az esetleges jövőbeli terveiket a tiszaladányi példán keresztül.

Munkánk során primer és szekunder kutatást is folytattunk. Először összegyűjtöttük mindazt, amit Tiszaladány civil szervezeteiről tudni lehet. Ez alapján a primer kutatáshoz kérdéssort állítottunk össze, mely a munkánk számára további adatbázist biztosított. A kérdőívek kitöltésével ugyanis alkalmunk nyílt a helyi lakosok véleményét is megismerni a témában. A faluban töltött egy hét alatt megkerestük a civil szerveződések vezetőit is, hogy interjút készíthessünk velük. Összességében tehát több nézőpontból is vizsgáltuk ezeket a szerveződések, amelyekkel kapcsolatban most összefoglaljuk a legfontosabb eredményeket.

Körkép a civil szervezetekről

Tiszaladányban öt, a nyilvántartásban szereplő civil szervezet működik. Ezek a következők:

- Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány
- Gólyafészek Református Alapítvány
- Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület
- Tiszaladányi Közösségi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület
- Tiszaladányi Polgárőr Egyesület

Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány

A „MAGYAR RÓNA” Mezőgazdasági Szövetkezet Tiszaladány határozta el az alapítvány létrehozását; 50000 Forint induló vagyonnal. Az Alapító Okirat 1996. október 21-én kelt. 1998-tól működik a szervezet. A rendszeresen dolgozó önkéntesek száma az Alapítványban 10 főt jelent. A Kuratórium létszáma 5 fő. A Kuratórium elnökének Lovászné Szentesi Piroskát, a Kuratórium társelnökének Macsi Zoltánt, tagjainak pedig Bejő Józsefet, Bényeiné Szőke Andrea Mártát, illetve Pásztor Miklósnét választotta az Alapító. 2008-ban változás történt. Macsi Dénesné lett a Kuratórium elnöke. A szülők is segítik az Alapítvány munkáját, működését. Számuk 5 főre tehető. A Kuratórium szükség szerint, de évente legalább két alkalommal ülésezik.

Az alapítvány céljai:

- az iskolai oktatás feltételeinek javítása,
- könyvtárállomány és tárgyi feltételek javítása,
- felszereltség javítása,
- iskolai és szabadidős programok támogatása (kirándulás, táboroztatás, üdültetés, színház- és múzeumlátogatás),
- tanórán kívüli ifjúsági és szabadidősportban résztvevők rendszeres sporttevékenységének támogatása,
- az oktató- nevelő munka szinten tartása és színvonalának növelése,
- tanulmányi és egyéb más versenyek, vetélkedők díjazásához, utaztatáshoz és nevezési díjak költségeihez való hozzájárulás.

Az alapítvány két fő bevételi forrással rendelkezik. Az egyik az adó 1%-ából befolyó támogatás. Ez az utóbbi időkből egyre jobban csökken, a legutóbbi bevétel 50.000 Ft volt. A „Tokaji hírek” című lapban eddig hirdették az Alapítványt, azonban ez nem eredményezett többletbevételt. A másik bevételi forrást az eddig évente megrendezésre kerülő „Alma bál” jelenti. A bálon többségében az iskolás gyerekek szülei vesznek részt, ők szerzik be a hozzávalókat és egy jelképes összeg befizetésével járulnak hozzá az Alapítvány működéséhez.

Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület

Az Egyesület 2001. május 26-án 60 fős taglétszámmal, és 22.500 Forint induló vagyonnal alakult. Az alapítvány a SZJA 1%-ának visszaigénylése mellett, belföldi természetes és jogi személyek pénzbeli adományából biztosítják a gazdálkodás folytatásához szükséges bevételeket. A legutóbbi öt év átlagát tekintve a gazdálkodásra fordítható bevételek 250.000 Forintot jelentenek.

Az Egyesület a község azon korosztályát próbálja mozgósítani, akik szellemi és fizikai tevékenységükkel, illetve anyagi hozzájárulásukkal tenni akarnak a település fejlődéséért. Ez a közösség a falu életét nagyban befolyásolja, annak szerves részét képezi. Például a helyi fiatalok életében fontos eseményekhez kapcsolódóan (ballagás, konfirmálás) ajándékkal teszik emlékezetessé az alkalmat. De közösségszervező erejük mutatkozik meg a kulturális életben, a sportban kifejtett támogatásokban, a különféle közösségi létesítmények eszközfejlesztésében, a könyvtár fejlesztésében; a természet- és környezetvédelemhez kapcsolódó tevékenységében is. Az Egyesület célja, hogy olyan mértékű pályázati támogatáshoz jusson, amivel eredményt tud elérni a tárgyi eszközök fejlesztése esetén – tekintettel arra, hogy jelenleg nem rendelkezik eszközállománnyal. Az Egyesület együttműködik a községben tevékenykedő más társadalmi – és civil szervezetekkel, amelyekkel az alapszabályi célok tekintetében azonosulni tudnak.

Gólyafészek Református Alapítvány

Induló vagyónként az Alapító 20.000 Forintot bocsájtott az Alapítvány rendelkezésére. Az Alapítvány Kuratóriumának taglétszáma 5 fő. A Kuratórium szükség szerint, de legalább évente egyszer tart ülést. Az Alapítvány tevékenységi köre sokrétű. Alapvető közérdekű céljai és az ezek megvalósítása érdekében kifejtett tevékenysége a következő:

- a tiszaladányi református templom és parókia épületeinek állagmegóvása, felújítása, bővítése, karbantartása, működtetése,
- Konfirmandus találkozók szervezése (Pünkösöd környékén),
- a Tiszaladányban évek óta működő Gólyafészek Ifjúsági Tábor és környezete korszerűsítése, bővítése, tárgyi eszközeinek fejlesztése és működtetése, költségeinek biztosítása,
- a hátrányos helyzetű és kisebbséghez tartozó személyek szabadidős és kulturális tevékenységének szervezése és lebonyolítása,
- Tiszaladány lakosságát közösséggé formálni ,
- részvétel a település fejlesztésében, rendezésében,
- hagyományápolás,
- a község ifjúságának értékteremtő összefogása, köztük önkéntes munka népszerűsítése,
- különböző foglalkozások szervezése (például koszorú készítés céljával. Ilyenkor megvásárolják a koszorú alapot, és 3 csoportban egyenként 20-20 fővel feldíszítik az alkalomnak megfelelően).

A többi civil szerveződés közül a Tiszaladányiak Baráti Körével a legszorosabb az együttműködésük.

Tiszaladányi Közösségi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület

Ez a civilszervezet is sok tevékenységet foglal magában. 1970. március 4-e óta működik a sportélet. A legkiemelkedőbb ága a labdarúgás. 30-40 fő űzi ezt a sportot. A közösség jó

sportéletének is köszönhető, hogy egy összekovácsolódott mag találkozik heti rendszerességgel a futballmeccs idejére. Egy szintén sikeres ága a tevékenységnek a fogathajtás. Ezzel az igencsak munkaigényes sporttal 10-12 fő foglalkozik rendszeresen. Ők területi versenyeken is részt vesznek. Az Egyesület működése, munkája és tevékenysége során épít a nyilvánosságra, a társadalmi ellenőrzés lehetőségeire, a támogatók kezdeményezésére, javaslataira. A Bizottság mely az egyesület koordinálásáért felel 3 tagú, élén az elnökkel (korábban *Bényei Miklós*, 2006-tól *Liszkai Ferenc*). Évente legalább egy ülést tartanak.

Tiszaladányi Polgárőr Egyesület

A Polgárőr Egyesület 2009-ben vált ki a Közösségi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesületből (KTPSI). *Lovász Zoltán* vezetésével működik. A társadalmi szervezet működési körének jellege: polgári védelmi tevékenység. Az Egyesület legfőbb célja a működési területen található közösségi és személyi tulajdon fokozott védelme, az ezeket károsító jogsértések megelőzése, a bűnalkalmak csökkentése. A közbiztonság erősítése útján a lakosság biztonságérzetének növelése, nyugalmanak biztosítása, a közösségi kapcsolatok erősítése. A lakosság és a bűnüldöző szervek közötti bizalom, együttműködés kialakítása, fenntartása is cél. 2009-ben 60 fő volt tagja az Egyesületnek, ma már csak kb. 30 személy vesz részt benne. Taggyűléseket tartanak, valamint további összejöveteleket, mely alkalmakkor a kapcsolatépítés szándékával főzni is szoktak.

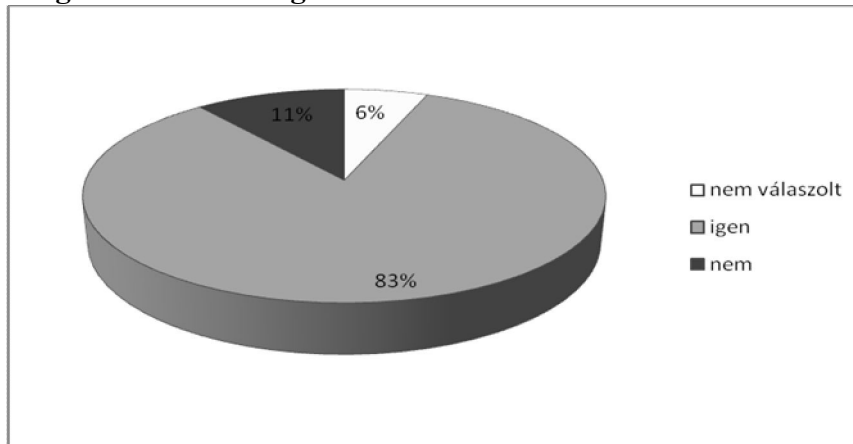
A civil szervezetek– ahogyan a lakosság látja

A civil szervezetek dokumentumainak, a meghatározó szereplőiktől megtudott információk elemzése mellett az is célunk volt, hogy kérdőíves felméréssel feltárjuk, hogy a mintavételünkbe került háztartásokban a különböző civil szervezeteknek mi a jelentősége, mi a róluk kialakult vélemény, mennyire tartják fontosnak az emberek a jelenlétüket, működésüket. Egyáltalán, mennyire ismerik a saját közösségüket szolgáló civil szerveződések a helyiek.

Az általunk megkérdezettek véleménye azt mutatja, hogy nagy szükség van a közösségi szervezetekre a településen. A megkérdezettek 83%-a vélekedett úgy hogy szükségesek a közösségi szervezetek a faluban. Számokban kifejezve a 84 válaszadó közül 5-en nem válaszoltak a kérdésre, 70 fő fontosnak találta és 9 ember gondolta úgy, hogy nem szükségesek ezek a szervezetek a közösség életében (24. ábra).

Bár a megkérdezettek nagy aránya vélekedett úgy hogy fontosak a közösségi szervezetek a település életében, amikor arra kértük őket, hogy sorolják fel, hogy melyeket ismerik, sokan nem tudták a szervezetek pontos neveit. Az is rendszeresen előfordult, hogy olyan csoportokat neveztek meg, melyek valójában nem szervezetként működnek csupán azonos érdeklődésű lakosok csoportosulásáról van szó (pl: énekkar, tánckar). Sok válaszadó a „Sportkör, Focicsapat, Sport Egyesület, Foci, illetve Football Klub” megnevezést használta a „Tiszaladányi Közösségi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület” helyett. Továbbá volt olyan válaszadónk is, aki erre a kérdésre a „Kisgazdapárt, Fidesz, Jobbik” választ adta. A megkérdezettek ~20%-a (16 fő) pedig nem tudott megemlíteni egyetlen közösségi szervezetet sem. Ezekből a tényekből arra lehet következtetni, hogy nem kellő a lakosság ismerete a helyi civil szervezetekkel kapcsolatban.

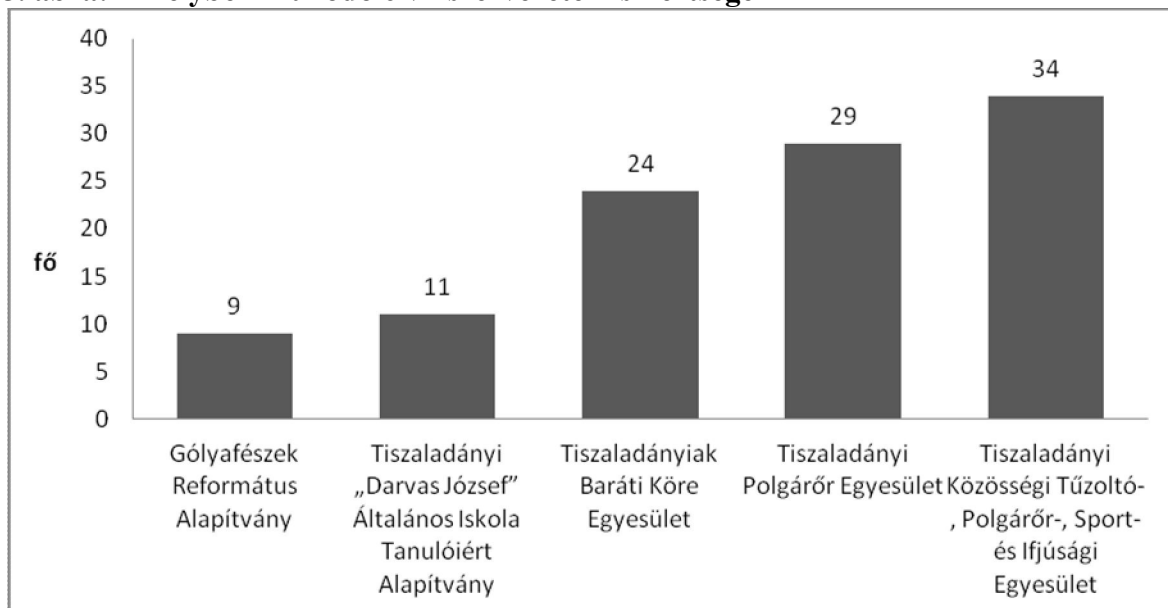
24. ábra: Szükségesek-e a közösségi szervezetek a faluban?

Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

A legismertebb, tehát a köztudatban leginkább benne levő civil szervezeteket a 25. ábrán láthatjuk. A megkérdezettek az általuk ismert civil szervezetek sorában legtöbbször a Tiszaladányi Községi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület említették, de a Tiszaladányi Polgárőr Egyesület és a Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület is ismert.

25. ábra: A helyben működő civil szervezetek ismertsége

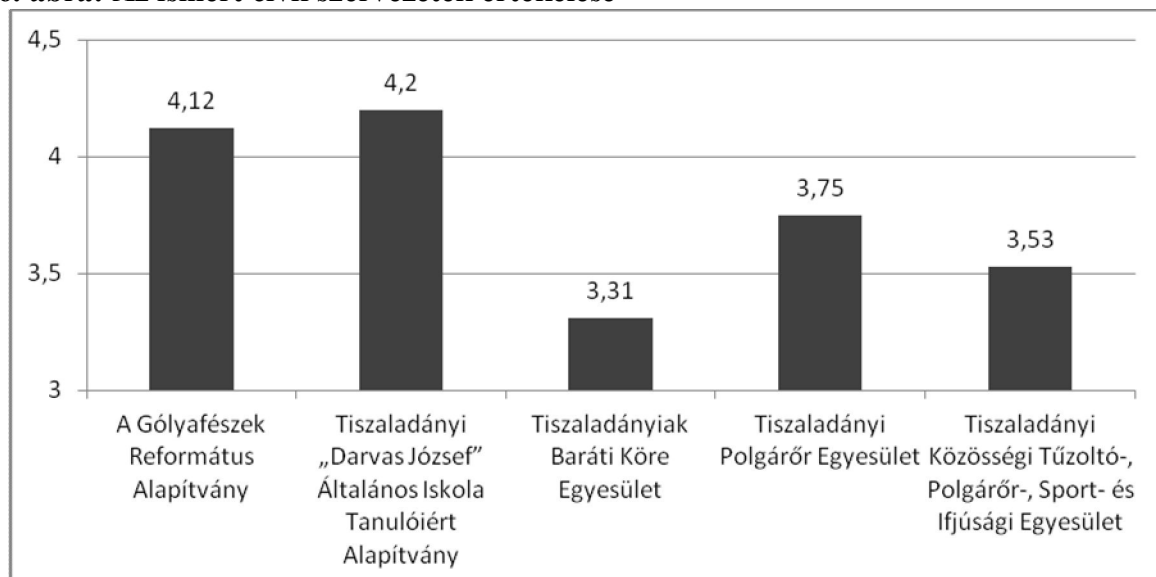
Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

A megkérdezetteket arra is kértük, hogy az általuk felsorolt szervezetek munkáját értékeljék. Az értékelés 1 és 5 között történt (1: legrosszabb, 5: legjobb). Az így kapott értékeket átlagoltuk, mely eredményt a 3. ábra mutatja. A Tiszaladányi Községi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület munkája 3,53-ra, a Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület teljesítménye 3,31-re lett értékelve, addig a válaszadók által a legkevesebbszer említett Gólyafészek Református Alapítvány és Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány munkáját 4,12 és 4,20-re értékelték. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy az átlagokba jelentősen beleszól, hogy melyik civil szervezetet hány válaszadó véleményezte. Ugyancsak nem lehet attól sem eltekinteni, hogy a megkérdezettek többsége nem tudott különbséget tenni pl. a Tiszaladányi Községi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesület és a Tiszaladányi Polgárőr Egyesület között. Ez nyilvánvalóan befolyásolta

az eredmények alakulását. A jelentős értékelésbeli különbségből ráadásul azért sem lehet a tényleges tevékenységek minősítését egyértelműen megfogalmazni, mert egyáltalán nem biztos, hogy minden válaszadó az értékelését tényekre alapozta. Az mindenesetre igaz, hogy az egyes civil szervezetek megítélése nem egységes (26. ábra).

Annak érdekében, hogy árnyaltabb képet kapjunk a helyi civil szervezetek működésével kapcsolatban, megvizsgáltuk azt is, hogy a civil szerveződések milyen értékelést kaptak azoktól a válaszadóktól, akik tagjai, illetve azoktól, akik nem tagjai. A válaszadóktól begyűjtött információk alapján a tapasztalatunk az volt, hogy az egyes civil szervezetekben résztvevők hasonló értékelést adtak az adott szervezetről, mint amit azok a válaszadók adtak, akik annak nem tagjai. Egyedül a Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület esetében volt megfigyelhető érdemi eltérés. Ezen Egyesület tagjai jobbnak értékelték a szervezet munkáját, mint azok a válaszadók, akik nem tagok. Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy a jobb eredmény mindössze három tag véleményéből alakult, így a kis elemszámból adódóan messzemenő következtetésre az eredmény nem alkalmas.

26. ábra: Az ismert civil szervezetek értékelése

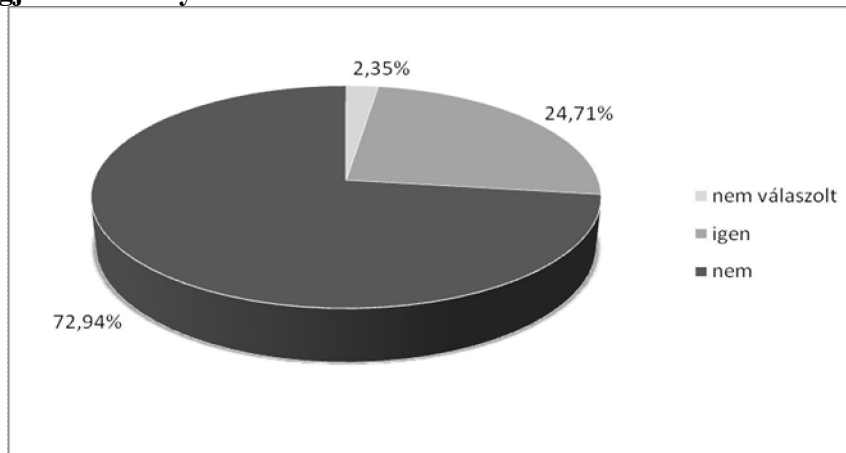
Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy hogyan vélekednek a válaszadók azokról a szervezetekről, melyeknek nem tagjaik. Azok, akik nem tagjai sem a Tiszaladányi Községi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesületnek, sem a Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesületnek sem pedig a Tiszaladányi Polgárőr Egyesületnek, szervezetenként 3,62, 3,06 és 3,70 értékelést adtak azok működési hatékonyságára. Azok, viszont akik nem tagjai a Gólyafészek Református Alapítványnak, átlagban 4,20-nek ítélték a szervezet tevékenységét. A Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány is ugyanilyen értékelést kapott azoktól a megkérdezettektől, akik annak nem tagjai. (3. ábra)

Ahhoz képest azonban, hogy a megkérdezettek döntő hányada fontosnak ítélte a közösségi szervezetek működését a faluban, a megkérdezetteknek mégis csupán csak 24%-a jelölte, hogy tagja valamelyik civil szervezetnek. Fontos és szembetűnő eredmény a tiszaladányi közösség-vizsgálatban, hogy a közösségi szervezetek létét sokan fontosnak tartják, mégis kevesen vesznek részt a munkájukban. A 27. ábrán látható hogy a megkérdezettek 72%-a nem tagja egyetlen civil szervezetnek sem. A válaszadók 24 százaléka tagja legalább 1 civil szervezetnek. Vizsgálatunk során azt is szerettük volna megtudni, hogy a felmérésben

megkérdezettek miért tagjai, illetve miért nem tagjai az adott szervezeteknek. Azok, akik nem tagjai egyik szervezetnek sem, a következő indokokat sorolták fel: „idősek már ehhez”, „nem érdekli őket”, és mert „nem tudnak róla”, „nem ismerik” (27. ábra).

27. ábra: Tagja-e valamelyik civil szervezetnek?

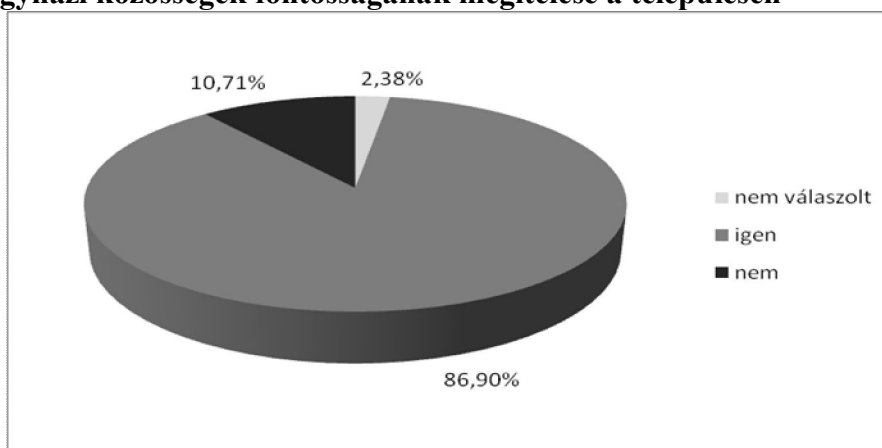

Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

Néhány gondolat az egyházi közösség működéséről a kérdőívek tükrében

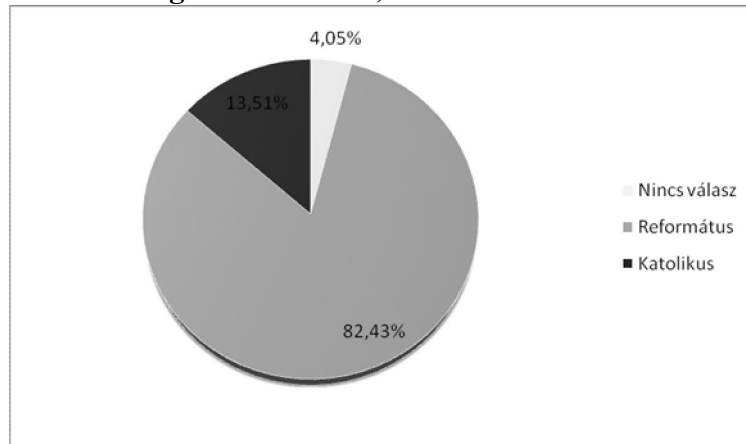
Tiszaladányban, csak úgy, mint máshol, a hitélet is fontos közösségszervező. Ennek a falunak az életében a református vallás a domináns. Közösségi életének legfőbb szervező ereje ez az egyház. A kérdőívünkben három kérdést tettünk fel a megkérdezetteknek. Elsőként azt szeretnénk volna megtudni, hogy a lakosok fontosnak tartják-e az egyházi közösségeket a település életében, hogy melyik közösségnek a tagjai, illetve hogy rendszeresen gyakorolják-e a hitüket. A felmérésben megkérdezettek 86%-a fontosnak tartotta az egyházi közösségeket a falu életében (28. ábra). Ez az arányszám vonatkozik azokra is, akik valamelyik egyházi közösségnek a tagjai (29. ábra). A település református múltja a jelenben is tetten érhető. A megkérdezettek több mint kétharmada a református közösség tagja, 13%-a a római katolikus közösséghez tartozik.

28. ábra: Egyházi közösségek fontosságának megítélése a településen

Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

29. ábra: Az egyházi közösségek felekezetei, vallások szerint

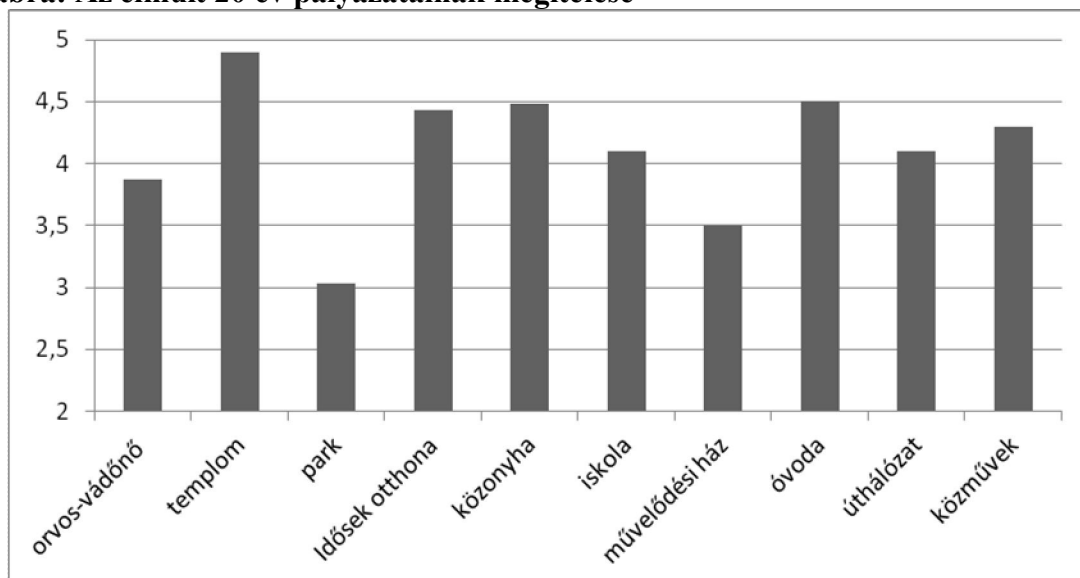
Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

A kapott válaszok alapján elmondható, hogy a megkérdezettek majd 70%-a rendszeresen gyakorolja a hitét. A hitgyakorlásban a legkülönbözőbb rendszerességgel találkoztunk: hetente vagy havonta, otthon naponta, ünnepekkor.

A közösségek megjelenése az elmúlt évek helyi történéseiben

A kérdőíves felmérésben arra is kíváncsiak voltunk, hogy vajon a település múltjára, jelenére, jövőjére vonatkozó kérdésekben megjelennek-e a válaszokban a közösségi értékek. Arra a kérdésre, hogy az elmúlt 20 évben, milyen fejlesztések valósultak meg, és hogy milyen sürgős tennivalók volnának a faluban, a válaszadók több mint 1/3-a úgy nyilatkozott, hogy nem történt semmiféle fejlődés a településen, sőt csak visszaesés volt tapasztalható. Közösségi vonatkozásban egyetlen fontos érték jelent meg markánsan: a templom felújítása, és az, hogy a hitélet jó hatással van a falura, mint közösségre. A megkérdezettek között említett nagyobb helyi beruházásokkal kapcsolatban a legjobb minősítést is a templom-felújítás kivitelezése kapta. Az értékelés 1 és 5 között történt (1: legrosszabb; 5: legjobb). A kapott adatokat a 30. ábra foglalja össze.

30. ábra: Az elmúlt 20 év pályázatainak megítélése

Forrás: A kérdőív adatai alapján, saját szerkesztés, 2012.

Arra vonatkozóan, hogy kiknek kellene a faluban aktív szereplőként tevékenykedni, a kérdőívben a lakosok a közösséget, a helyi lakosokat, mint aktív szereplőket nagyon kevésszer említették meg. Általában az állam, a közigazgatás különböző szereplői, a helyi önkormányzat vezetője, a helyi képviselőtestület jelent meg a kérdőíves válaszokban a falu vezetői, aktív szereplői között. Más nézetek szerint *"mindenkinek magának kell elérni azt, hogy a falu rendben legyen"*.

Összefoglalás

Összességében elmondható, hogy Tiszaladány civilszervezetei ugyan átfogó tevékenységi kört fednek le, de egy szűk kör összefogásának következményei. Nagyon fontos értéke a településnek, hogy van olyan közösséget összefogó és megmozgató "mag", melyhez a különböző érdekeket képviselő emberek kapcsolódni tudnak. A település közösségi élete a megkérdezettjeink elmondása alapján élt meg szebb napokat is. Nem lehet elhallgatni, hogy vannak tapintható, a közösség egészét beárnyékoló társadalmi feszültségek, melyek kipattanásának okai között a két legfontosabb a munkalehetőségek beszűkülése a településen, valamint a faluban megjelent bűnözés. Bár a település vezetősége igyekszik orvosolni a problémákat, a többségében egybecsengő érdekek azonban itt-ott mégis sérülnek. A falu hitélete erősödőben, mely pozitív hatással van a közösség egészére. Az összefogás ismét megindulni látszik a településen, melynek hozadékai lassan jelentkeznek is a mindennapokban.

Irodalomjegyzék

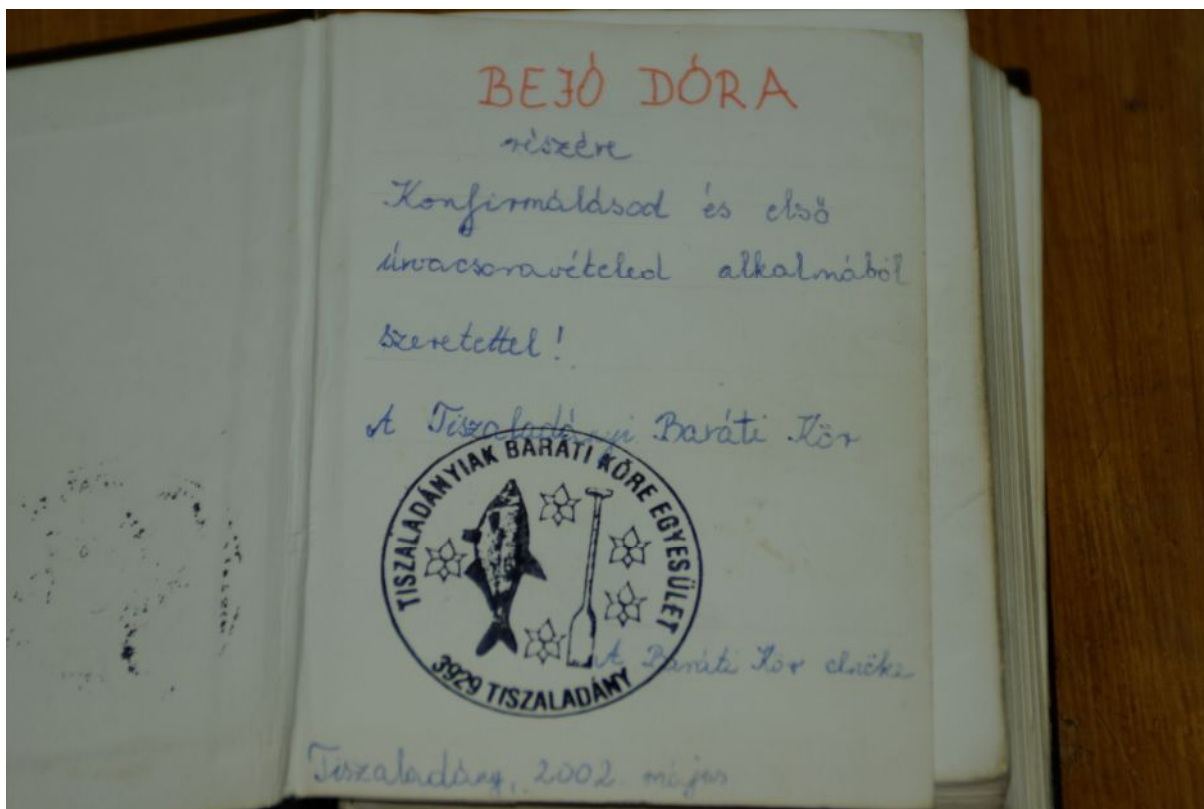
- Kozma E.* (2011): *Közösségek Bakson* 69-83 p. [In: *Acta Regionis Rurum* 5. (szerk. Molnár M, Deáky Z.) ISSN 1789 5588]
- Nárai M.* (2004): *A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára.* – *Educatio*. 2004. 4. 616–634

Tiszaladányi dokumentumok:

Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány Alapító Okirata
Tiszaladányi Községi Tűzoltó Egyesület Alapszabály Módosítás
Tiszaladányi Polgárőr Egyesület – nyilvántartásba-vételről szóló végzés
Gólyafészek Református Alapítvány Alapító Okirata
A Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesület Alapszabálya

Interjú-alanyok a következő személyek voltak:

- Béneyei Beáta, a Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola igazgatónője
- Béneyiné Szőke Andrea, a Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány Kuratóriumának tagja
- Macsi Zoltán, a Tiszaladányi „Darvas József” Általános Iskola Tanulóiért Alapítvány Kuratórium társelnöke
- Görög Marianna, református lelkész, a Gólyafészek Református Alapítvány Felügyelő Bizottságának tagja
- Dr. Liszikai Ferenc, polgármester, a Tiszaladányiak Baráti Köre Egyesületnek, illetve a Tiszaladányi Községi Tűzoltó-, Polgárőr-, Sport- és Ifjúsági Egyesületnek a vezetője.
- Benkő Ferenc, Tiszaladány korábbi polgármestere

30.kép: A Tiszaladányi Baráti Kör confirmációs ajándéka.

31. kép: Szokásos kép a hazai falvakban: a helyi polgárőrség felirata a „falutábla” alatt.

A TISZALADÁNYI CIGÁNYSÁG MEGÉLHETÉSI STRATÉGIÁINAK JELLEMZŐI

THE FEATURE OF SUBSISTENCE STRATEGIES OF GYPSIES IN TISZALADÁNY

Topa Zoltán egyetemi hallgató (SZIE-GTK-VAM)

Zoltán Topa, postgraduate student

Absztrakt

A cigányság megítélése vitatott és ellentmondásos Magyarországon. Különösen az elmúlt két évtizedben került előtérbe a közbeszédben, a politikában és a társadalomtudományokban a cigányok helyzete. Alacsony társadalmi státuszuk és megbecsültségük ellenére fontos kiemelni, hogy a legtöbb vidéki településen több évszázados békés együttélés jellemezte a magyarsággal való együttélésüket, melynek során komoly interetnikus gazdasági, kulturális és társadalmi kapcsolatok alakultak ki. Ebben a tanulmányban a tiszaladányi cigányság mai megélhetési körülményeit, problémáit gyűjtöttem össze és teszem közzé.

Abstract

The judgement of the Gypsies is a much debated, contradictory issue in Hungary. The situation of the Gypsies came in common talk, policy and social sciences particularly in the last two decades to fore. It is important to highlight, despite their low social status and appreciation, in most of the settlements the coexistence with the Hungarian people was peaceful for several centuries. During that period serious interethnic economic, cultural and social relations emerged. In this study I collected and published the current livelihood conditions and problems of the Gypsies of Tiszaladány.

Bevezetés

Tiszaladány településen 2012 júniusában végeztem gyűjtőmunkát azzal a céllal, hogy megismerjem a település cigány lakóinak megélhetési viszonyait. Témámnak megfelelően cigány családokat kerestem fel; így 23 emberrel, a település becsült cigány lakosságának megközelítőleg az egyharmadával találkoztam és beszéltem. Az interjúk kérdései az adott család megélhetési forrásaira, a családtagok iskolázottságára és a válaszadók életkörülményeikre vonatkoztak.

A kutatásom kiindulópontja

A tiszaladányi cigányok magyar anyanyelvű romungrók, időszakosan beköltöző egy-két oláh cigány emberrel kiegészülve. A településen való elhelyezkedésük, életmódjuk, lakókörülményeik, megélhetési stratégiájuk, valamint az elvállalt munkák jellege eltérő.

Minden történelmi, politikai esemény, gazdasági, társadalmi folyamat, amely a többségi társadalmat érte, meghatározta a cigányok életét is. A második világháború után a kollektivizálással a hagyományos paraszti társadalom felbomlott, a falvakban a hagyományos cigány mesterségekre nem volt már szükség, új életformát kellett nekik is kialakítaniuk, és új megélhetési lehetőségeket kellett keresniük.

A tiszaladányi cigányok a második világháború előtt és után még egy ideig – bár egyre kisebb mértékben – vályogvetéssel, kaskötéssel és vesszőből készült tároló- és munkaeszközök készítésével foglalkoztak, illetve a helyi parasztnak végeztek kiegészítő munkát. De ahogy csökkent a falu életében a tiszai halászat, vagy az igény a vályogtéglára, és a mezőgazdaság is 1961-re a téesz keretei közé került, a cigányok is arra kényszerültek, hogy a falun kívül találják meg munkájukat. Többen az iparban helyezkedtek el segéd- vagy betanított munkásként, a nagy iparvárosokban, vagy Budapesten vállaltak munkát, a fiatalabbak szakmát tanultak, vagy a téeszben alkalmazták őket.

Az 1980-as évek végétől, majd a rendszerváltással erőteljesen jelentek meg azok társadalmi problémák, amelyek gyökerei több évtizedre nyúltak vissza, és amelyek a szocializmus időszakában nem kerülhettek a felszínre annak ellenére, hogy a széleskörű foglalkoztatással a cigányok jelentős része integrálódott a többségi társadalomba. A szocializmus erőszakosan integráló politikája sok szempontból elfedte a különbségeket. Egységesíteni igyekezett az eltérő cigány csoportokat. A telepek felszámolása, a városokba költözés, az ipari segédmunkásként megjelenő új munkavállalási lehetőségek eszköznek tűntek a felemelkedésre. Ez azonban csapdával járt: hagyományos közösségeik, családi, rokoni és lokális kapcsolataik meggyengültek, felbomlottak (*Kemény, 2004*). Másrészt nem ösztönözték a cigányok tömegeit a továbbtanulásra, a piacképes szakmák megszerzésére.

A rendszerváltás után az alacsony képzettségű vagy éppen képzetlen cigányok veszítették el először munkahelyeiket, és a többségiakat is sújtó munkanélküliség miatt a gazdasági, társadalmi csúszásából önerőből már nem tudnak kikerülni különösen a hátrányos helyzetű térségekben. Például Tiszaladányban a 2011-ig működő termelészövetkezetben három cigány ember is dolgozott. A munkájukat elveszített ember közül viszont csak egy tudott azonnal állást találni (a tokaji vízműnél), a másik két személy egyelőre közmunkát végez.

A cigányság és a magyarság viszonya Tiszaladányban

Tiszaladány is hátrányos helyzetű település, a munkanélküliség miatt a fiatal munkaképes lakosság elvándorolt, elöregedő, demográfiaiag fogyó népességű falunak tarthatjuk. A megközelítőleg 10 % cigány lakosság életét megnehezítette a falu egészének romló gazdasági helyzete is, mivel egyre szűkebbek a kereseti lehetőségek.

A tiszaladányi cigányok szerint a többségiektől elsősorban a térbeli elhelyezkedés, és az ahhoz kapcsolódó negatív megítélés különíti el őket. Régen a cigányok a falu melletti Cigánylapon laktak, innen költöztek be a faluba, nagyobb részük a Bocskai utcába. Bár ez az utca nem minősül „telepnek”, a szóhasználatban mégis gyakran így illetik. A tapasztalat az, hogy a „Telep” (a Bocskai és a Tompa utca) rossz hírű hely, de aki kikerül onnan, az a falusiak szemében átértékelődik, még akkor is, ha kisebb, de rendezettebb környezetű házban él a cigány ember. A mindennapi kommunikációban azonban a telepiek nem tesznek különbséget maguk és a nem telepi cigányok között. Fordítva annál inkább. A falusiak szóhasználatában is gyakori a megkülönböztetés (*Morvay 2011.*).

Babusik F. (2007) vizsgálatai szerint a országos viszonylatban a roma népesség közel hatvan százaléka jó vagy tűrhető minőségű lakásban él, ezzel szemben közel negyven százalék rossz minőségűben, ezen belül húsz százalék a végszükséget jelentő, embertelen minőségű lakótérben tengődik. Tiszaladányban a cigányok lakhatási körülményei tűrhetőek, házaikat tiszaladányi parasztoktól vásárolták. *Hegedűs T. A.* épp a faluba, egykori parasztportára való beköltözéssel magyarázta 1973-ban azt, hogy a helyi cigányság megtanult állatot tartani,

kertészkedni, tapogatóval halászni, gyékényt és kosarat fenni. Életformájukban és életszínvonalukban pedig a második világháború előtti, a helyi átlag alatt élő parasztok szintjét érték el.

A vizsgált háztartások lakóinak többsége ma is az egykori parasztházakban él, amelyek egy vagy két szoba-konyhásak, néhány helyen fürdőszoba is van. Általános azonban, hogy sem a víz, sem a gáz nincs bevezetve, közkútra járnak vízért, és gázpalackkal főznek. Az általam vizsgált háztartások alapján jellemző az információs technológiák alacsony kiépítettsége is.

A cigányok és a nem cigányok egyértelműen konfliktusmentesnek ítélik meg a korábbi évtizedek együttélését. Régóta a településen élnek, ismerik a családok és az egyének is egymást, bár egyre gyengébben, de működik még a kliens-patrónus viszony, 1990 előtt több munkahelyen és a térszben is együtt dolgoztak, és van vegyesházasságra is példa. Az elmúlt években azonban egyre több súrlódás történik, amit mindkét csoport sajnál.

Közbiztonság

A történetileg kialakult kiegyensúlyozott viszony az elmúlt években erodálódni látszik Tiszaladányban is. A falubeliek elmondása alapján az általános elszegényedés és az egyre szaporodó lopások miatt –amelyek korábban nem voltak jellemzőek a faluban– egyre erőteljesebb a bizalmatlanság a cigánysággal szemben – elsősorban az idősebb korosztály részéről. Ez megfogalmazódott a közbiztonsággal kapcsolatos véleményekben is. Mindkét csoport a munkalehetőségek hiányát, az egyre nehezebb megélhetést tartotta a konfliktusok fő forrásának, és kiemelték, hogy még mindig jobb a helyzet a faluban, mint más településeken. A települési bűnügyi statisztikák a megyei átlaghoz képest valóban jelentősen kedvezőbb helyzetet mutatnak.

A viszonyt egy 2012-ben történt súlyos, halálos kimenetelű bűntény illusztrálja legjobban. A cigány lakossággal készült interjúk alapján a bűntény elkövetője egy nem falubeli, ráadásul nem a saját, romungró csoporthoz tartozó cigány volt. A faluban, a cigány és nem cigány emberek reflexióiban is érezhető, hogy különbséget tesznek. Nem általánosítanak. A tragikus esemény kapcsán sem általában a cigányságot okolták, hanem a tényleges elkövetőt. Talán éppen ennek a lényeglátásnak köszönhető, hogy a tragikus eset sem változtatta meg alapvetően a falubeliek viszonyát egymáshoz. És ez nagy érték. Ez a jelenség véleményünk szerint jól illusztrálja, hogy bár a súrlódások tendenciózusan nőnek, mindkét csoport igyekszik fenntartani az együttélés korábbi normális állapotát.

Iskolázottsági háttér

A megkérdezett tiszaladányi cigány emberek közül a fiatalabbak mindegyike 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, sőt többeknek egy-két szakmája is van. Csak az idősebbek között vannak olyanok, akik nem fejezték be a nyolc osztályt, illetve csak 4-5 osztályt jártak annak idején.

A szülők elégedettek a tiszaladányi iskolával és a tanítással, a gyermekek is szeretnek ide járni. A kislétszámú osztályokban családias hangulat van, a tanárok és a szülők kapcsolata konfliktusmentes. A gyerekek eljárnak az iskolába, a hiányzások messze az országos átlag alatt vannak.

Rossz hatású lehet ugyanakkor, hogy a 2012-2013-as tanévtől már csak négyosztályos az iskola, szeptembertől a felső tagozatosoknak Tokajba kell átjárniuk. Ezzel a gyermekek kiszakadnak ismert közegükből, busszal kell utazniuk naponta és külön osztályokba kerülnek. Tokajban a tiszaladányi gyermekek korábban elszakadnak egymástól, és a településtől is, ami a cigány fiatalok helyzetét is megnehezítheti a település életébe való integrálódás szempontjából, ami növelheti a bizalmatlanságot, nehezítheti a viszonyok fenntartását. Másrészt maga az ingázás is többletterhet ró az eleve hátrányos helyzetű családokra.

A tiszaladányi cigányok megélhetési stratégiája

A tiszaladányi cigányok a megélhetés szempontjából sem egységesek. Vannak, akik évek óta rendelkeznek munkahellyel, hosszú távra tervezve élnek, taníttatják gyermekeiket, a településen belül, rendezett körülmények között élnek. Vannak, akik időlegesen estek ki a munkaerőpiacról, és minden módon megpróbálnak visszakerülni, és vannak, akik alkalmi munkákból, túlélési technikákkal megszerzett bevételekből élnek. Nincs egységes megélhetési stratégia, mondhatni, mindenki úgy próbál boldogulni, ahogy tud.

Mint az országban máshol is, a hagyományos cigány mesterségek az 1950-es évekre visszaszorultak, és lassan megszűntek különösen a téészesítéssel járó gazdálkodás átalakulásával. Meghaltak azok az idős cigány emberek is, akik még értettek a régi mesterségekhez. Hagyományos mesterségeik – kosárfonás, gyékényfonás, tapasztás és a vályogvetés már csak az emlékezetben él. Pedig a vályogvetés jellemző volt a Tisza menti településeken, így Tiszaladányban és környékén is. Sok cigány ember ismerte a technikát, és foglalkozott vályogvetéssel. A falu határában jóminőségű agyag van, és ma is mindenki tudja, hol voltak az egykori vályoghoz való agyagkitermelő helyek. A legtöbb tiszaladányi épület vályogból készült, és a vályogtéglát korszerű alapozással ma is megbízható falazó anyagnak tartják. A település polgármestere a vályogvetés újraindításában is lát munkahelyteremtési és gazdasági lehetőséget.

A 19. század végétől a település lakói gazdaságilag a több lábón állás stratégiájával éltek, amelynek része a *háztáji kertgazdálkodás*. Tervszerűen és átgondoltan a második világháború előtt kezdtek foglalkozni a korszerű kertészettel, amihez ösztönzést és szakirodalmat *Somogyi Imrétől* kaptak, biztatást és elismertséget a népi íróktól. A cigányok a faluba költözéssel, a házhoz tartozó kertekben a magyarok mintájára korán kertészkedni kezdtek.

A felkeresett cigány családok mindegyikének van kertje, és azt művelik is. Az alapvető konyhakerti zöldségeket termesztik, burgonya, uborka, bab, borsó, vöröshagyma, sárgarépa és sok helyen kukorica is segíti a megélhetést. A gyümölcsfák kevésbé jellemzőek, néhány helyen megtalálható a szilva-, barack- és almafa.

A kutyán és macskán kívül kevesebben *tartanak állatokat*, de több helyen van baromfi, ami kiegészíti a háztartások tojás- és hússzükségleteit. Két háznál egy-egy kecskét tartanak. Sertéseket a faluban már csak kevesen tartanak, a cigány családok közül is csak 1-2 család vállalkozik a háztartás szükségletére tartott disznó hizlalására. A rendszerváltás előtt sokkal többen tartották disznót a településen. Általában rokontól vagy falubelitől vásárolják a malacot, de egyre inkább más településekről hozzák az állatokat.

Akiknek van, azok a kertjükre és állataikra büszkék. Szívesen megmutatják a kívülről jövőknek is. Megszólják azokat, akik elhanyagolják a kertet, és még zöldséget sem vetnek. Az állatokat és a növényeket saját felhasználásra tartják. A kertek nagysága és az állatállomány

nem fedezi az egész évi szükségletet, így a cigányok is a boltból vagy a „mozgó húsárustól” vásárolják meg a szükséges élelmiszereket.

A megkérdezettek közül három család *gyűjt gombát*. A település határába vagy pedig a településtől kissé távolabb, például Tiszalökre járnak gombáért elsősorban saját felhasználásra. Többen horgásznak, és többen alkalmazzák a *tapogatas* módszerét is. A *tapogató* vesszőből készített halfogó eszköz, amely a sekélyebb vizekben teszi lehetővé a halfogást, és ismert a Holt-Tisza partján lévő településeken is, így korábban általánosan elterjedt volt Tiszaladányban is. A horgászáshoz azonban horgászengedélye van szükség, amivel csak kevesen rendelkeznek, ugyanis egy évre az engedély ára 28 500 forint. Aki engedéllyel rendelkezik, az szabadon horgászhat, csupán vezetni kell egy naplóban, hogy milyen halfajtából mennyit fogott ki. Több cigány ember nemcsak saját fogyasztásra horgász, hanem egy-egy helyi családot a megegyezett árért rendszeresen ellát hallal, ezzel alkalmanként kiegészítő bevételhez jut. A legkedveltebb horgászhely a Tisza helyi holtága (Holt-Tisza).

Több család foglalkozik *gyógynövénygyűjtéssel*. Korábban a nők és a gyermekek feladata volt a szezonális növények gyűjtése és eladása, a munkanélküliség miatt azonban, a férfiak is eljárnak asszonyaikkal. Ez országos tendenciává vált az elmúlt két évtizedben. Az általam felkeresett családok közül négyen foglalkoznak ezzel a munkával, és tavasztól őszig végzik. A legjellemzőbb a mályva, a diólevél és a csalán gyűjtése, ezeket egy tiszalöki vállalkozó veszi át tőlük. Tiszalökre kerékpárral viszik át a leszedett növényeket.

Bár az általános elszegényedés tovább csökkentette a patrónus-kliens viszonyból adódó munkalehetőségeket, ettől függetlenül sokan *napszámban* is dolgoznak helyben vagy a környező településeken, többen a tokaji szőlőkben. A leggyakoribb munkák: trágyázás, favágás, kaszálás, idős embereknek segítség fahordásnál, permetezés, burgonya kapálása, építkezésnél segítségnyújtás. Ezekért a munkákért átlagosan 3500-4500 forint napidíjat kapnak. Ez a lehetőség azonban esetleges és időszakos, de fontos bevételt jelent. Fontos azért is, mert fenntartja a többségiekkel a gazdasági, társadalmi kapcsolatokat is.

Tiszaladányban a fiatalabb cigányok szinte mindegyike befejezte az általános iskolát, és egy vagy két szakmával is rendelkezik. Közülük többen tokaji vagy szerencsi üzemekben dolgoznak. Cigány *vállalkozó* azonban nincs a településen. Pedig a vállalkozói réteg kialakulása kulcsfontosságú lehet. Az iskolázottabb, szakmával rendelkezők között az ambíciók is mások lehetnek. Ők a cigány népségen belül elméletileg erős, és erősíthető réteggé válhatnának (*Babusik 2005.*).

A megélhetés alapját több családnál is azonban csak a *támogatások* és a *segélyek* biztosítják. A 2011-es adatok alapján a településen foglalkoztatást helyettesítő támogatás 46 főnek járt, ebből (13 fő cigány), ápolási díjban 8 fő (ebből 2 fő cigány) részesült, valamint rendszeres szociális segélyt 9 fő kap, ebből 2 fő cigány. A megkérdezett cigány családok mindegyike elmondta, hogy bár a segélyezés fontos bevételi forrás, mégis inkább munkából szeretnének megélni, mint a segélyekre támaszkodni. A tiszaladányi cigányok és nem cigányok legfőbbképpen munkalehetőséget szeretnének. Az önkormányzat igazgatási előadója tájékoztatása szerint jelenleg a településen 12 fő számára van keret közmunkára. Ezen belül 8 fő van mezőgazdasági közmunkán (start-munka program), ebből 2 fő cigány, valamin 4 fő huzamosabb idejű közmunkán (jan.-dec.31.), ebből 1 fő cigány.

A cigányság jövőképe

A cél, amit kívánatos lenne elérni, az a *helyben* való munkahelyteremtés. Az ingázásnak ugyanis nincs meg a vállalható alapja. Egyrészt azért, mert a településen – így a cigányok körében is – alacsony a gépjárművek száma, ami az eleve kedvezőtlen elhelyezkedési feltételek mellett tovább rontja az elhelyezkedési lehetőségeket. Bár a környező településekre való eljutás tömegközlekedéssel többnyire megoldott, de a költségek és térség egészét jellemző kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzet nem ígér komoly perspektívát.

A megkérdezett cigány családok némelyike a turizmusban látna kilábalási lehetőséget. Szívesen fogadnának turistákat. A turizmus valóban fellendítheti a települést, és az falu elhelyezkedéséből fakadóan még realitása is lenne, ám önerőből a szükséges fejlesztéseket nem tudják megoldani. Mások a mezőgazdaságban látnának lehetőségeket. Ma azonban a településen jellemző családi gazdálkodás legfeljebb az önellátásra elég.

A település polgármesterének vannak projektervei, azonban azok mind külső finanszírozás mellett lennének megvalósíthatóak. Az egyik ilyen felmerült beruházási elképzelés a vályogvetés. A másik egy helyben épülő biomassza fűtőmű, amely több család fűtését is ellátná télen, és helyieket foglalkoztatna. A program további előnye lehet, hogy a megtanult mesterséget hasznosítva a helyiek akár máshol is munkát vállalhatnak. Amennyiben ez a program sikeres lesz, támogatandó minden további beruházás, amely során szükség lesz a helyi emberek kétkezi munkájára, főleg abban az esetben, ha közben új ismereteket, új szakmákat is elsajátíthatnak.

Összefoglalás

Összességében elmondható, hogy a tiszaladányi cigányok többsége régóta nem végez olyan munkát, ami hosszú távon biztos és rendszeres megélhetést biztosítana, és a felemelkedésüket szolgálná. Pedig azok az évtizedek, amelyeket munkában töltöttek (iparban, tsz-ben), meghatározta a cigány és nem cigány közösségen belüli helyüket, a jó munkavégzésük és elismertségük megbecsülést adott nekik, erősítette identitásukat és a magyarokkal való kapcsolatot is. Életmódjukban, életvezetésükben és igényükben a többségi társadalom mintáit követték, miközben megőrizték kulturális sajátosságaikat. Az egész térségre kiterjedt munkanélküliség azonban, a munkától, a bejárástól több évi távollét, a munkaerőpiacról való a hosszú kiesés gazdasági és társadalmi stagnálásra ítéli őket. Olyan túlélési technikákra kényszerülnek, amelyek egyre inkább ismét bezárják őket közösségeikbe, és nem az integrációt, hanem a szegregációt erősítik, és gyarapítják a konfliktusforrásokat. Ez országos tendencia, az elszegényedő hátrányos térségek problémáit már nem lehet elszigetelten kezelni és megoldani, így Tiszaladányét sem.

Irodalomjegyzék

- Babusik F.* (2007): Magyarországi cigányság - strukturális csapda és kirekesztés. Esély 2007. 1. sz. 3-23.
- Babusik F.* (2005): Roma vállalkozások, vállalkozó romák. Esély 2005. 5. sz. 79-112.
- Hegedűs T. A.* (1973): Tiszaladány. Valóság 1973. 5. sz. 54-64.
- Kemény I.* (2000) (szerk.): A magyarországi romák. Változó Világ 31. Budapest, 2000.

Egyéb források:

Morvay Judit gyűjtése, 2011. Kézirat

32.kép: Gazda a disznájával.

33. kép: Telepi utcakép.

A TISZALADÁNYIAK KERESKEDELMI ELLÁTÁSA

TRADE OF TISZALADÁNY

Tóth Ádám egyetemi hallgató (SZIE-GTK-GVAM)

Ádám Tóth, graduate student

Absztrakt

Ebben a tanulmányban a Tiszaladányban működő kereskedelem helyzetének feltárásával foglalkoztam. Föltérképeztem a fontosabb kereskedelmi egységeket, és igyekeztem megtudni, hogy az itt élő emberek hogyan értékelik a helyi kereskedelmi viszonyokat, a vásárlási lehetőségeket. Végeztem ár- és kínálat-vizsgálatot is, hogy a helyi fizetőképes keresletről, valamint az igényekről is legyen egy áttekintő képünk. A tanulmány a korlátozott megélhetési lehetőségek más vonatkozásban is megjelenő problémáját a fogyasztás oldaláról mutatja meg.

Abstract

This paper deals with the analysis of regarding trading activities in Tiszaladány. I have surveyed the significant commercial units and tried to learn how people living here appreciate the local commercial relations and shopping facilities. I also made price and supply analysis in order to get an overall picture about the local potential demand and needs. The study shows the problem appearing in other relations of restricted means of subsistence from the side of consumption.

A kistelepülések kereskedelmi ellátásáról

E tanulmány írásakor érdemes abból kiindulni, hogy a rendszerváltást követően csak úgy, mint az országban máshol is, változások álltak be az ellátás és a fogyasztás oldalán. A helyi kereskedelmi ellátórendszerekben megtörtént a szervezeti, szerkezeti, strukturális átalakulás. A rendszerváltás után leépültek a korábbi ellátást biztosító szövetkezeti, ÁFÉSZ-üzemeltetésű boltok. Helyükön új kereskedelmi vállalatok, vállalkozások jelentek meg. Természetesen a rendelkezésre álló fizetőképes kereslethez igazodva, piaci alapon. A fogyasztói szokások is átalakultak. Nemcsak az igények változtak meg, hanem a mobilitás is. Ha megéri, és van rá lehetőség, akkor a falun élők is eljárnak a városok olcsóbb szuper- hipermarketjeibe. Ehhez természetesen szükséges a *fizikai elérhetőség*, és az *útiköltség fedezete* (Nagyné Molnár M. 2013).

A falvak helyi kereskedelmi ellátását biztosító szereplők számát eredendően a településen élők száma, vásárlóereje, valamint az határozza meg, hogy a településen milyenek a tértávolságok. A hosszan elnyúló, vagy fizikailag elkülönülő településrészekből szerveződő falvak esetében az ellátás nem marad hiányos, valamilyen formában megjelennek a kereskedelmi ellátók az ellátással gyengén biztosított területeken is. Összességében azonban mivel a kistelepülések lakosság száma, vásárlóereje erősen korlátos, ezért a kereskedelemben érdekelt szereplők száma értelemszerűen kevés; köztük igen erős a verseny (Nagyné Molnár M. 2013).

A kistelepülések kereskedelmi ellátórendszere elsősorban a *helyi lakosság* igényeit hivatott szolgálni, mivel vonzástere az ilyen településeknek (néhány idegenforgalmi attrakciót

képviselő kisebb települést leszámítva) érdemben nincs. Azokon a településeken, ahol érdemben csak *belső* fogyasztás van (azaz a helyiek fogyasztására rendezkedett be a bolthálózat), ott a települések kereskedelmi ellátórendszere eredendően *a helyi társadalom igényeihez, jövedelemviszonyához, valamint társadalmi mobilitásához* igazodik. Az ilyen településeken *kiszámíthatóbb* a fogyasztói igény, *kiszámíthatóbb* a vásárlóerő (Nagyné Molnár M. 2013).

A tiszaladányi helyi kereskedelemről általában

A Tiszaladányban működő kereskedelem feltárása során előzetesen tájékoztam a településen található üzletekről, vendéglátó-ipari egységekről. A helyszíni kutatást a falu feltérképezésével kezdtem. Vizsgálataimban Nagy E. (2000) kutatásaira is támaszkodtam, aki maga is abból indult ki, hogy a kereskedelmi viszonyok vizsgálatát aligha lehet *társadalmi* vonatkozású elemzések nélkül értékelni. Éppen ezért a tiszaladányi kereskedelmi vizsgálatban nagyban építék a helyi szereplők, a helyi társadalom által megfogalmazott véleményekre is.

Terepszemlém alapján kijelenthető, hogy Tiszaladányban szinte mindent meg lehet kapni helyben, amire a helybelieknek nagyobb szüksége lehet. Ez alól kivételt csak az üzemanyag képez. A legfontosabb kereskedelmi egységek a faluban:

- egy COOP,
- egy takarmány bolt: nem csupán takarmányárusítással foglalkozik. Ott jártunkkor például kacsát is árusított (darabját 1090 forintért).
- egy postahivatal,
- egy 100 forintos bolt
- három vendéglátó ipari egység. Az „Eperfa” a legszínvonalasabb szórakozóhely a településen, található benne TV, számítógép, internet hozzáférés, zenegép. A kínálata megegyezik a településen lévő többi helyével. Általában a fiatalok a vendégek ebben az egységben, de pár utcabéli, idősebb ember is megfordul itt napközben. A presszóban és a kocsmában az idősebb korosztály tölti inkább az időt, a fiatalok nemigen fordulnak itt meg.

A felsoroltakon kívül van még pár nem állandó szolgáltatás is a faluban. A helybeliek szerint minden ilyenben érdekelt szereplőnek van valahol főállása, a tevékenységük inkább csak fizetés-kiegészítés. A férfitodrász/ borbély például szombatonként jár ki a faluba. Nemcsak a Művelődési Házban lát el vendégeket, kérésre házhoz is kimegy.

Az állandó üzlethelységgel rendelkező kereskedelmi egységek között a legnagyobb a COOP-lánchoz tartozó üzlet. A COOP-lánc azok közé tartozik, akik a kisebb települések nyilvánvalóan kisebb profitrátaival üzemben tartható helyszínein is üzleteket tartanak fenn. (Nagyné Molnár M. 2013). A faluban *családi* vállalkozások is létrejöttek. Ugyanakkor nyitott kérdés, hogy miként tudnak majd alkalmazkodni az új kihívókhöz, a *házhoz szállításra* specializálódott kereskedelmi tevékenységek terjedéséhez. Ezek az új kereskedelmi szereplők *specialisták*: húst, húskészítményeket, tejet, tejtermékeket, gázpalackot, péksüteményeket, fagyasztott félkész termékeket, szódat árusító kereskedők. A helyi igényekhez igazodva, ezek a kereskedők a hét – a helyiek által köztudomású– bizonyos napjain bonyolítják le az üzletet. Ez nekik azért jó, mert – lévén nincs boltjuk– nincsenek a bolt fenntartásával együtt járó járulékos költségeik. A helyieknek is megfelelő, hiszen házhoz szállítják az árut, és ráadásul a termékek általában nem is drágábbak annál, mint amit a boltok kínálnak. Egyedül a helyi kereskedőknek nem kedvez ez az új irányzat, hisz megérzik a versenytársak jelenlétét a boltjuk forgalmán. Összességében a helyi kereskedelem szereplőinek megélhetése és jövője

ma attól függ, hogy mennyire tudják magukhoz kötni a helyben megtermelődő jövedelmeket, azaz, hogy mennyire jól adaptálódnak a helyi viszonyokhoz (Nagyné Molnár M. 2013).

Az élelmiszer-kereskedelem

Az élelmiszerellátás a helyi COOP bolt és a házhoz szállító vállalkozók kezében van. A településen található meghatározó élelmiszerellátó bolt a COOP. Jól felszerelt bolt, minden megtalálható benne, amire az embernek szüksége lehet a hétköznapokban. Az árut Nyíregyházáról szerzi be a szövetkezet. Az üzlet vásárlóbarát. És bár itt mindenki alkalmazott (az üzletvezető is), ebben a minőségükben is törekednek a vásárlók akciókról való korrekt tájékoztatására. Ugyanakkor hivatalosan nem tehetik meg azt, amit a magántulajdonú kisboltokban megtehetnek: a vásárlóknak hitelt elméletileg nem adhatnak. Legalábbis hivatalosan.

A helyi COOP bolt ár-versenyképességének felmérése céljával készítettem egy összehasonlító vizsgálatot alapélelmiszerek vonatkozásában a tiszaladányi COOP-bolt, egy Pest megyei város (Tura) CBA- boltja, és egy nagy áruházlánc (TESCO) árai között.

A vizsgálat eredményeként arra a megállapításra jutottam, hogy számottevő különbség nincs, de Tiszaladányban azért szinte minden terméket valamivel olcsóbban lehet megvásárolni (6. táblázat).

6.táblázat: Az alap-élelmiszerek árainak összehasonlítása (2012. június)

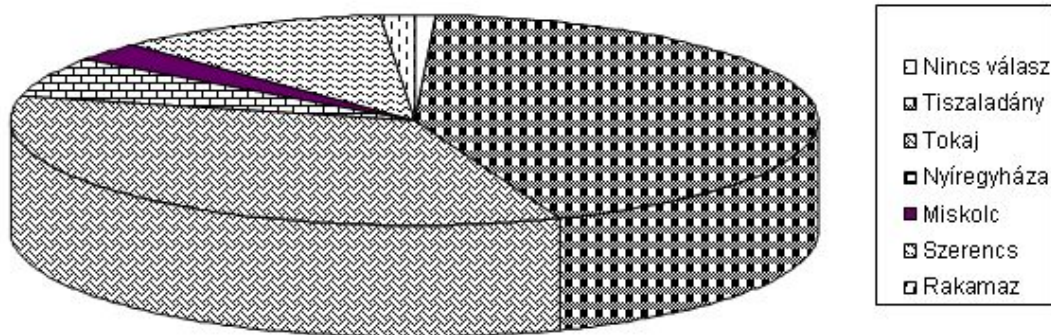
	Tiszaladány	Pest közelében (Tura)	Nagyáruház (TESCO)	Átlagár	
Tészta	169 Ft	149 Ft	159 Ft		159 Ft
Olaj	349 Ft	449 Ft	342 Ft		380 Ft
Tej	135 Ft	159 Ft	249 Ft		181 Ft
Liszt	109 Ft	155 Ft	105 Ft		123 Ft
Cukor	269 Ft	319 Ft	279 Ft		289 Ft
Virslí	199 Ft	219 Ft	399 Ft		272 Ft
Sör	179 Ft	189 Ft	169 Ft		179 Ft
Párizsi	1 699 Ft	1 699 Ft	1 299 Ft		1 566 Ft
Csirkecomb	499 Ft	629 Ft	649 Ft		592 Ft
Margarin	269 Ft	199 Ft	349 Ft		272 Ft
Sajt	1 899 Ft	1 499 Ft	1 199 Ft		1 532 Ft
Szalámi	349 Ft	339 Ft	319 Ft		336 Ft
Ásványvíz	99 Ft	89 Ft	84 Ft		91 Ft
Joghurt	219 Ft	199 Ft	319 Ft		246 Ft
Kávé	499 Ft	499 Ft	599 Ft		532 Ft

Forrás: Saját gyűjtés alapján szerkesztette a szerző

A házhoz menő vállalkozók kenyér, tej, szóda, gázpalack, hús, zöldség, mély fagyasztott termékek árusításával foglalkoznak. A kenyeret kedden és csütörtökönként szállítja két autó a házakhoz, a szódát és a tejet szerdánként szállítják házhoz, oly módon, hogy aki igényt tart erre a szolgáltatásra, az kiakasztja az üres palackot a kerítésre a pénzzel együtt (80Ft/palack) egy szatyorban. A hússzállító autó érkezését egy jól felismerhető dallam jelzi keddenként.

Az élelmiszerellátásra vonatkozóan a kérdőívünkben az derült ki, hogy az emberek többnyire meg vannak elégedve. A megkérdezettjeink válaszából az derült ki, hogy élelmiszerért nem mennek nagyon messzire a helybeliek. Legfeljebb a 7 kilométer távolságban lévő Tokajt választják a (Lidl miatt), vagy a 28 kilométerre lévő Szerencset (a Tesco miatt) (27. ábra).

27.ábra: Az élelmiszer- vásárlás helyszínei

Forrás: A kérdőív adatai alapján szerkesztette a szerző.

Tokaj megközelítése leginkább autóval vagy busszal történik a helybeliek részéről, de van, aki motorbiciklivel vagy kerékpárral utazik át a szomszédos településre.

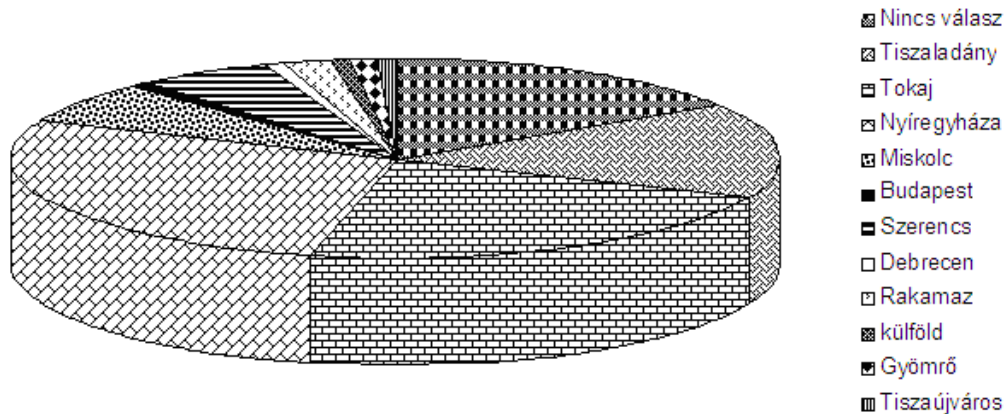
Ruha-cipő kereskedelem

Ruhavásárlás szempontjából a településen található lehetőségek korlátozottak. A helybeliektől kapott információ szerint Tiszaladányban csak a piacon lehet új ruhát, cipőt vásárolni a különböző vándor árusoktól. A piac hétfévente van a Presszó előtti téren, de árusok más napokon is jönnek. Emellett havonta használt-ruha vásár is van a Művelődési Házban. Ha valakinek ennél a kínálatnál nagyobbak az igényei, akkor a megkérdezettek válasza alapján úgy tűnik, hogy a helyiek Tokajba és Nyíregyházára mennek leginkább. Ugyanakkor nagyon sokan vannak különösen a középkorúak, idősek, akik lényegében nem költenek, vagy csak nagyon ritkán költenek ruhaneműre, cipőre (28. ábra)

Az iparcikkek- kereskedelme

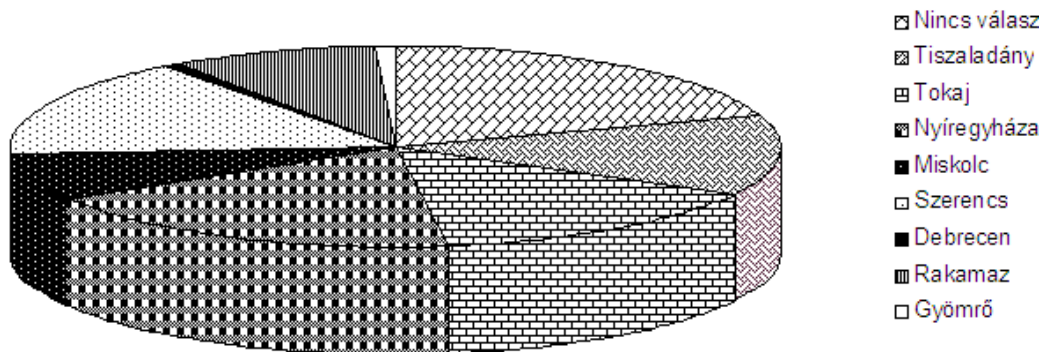
Helyben leginkább a háztartási iparcikkekre van kereslet. Ezek részben a már említett COOP-boltban, részben a 100 forintosnak nevezett boltban kaphatóak. Ez utóbbi foglalkozik németországi lomtalanításokból nyert áruk árusításával is. A megkérdezettek véleménye szerint ez a kisbolt azért is fontos, mert kérésre a tulajdonos lényegében bármit beszerez, ami a profiljának megfelelő. A nagyobb értékű, speciálisabb iparcikkeket a környék nagyobb településeiről szerzik be a tiszaladányiak. Főleg Nyíregyházáról, Tokajból és Szerencsről (29. ábra).

28.ábra: A ruhavásárlás helyszínei

Forrás: A kérdőív adatai alapján szerkesztette a szerző.

29.ábra: Az iparcikkek vásárlásának helyszínei

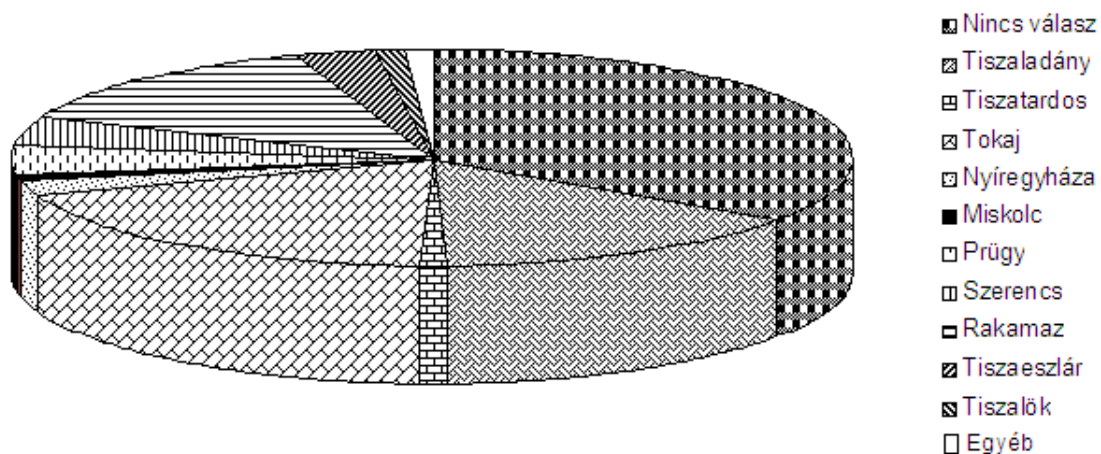

Forrás: A kérdőív adatai alapján szerkesztette a szerző.

Vetőmag/műtrágya- vásárlás

Azt, hogy a település eredendően agrármúltú, és hogy kisebb-nagyobb mértékben ma is van gazdálkodás jól mutatja, hogy a vetőmag- műtrágya árusítás is alapszolgáltatás helyben. Az is igaz ugyanakkor, hogy vetőmagot és műtrágyát Tiszaadányon kívül két másik településen is gyakran szerzik be a helyiek. Ebben az összefüggésben a helyiek leginkább Tokajt emlegették, ahová elmennek, ha valamire szükségük van. A prügnyi gazdaboltot pedig azért szeretik sokan, mert gazdabarát, ami azt jelenti, hogy benne létezik utólagos elszámolás: azaz a vásárló a betakarítás után fizet (30. ábra).

30.ábra: A vetőmag/műtrágya vásárlás helye

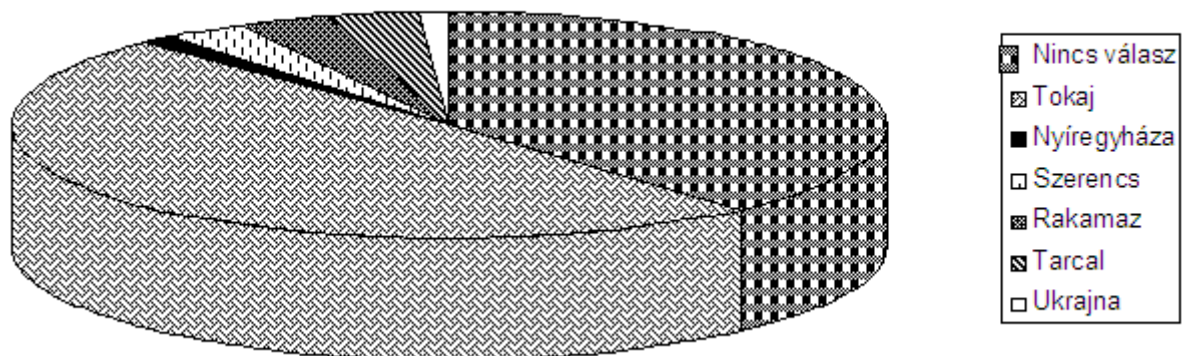

Forrás: A kérdőív adatai alapján szerkesztette a szerző

Üzemanyag-kereskedelem

Az üzemanyag is fontos és elég általános kereskedelmi cikk. Helyben azonban nem kapható. A tankolás a legközelebbi tokaji helyszínen a leggyakoribb. A nem válaszoló megkérdezettjeink jelentős része a benzint nem egy kiválasztott célhelyen szerzi be, hanem ott, ahol éppen arra szüksége van (31. ábra).

31.ábra: A megkérdezett tiszaladányiak tankolási helyei

Forrás: A kérdőív adatai alapján szerkesztette a szerző

Összefoglalás

A helyi kereskedelem Tiszaladányban is több szereplős. Nem mindenki tiszaladányi, aki a kereskedelmi szektorban érdekelt. Különösen igaz ez a „mozgó” árusokra. Ami a termékínálatot illeti, az tökéletesen illeszkedik a helyi fizetőképes kereslethez, annak igényeihez. Úgy is mondhatjuk, hogy a helyi kereskedelem tükrözi a helyi társadalom fogyasztói mintázatát. Tapasztalataim szerint a nem túl erős helyi fizetőképes-kereslet ellenére az áruínálat viszonylag széles palettája megtalálható a településen.

Irodalomjegyzék

Seres A. (2006): Koncentráció a hazai kereskedelemben Budapest

Nagy E. (2000): Globális stratégiák és lokális válaszok a kiskereskedelemben In: Horváth Gy-Rechnitzer J: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón MTA RKK Pécs

Nagyné Molnár M. (2013): Gondolatok az apró- és kiskisfalvak kereskedelmi ellátásáról: kihívások és kilátások In: Sikos T. T (2013): A válság hatása a kiskereskedelemre (kézirat)

Interjúalany:

Csikai György a COOP vezetője

34. kép: Szolgáltatás- arzenál, kirakott cserére váró szódás palackokkal.

A HELYI TÁRSADALMAT ÉS GAZDASÁGOT MEGHATÁROZÓ SIKERTÉNYEZŐK VIZSGÁLATA TISZALADÁNYBAN

THE EXAMINATION OF SUCCESS FACTORS DETERMINING LOCAL SOCIETY AND ECONOMICS IN TISZALADÁNY

*Molnár Melinda egyetemi docens SZIE GTK RGVI- LendvayEndre PhD. hallgató SZIE
RTDI*

Melinda Molnár, associate professor- Endre Lendvay, PhD-student

Absztrakt

A települések értékhordozók. Természetesen nem minden értékes adottság kulcsa is egyben a sikernek. E tanulmány célja a települések általában vett siker-tényezőinek számbavétele. Tiszaladány példáján közelebbről is megvizsgáljuk a hasznosítható helyi adottságokat, az innovátor magot, hogy mennyire hiteles a településvezetés, hogy milyen az innovátor mag és a településvezetés közötti szinkron, milyen módon ágyazódtak be a jövőtervek a helyi közösség tudatába, mennyire tevékeny a közösség, van-e pozitív „shadow-hatás”, milyen a közlekedésföldrajzi elérhetőség, és a belső- külső imázs.

Abstract

The settlements are value-carriers. Of course not every valuable condition is a key of the success. The objective of this study is to survey the general success factors of settlements. We can study the following aspects through the example of Tiszaladány in detail: the local conditions, the innovator seed, to what extent is the management of the settlement authentic, how synchronised the relations are between the innovation seed and the management of the settlement, how the plans for future are embedded in the mind of the local people, how active the local community is, whether there are any positive shadow-effects, what is the accessibility of transportation geography as well as the internal and external image.

A települések sikerességének értelmezése

Általában az a közfelfogás, hogy sikeres települések ott jöhetnek létre, ahol jómódúak, sikeresek a polgárok is; ahol tehát a közösség és az egyén életében is megmutatkozik a gyarapodás, az életminőség javulása. Ahol ez így van, természetesen elégedettek a polgárok, képesek kialakítani a kellőképpen többrétű és sokoldalú érdekpolarizálódást (*Bódi-Böhm 2000*). Ugyanakkor ez a forgatókönyv mégsem tekinthető etalonnak. A települések sikerességének egyéni sikerek halmazán keresztüli értelmezése ugyanis kissé leegyszerűsítő és idealisztikus. Az egyéni sikerek ugyanis nem mindig szolgáltatnak egyértelműen közösségi értéket; az ilyen siker mögött nem minden esetben húzódik hosszú távra is fenntartható fejlődés. A helyi életfeltételeket és az életminőség megfelelő szintjét meghatározó faktorok, továbbá a kistelepülések fejlődésének és gazdasági sikerességének hátterében meghúzódó összetevők rendkívül sokrétűek, és szerteágazóak (*Ludescher G. 2010*).

Az, hogy egy település adott időben mennyiben és miért tekinthető sikeresnek, számos gazdasági-társadalmi tényező függvénye. Ráadásul ezek az összefüggések minden helyszínen egyedi módon alakulnak ki. Tény, hogy a helyi közösségeknek az egyre szűkülő hatáskörük ellenére továbbra is vannak hatásos eszközeik, melyeket azonban jól is kell tudni kezelni. A

magyar önkormányzatok szerteágazó szereprendszerükből adódóan több eltérő karakterisztikájú, egymás hatását erősíteni és gyengíteni egyaránt képes eszközrendszerrel rendelkeznek. Az önkormányzat munkája a siker érdekében azonban nem szorítkozhat a puszta gazdasági racionalitás képviselőjére. A helyi gazdaságpolitika célja az életminőség fenntartása és javítása, amelyhez nélkülözhetetlen a település értékeinek, hagyományainak megőrzése, a települési szolgáltatások megfelelő szintű biztosítása. Ennek figyelembe vételével és a falukutató tapasztalataink alapján az alábbi tényezőket tekinthetjük a jól működő települések sikerességéhez hozzájáruló tényezőknél:

- hasznosítható helyi adottságok
- innovátor mag (kezdeményező erő)
- hiteles településvezetés
- az innovátor mag és a településvezetés közötti szinkron
- a jövőtervek „beágyazása” a helyi közösségbe
- tevékeny közösség
- pozitív „shadow-hatás”
- kedvező közlekedéshálójai elérhetőség
- pozitív belső imázs
- pozitív külső imázs

A tiszaladányi tapasztalatok

A *helyi hasznosítható adottságok* olyan tárgyi (anyagi), táji, humán erőforrás-tartalmak, melyek minden település esetében egyedi értéket képviselnek. Más megfogalmazásban ezek a források a település anyagi, szellemi és lelki értékei közt keresendők. A *materiális értékek* közé sorolhatjuk a település vagyont, ide értve a köz- és a magánvagyont egyaránt. A közvagyont, jellegéből adódóan mára zömmel feladatellátással és sokszor jelzáloggal is terhelt, így nehezen mobilizálható. Ami pedig a magánvagyont illeti, ahhoz pedig általában csak a tulajdonos egyetértésével lehet hozzáférni. Ugyanakkor mindkettő vagyontípus hordoz magában lehetőséget a helyi gazdaságfejlesztésre, tehát érdemes velük számolni. A vagyont gazdasági hasznosításának tipikus módja az értékesítés, a terhelés, a közös vállalkozásba történő bevitel (PPP konstrukciók), a hasznosítási lehetőségek megváltoztatása, ezáltal vagyont felértékelése (például mezőgazdasági területek átminősítése, vagy beépíthetőség megváltoztatása), mely akár a magánvagyont is érintheti, így a helyi gazdaságot közvetlenül segíti, áttételesen pedig az önkormányzat is forrásokhoz juthat. Ugyancsak materiális értékek tekinthetők a település jövedelmei, melyek főszabályként a mindennapi működés fedezetét biztosítják, de megfelelő koncepció mentén gazdaságfejlesztő célra is kikülöníthető belőlük némi forrás. Az önkormányzat vállalkozási és adóbevételeinek szerkezete lényeges eleme a helyi gazdaságpolitikának. *Szellemi értékek* tekinthető a helyi lakosság kapcsolati tőkéje. A település szellemi kincsei közé tartoznak a természeti értékek, helyi építészeti értékek, de ide sorolhatóak a helyi történelmi értékek, amit a helyi lakosság felhalmozott, tehát a helyben történő boldoguláshoz nélkülözhetetlen explicit és tacit tudás is. Lényeges kincsnek számítanak a település *lelki értékei*. A hely szelleme (genius loci) egyaránt megnyilvánul az építészeti környezetben, a település tisztaságában, de még inkább az emberek beszédében, egymáshoz és a vendégekhez való viszonyában. Tiszaladány esetében csak úgy, mint máshol, a hasznosítható adottságok színes képet mutatnak. Ezek egy része *közvetlenül* integrálható a helyi gazdaságba (ilyenek pl. a táji turisztikai értékek, a mezőgazdasági adottság), más részük például a speciális szaktudás (kosárfonás stb.), a hagyományok csak *áttételesen*.

A hasznosítható helyi adottságok önmagukban természetesen nem tesznek sikeressé egyetlen települést sem. Ehhez szükséges, hogy legyen olyan aktív kezdeményező erő, *innovátor mag*,

amely felvállalja a helyi értékek érvényre jutását a falu szolgálatában. Tiszaladányban több aktív szereplőt is megneveztek ebben a minőségben a megkérdezettjeink. Ilyennek tekintik a helyiek a jelenlegi polgármestert és a képviselőtestületet, az előző településvezetést (az előző polgármestert, és a korabeli tanácselnököt), a tiszteletes asszonyt, de a helyi iskola pedagógusaira és az orvosra is (tulajdonképp a helyi értelmiségre) ekképp tekintenek. A válaszadásban aktív, innovátor *vezető* szereplőként döntően a jelenlegi helyi településvezetés jelent meg első helyen; igaz, minősítése nem mutatkozott kritika nélkülinek. Az a tény, hogy a legtöbben vezetőjüknek, agilis szereplőnek jelölték a helyi vezetést jól jelzi, hogy a sikeressé válás harmadik tényezője; a **hiteles helyi vezetés** is adott a faluban. Intő jel azonban, hogy a megkérdezettek 14%-a ugyanakkor azon a véleményen volt, hogy őket a településvezetésben érdemben nem képviseli senki. (További 9 % pedig nem nyilatkozott.)

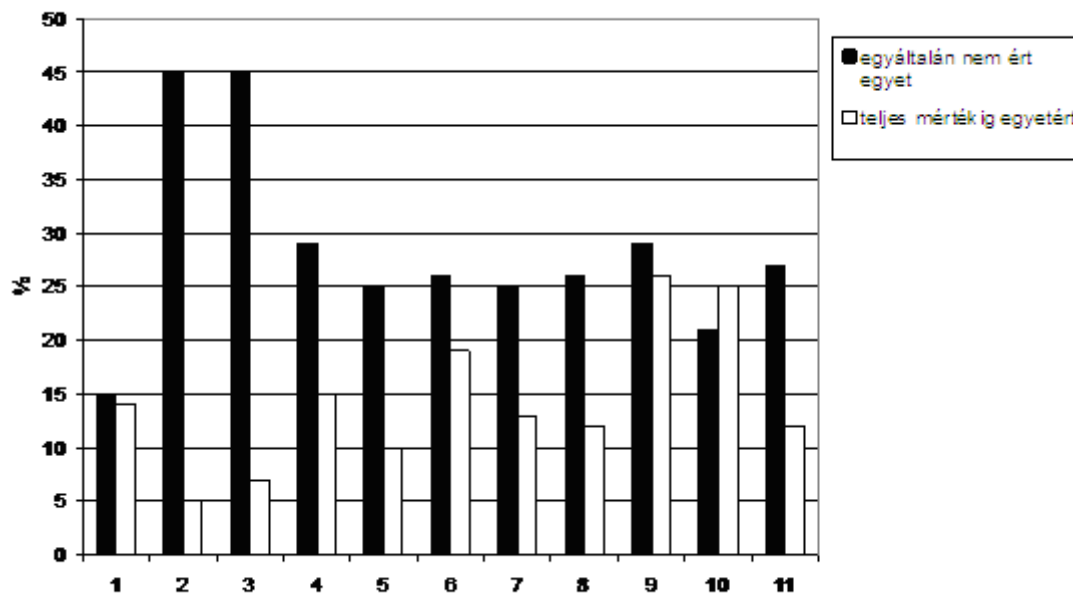
Szerencsés, ha a hiteles helyi vezetés és az innovációs erők összhangban vannak. Tiszaladány esetében e két feltétel szerencsésen egyesül: az **innovátor mag és a településvezetés egymással fedésben vannak**. Ez azt jelenti, hogy a változások, újítások jövőt szolgáló irányainak kialakítása (akár a turisztikai, akár az agrárgazdasági terveket nézzük) és a település jövőstratégiájának kidolgozása összeér a helyi településvezetés munkájában; ezzel erősítve egymást. Ami kevésbé tűnik szerencsésnek az az, hogy a jelenlegi településvezetés által képviselt tervek úgy tűnik **nincsenek kellően beágyazva a helyi közösség tudatába**. Erre utal, hogy arról a megállapításról, hogy „a helyiek jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről, jövőjéről”; a megkérdezettek csaknem 30%-a (29%) nyilatkozott úgy, hogy ez egyáltalán nincs így (29. ábra).

Nagyon fontos, sikerességet meghatározó értéke egy településnek, ha van olyan közösséget összefogó és megmozgató "magja", melyhez a különböző érdekeket, értékeket képviselő emberek is kapcsolódni tudnak. Kell tehát egy **tevékeny közösségi mag** is. Tiszaladány esetében ez is megvan, de ez a mag alapvetően nem mozgatja meg a település egészét. Jótékony hatásukat nem érzékeli kellően a tágabb közösség. (Lásd pl. civil szervezetek működése.) Márpedig önmagában egy agilis közösségi mag tevékenysége nem hozhat tartós sikert, ha mellette nincs kellő aktivitás a helyi társadalomban. A közösség belső struktúrája, dinamikája olyan érték, mely azáltal válhat stratégiai erőforrássá, hogy épp a helyi gazdasági erőforrások mobilizálását segíti. A közösségi aktivitás általában ott erős, ahol a helyi közösségen belül összhang van. Tiszaladány esetében némi problémát jelez, hogy a megkérdezettek 26%-a úgy vélte, hogy Tiszaladányban egyáltalán nem mondható, hogy az emberek megértik egymást. Márpedig ahol ez nem adott, ott összhang sem jöhet létre igazán. És bár a falu jelentősebb cigány kisebbséggel is számol, az összhang hiánya nem redukálódott a cigány-magyar együttélésben az utóbbi időben jelentkező összhang-hiányra. Bár igaz, hogy ma a helyi társadalom a cigány kisebbség és a többségi társadalom mentén látszik leginkább szakadózni. Annak ellenére érződik a szakadás, hogy évszázados, hagyományos cigány-magyar együttélésekről beszélhetünk Tiszaladány esetében is. Ebben a viszonyban az összhang hiányát jól jelzi, hogy a megkérdezettek csaknem 30%-a (27%) úgy vélekedett, hogy ma egyáltalán nem békés a cigányok és a magyarok együttélése (29. ábra). (Itt fontos megjegyezni, hogy a számokban nyilvánvalóan tükröződik az ott jártunk előtti hetekben, hónapokban történt erőszakos bűnügyi cselekmények okán felszított feszültség.)

Az ú.n. „**shadow (árnyék)-hatás**”, mint sikerességet meghatározó tényező értékelésekor a település sikerességét meghatározó, tágabb térség vizsgálatából indulunk ki. „*Egy település nem lehet sikeres, gazdaságilag sem eredményes akkor, ha az a régió, ahol elhelyezkedik, nem erősíti a törekvéseit, nem biztosít szélesebb értelemben vett kereteket, támogatást számára, s nincsenek a szomszédban partnerei a megnyíló lehetőségek kihasználására. Természetesen ez*

fordítva is igaz, hogy egy térség, egy régió felemelkedése csak egyes településeinek együttes eredményeire építhet.” (Piskóti 2012.31.o.) Tiszaladány térségi helyzetét tekintve kettősséget hordoz. Pozitív shadow hatásnak tekinthető a kapcsolata Tokajjal. Ez a pozitív hatás történeti metszetben is értelmezhető. Ez a maga korában eredendően a kereskedelmi, és ellátó jellegből fakadt, illetve a Tokaji vár tartozékaként az adminisztratív kapcsolattartásból adódott (Gazdag F. 1982). Ma bővült ez a kapcsolati alap. Mivel Tokaj kiemelt turisztikai érték (Világörökség-cím viselő), így ennek potenciálisan a tőkében, befektetésben, ismertségben, különféle egyéb, jótékony hatásban megmutatkozó pozitív hatása a falura nézve sem közömbös. A kedvező, pozitív térségi kisugárzással akkor is számolni lehet; ha jelenleg Tokaj területi marketingje is javításra szorul. A lehetőségek ellenére a kedvező hatást ma nem igazán lehet a mindennapokban igazolni. A megkérdezettek válaszai alapján is úgy tűnt, hogy Tokaj pozitív erejének nem tulajdonítanak túlságosan nagy jelentőséget a falubeliek. A megkérdezettek 25%-a egyáltalán nem gondolja, hogy Tiszaladány jövőjét a környező városok (benne pl. Tokaj) fejlődése bármiképp is meghatározná (29. ábra).

29. ábra: A Tiszaladányra vonatkozó megállapítások értékelése

Jelmagyarázat:

1. Szép és kellemes hangulatú a falu.
2. Tiszaladányban nagyobb a jólét, mint a környék többi településén.
3. Tiszaladány egy életképes, fejlődő falu.
4. Az itt lakók jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről, jövőjéről.
5. Tiszaladány jövője (részben) a falusi turizmusban van
6. Tiszaladány jövője (részben) a mezőgazdaságban van.
7. Tiszaladány jövőjét a környező városok fejlődése határozza meg.
8. Tiszaladányban az emberek megértik egymást.
9. Tiszaladányban probléma a mobiltelefon-szolgáltatás elérhetősége
10. A Művelődési Ház egy fontos közösségi hely
11. Tiszaladányban a cigányok és magyarok együttélése békés

Megjegyzés: csak a két markáns vélemény került diagramra.

Forrás: A kérdőívek alapján szerkesztette Molnár M.

Fontos azonban azt is megjegyeznünk, hogy Tiszaladány nem csupán Tokaj hatása alatt van. A falu osztozik a Taktaköz településeinek nehéz sorsán is. A falut érő pozitív és negatív

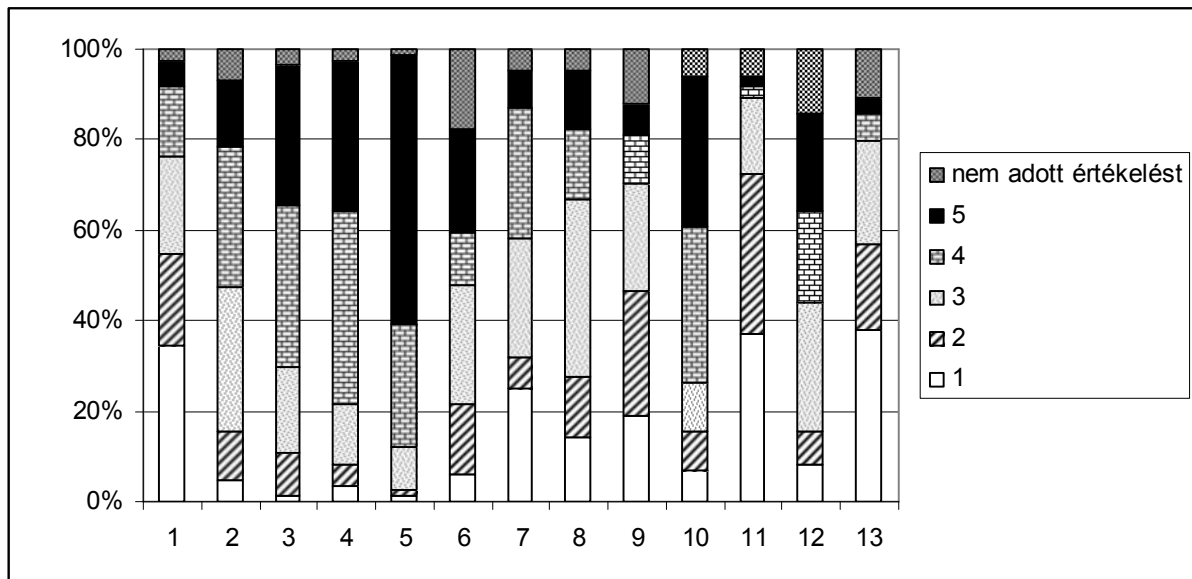
„shadow” hatások természetesen nem összegezhetőek egyszerű matematikai formulában. Ugyanakkor mérlegre lehet tenni, hogy jelenleg, a közelmúltban, vagy épp a jövőben a pozitív, vagy negatív tartalmak dominanciája határozta/határozza/ fogja meghatározni a település jövőjét. Mivel minden település egy sajátos rész-egész viszonyrendszerben működik a hozzá kapcsolódó térségekkel, így azt, hogy Tiszaladány végső soron milyen előnyökkel, vagy hátrányokkal számolhat a shadow-hatások függvényében, alapvetően az fogja meghatározni, hogy mennyire összehangolt, integrált a belső és a külső kapcsolatrendszer működése a kitörést, pozitív változást célzó tervek megvalósításában (Molnár M. 2013).

Általában fontos sikertényező a közlekedésföldrajzi helyzet is. Tiszaladány **közlekedésföldrajzi elérhetőségéről** elmondható, hogy azzal együtt sem tekinthető hátrányosnak, hogy nincs vasútállomása és igazán magasabb rendű főútja sincs. Tokaj, a kistérségi központ ugyanis mindössze 6 km-re van. A magasabb szintű kereskedelmi, egészségügyi, oktatási ellátóközpont, Szerencs is kevesebb, mint 30 km-re található, és a százezres nagyvárosok közül a megyeszékhely Miskolc és Nyíregyháza is elérhető közúton 1 órán belül.

Sikeres egy település hosszú távon akkor lehet, ha a **saját (belső) imázsa**, azaz az adott térben élő emberek képe a saját településükről *pozitív*. Fontos és tanulságos áttekinteni, hogy mennyire elégedettek a helyiek, miben látják az erősségeket és a gondokat Tiszaladányban. A tapasztalataink azt mutatták, hogy Tiszaladány belső imázsa meglehetősen *ellentmondásos*. Ezt a megállapítást támasztja alá, hogy nagyjából ugyanannyian vallották a megkérdezettek között, hogy „*a falu egyértelműen szép és kellemes hangulatú*”, mint ahányan ennek épp az ellenkezőjét. Bizonyos vonatkozásban pedig az imázs már nem is egyszerűen ellentmondásosnak, hanem inkább *negatívnak* tűnik. Azt, hogy a „*falu életképes, fejlődő*”, valamint, hogy „*nagyobb itt a jólét, mint máshol a környék többi településén*” a megkérdezettek csaknem fele (45%) teljes egészében cáfolta. A jövőképre vonatkozó kérdésekben (mezőgazdaság, falusi turizmus) is a pesszimizmus mutatkozott meg. A megkérdezett helyiek véleményéből egy összességében negatív saját imázs mutatkozik meg. Az egyetlen egyértelműen pozitívan megerősített megállapítás a helyi Művelődési Ház fontosságára vonatkozott (29. ábra). Ugyanakkor itt kell megjegyezni, hogy bár a megkérdezettek nagy része egyértelműen fontosnak ítélte a létesítményt, ugyanakkor tény, hogy az intézmény évek óta csak alkalmanként tölti be a művelődési, közösségi szerepét. Lényegében „kulcsos” ház. A benne folyó rendszeresebbnek nevezhető tevékenységek pedig idegenek az intézményt életre hívó eredeti szándékoktól (manapság főleg a benne működő fodrászat, és a használt ruhavásárok okán nyit ki).

A saját belső imázs jellemzése céljával néhány fontosabb helyi adottsággal kapcsolatban a lakosság körében végzett felmérés során igyekeztük megtudni azt is, hogy a helyiekben milyen „teljesítmény” társul az egyes elemekhez. Tapasztalataink szerint a *megélhetés* terén a legrosszabb a megítélés. (Átlageredmény: 1,81.) Ennél csak valamivel lett jobb a helyi *szórakozási* lehetőségek (1,95) kínálatának *átlag-érdemjegye*, az *utak minősége* (2,34) és a *hagyományörzés* (2,37). A *közbiztonság* helyben a megkérdezettek válaszai alapján nyert átlagban 2,8-nek mutatkozott, de a *jóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférés* (2,93) is alulról ütötte a közepes minőségi szintet. A helyi *oktatás* (3,18), a *tömegközlekedés* (3,26), a helyi *gyülekezeti élet* (3,31) erős *közepest* kapott. *Jó* minősítésűnek mutatkozott a megkérdezettjeink válaszainak átlagában *a falu árúval való ellátottsága* (3,8), a *szociális gondoskodás* (3,84), az *egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés* (3,95) és a *gyógyszerekhez való hozzáférés* (4,45) (30. ábra).

30. ábra: Tiszaladány értékelése (1-től 5-ig) néhány szempontból (Az egyes a legrosszabb, az ötös a legjobb érték)

Jelmagyarázat:

1. Útviszonyok minősége helyben (azon a falurészen, ahol él)
2. A közeli települések elérhetősége tömegközlekedési eszközökkel
3. A falu árúval való ellátottsága
4. Hozzáférés az egészségügyi ellátáshoz (orvos, szakorvos)
5. Hozzáférés a gyógyszerértékhöz
6. Hozzáférés az oktatási ellátáshoz (alapfokon)
7. Közbiztonság minősége
8. Hozzáférés a jóléti szolgáltatásokhoz (fodrász, cipész stb.)
9. Hagyományőrzés
10. Szociális gondoskodás (idősek, rászorultak stb.)
11. Megélhetési lehetőségek
12. Gyülekezeti élet
13. Szórakozási lehetőségek

Forrás: A kérdőívek alapján szerkesztette Molnár M.

Egy település sikere szempontjából a belső imázs mellett, azaz az ott élők, ott tevékenykedők összbenyomása mellett az is rendkívül fontos kérdés, hogy *mennyiben van benne általában a köztudatban a település, és hogy mennyire pozitív tartalommal*. Természetesen nem ugyanazon esélyekkel indulnak az ismertség, ismertté válás útján a különböző adottságokkal rendelkező települések. Ezzel együtt fontos a települések közötti versenyben az önmaga megjelenítésének, a külső imázs építésének a kérdése is. A települések **külső imázsa** részben tudatos kommunikációs tevékenységgel, részben a nem feltétlenül irányított közbeszéddel együtt formálódik. A külső imázs vizsgálatára Tiszaladány esetében a történeti, táji szempontból összetartozó taktaközi településeket (*Marsi S.- Somogyi S. 1990*) vettük viszonyítási alpnak. A vizsgálatot az interneten való megjelenésük alapján végeztük el. A módszer lényege a „Google” „Keresőben” a települések találatszámának vizsgálata. Minden egyes település esetében megnézhető a falu/ város nevéhez tartozó találatszám. (Ezt érdemes kétféleképp is lefuttatni. Először egyszerűen a település nevével, utána úgy, hogy a településnév mögé odairjuk a „falú”, vagy „város” szót. Mivel jelentős eltérések adódhatnak a kétféle keresésben, így a találatokat végül célszerű átlagolni. A vizsgálat jól jelzi, hogy Tiszaladány külső megjelenése jóval szerényebb, mint ahogyan az a taktaközi többi települések zöménél tapasztalható. Nála szerényebb megjelenéssel csak Tiszaszada rendelkezik, hozzá hasonló eredményt pedig Tiszadob mutat (*7. táblázat*).

7.táblázat. A Taktaköz településeinek megjelenése az internetes felmérésekben

A település neve	Jelölések száma a „Google” keresőben	A település neve	Jelölések száma a „Google” keresőben
Bekecs	549 ezer találat	Taktaszada	2182,5 ezer találat
Csobaj	250,5 ezer találat	Tarcal	847,5 ezer találat
Legyesbénye	198,5 ezer találat	Tizzaszada	4,5 (!) találat
Mezőzombor	456 ezer találat	Tiszadob	68,4 ezer találat
Prügy	503,5 ezer találat	Tiszaladány	67,6 ezer találat
Szerencs	747,5 ezer találat	Tiszalúc	128,95 ezer találat
Taktabáj	731 ezer találat	Tiszatardos	195 ezer találat
Taktaharkány	333 ezer találat	Tokaj	1952,5 találat
Taktakenéz	156,5 ezer találat		

Forrás: A Google adatai alapján szerkesztette Molnár M.

Összefoglalás

Tiszaladány a mutatói alapján a „*Rohamosan fogyó népességű, rossz munkaerőpiaci helyzetű jelentős arányú agrárkeresőkkel jellemzett aprófalvak*” sorába tartozik (Beluszky P.-Sikos T. T 2007). Ez a falvaink egyik legveszélyeztetettebb típusa. Tiszaladány számára létkérdés, hogy innen továbblépjen. A kiút azonban csak akkor lesz meg, ha sikerül a sikerfaktorok segítségével olyan arculatot kialakítani, amellyel a XXI. században is megtalálja a falu a boldogulását.

Irodalomjegyzék

- Beluszky P.- Sikos T. T. (2007):* Változó falvaink (Magyarország falutípusai az ezredfordulón) MTA Társadalomkutató központ Budapest
- Bódi F.- Bóhm A. (2000):* A sikeres és sikertelen településekről In: Bódi F- Bóhm A: Sikeres helyi társadalmak Magyarországon Agroinform Kiadóház Budapest
- Gazdag F. (1982):* Életszínvonal és életmód alakulásának vizsgálata Tiszaladány község viszonyai alapján doktori értekezés (kézirat)
- Ludescher G. (2010):* A vállalkozások és a közösségek szerepe a rurális térségek megújulásában IDResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 2010, 148 p.
- Marosi S.- Somogyi (1990):* Magyarország kistájainak katasztere I. MTA FKI Budapest
- Molnár M (2012):* Terület- térségmarketing TÁMOP-tankönyv (kézirat)
- Piskóti I (2012):* Régió és településmarketing Akadémiai Kiadó Budapest

IN MEMORIAM

**GYŐRI ELEK
1905-1957**

35.kép: Győri Elek³⁶

³⁶ A kép forrása: http://kieselbach.hu/muvesz/gyori-elek_555

„...AKI IGAZI MŰVÉSZ, ÁTLAGEMBER NEM LEHET.”³⁷ – GYŐRI ELEK, A NAIV MŰVÉSZ ÉS LEHETSÉGES INTERPRETÁCIÓI
’WHO IS A REAL ARTIST, CANNOT BE AN AVERAGE MAN’³⁸ – GYŐRI ELEK, THE NAIVE ARTIST AND HIS POSSIBLE INTERPRETATIONS

Leichter Lilla egyetemi hallgató ELTE-néprajz szak

Lilla Leichter, graduate student

Absztrakt

Dolgozatom célja Győri Elek, az egyik legismertebb magyar naiv festő szülőfalujában, Tiszaladányban feltárt művészi pályájának, lenyomatának a vizsgálata. A faluban szerzett információk és az azt kiegészítő könyvtári/adattári kutatások tükrében fogalmazom meg a következtetéseimet. A naiv művészek kapcsán számos kérdést vethetünk fel, de a következőkben csak egyet szeretnék részletesebben megvizsgálni: hogyan helyezhető el a korszak kulturális diskurzusában és miként követhető nyomon a választott atipikus életút a falusi közösségben.

Abstract

The main goal of this paper is to examine the artistic career of one of the best-known Hungarian naive painter in his native village, in Tiszaladány. I draft conclusions based on information collected in the hamlet and additional researches conducted in library/documentation department. Several questions can be raised regarding the naive artists, but only one of them will be examined in detail in this study: how can the chosen exceptional path of life be placed in the cultural discourse of the period and how can it be traced in the village community.

Győri Elek (1905, Tiszaladány – 1957, Tiszalök)³⁹

Kovács családból származott⁴⁰ és 1922-től maga is kovácsnak tanult rövid ideig Tokajban, később Tiszatardoson. Legényként, keresve a munkalehetőséget, több városban megfordult, Debrecenben is, ahol találkozott Káplár Miklós képeivel (*Bánszky 1984. 103.*). „*Ekkor mintha villanyáram járt volna át. Elhatároztam, mindent elkövetek, hogy művészi tehetségem felfedezzék.*”⁴¹

A gyerekkora óta meglévő hajlam szilárd elhatározássá vált. Többször megfordult különböző festőművészeknél, de ezek az anyagi források hiányában egy-egy alkalmat jelentettek csupán. 1931-től Budapesten egy télen át bútorszállító kocsiban élt – önéletrajzában érzékletesen írja

³⁷ Káplár Miklós 1934. október 28. 14.

³⁸ Káplár Miklós 1934. október 28. 14.

³⁹ Életéről és munkásságáról írt rövid összefoglalót az 1970-ben rendezett miskolci emlékkiállítás katalógusába Balassa Iván, aki a kiállítás rendezője is volt. (Balassa Iván: Győri Elek (1905-1957) In: Győri Elek emlékkiállítása. Miskolc, 1970. 7-11.)

⁴⁰ Az egyházi anyakönyvek alapján általam elkészített családfa a mellékletek között szerepel. (2. melléklet)

⁴¹ Győri Elek önéletrajzából. Közölte: Moldován 1987. 178.

le az ekkor megélt nyomort és nélkülözést. Ebben az időben kötött barátságot *Gajdos Jánossal*, akivel egy darabig együtt is laktak a már említett bútorszállító kocsiban. 1934. májusban a Képzőművészeti Kiállításán szerepelt két képpel, de a nagy sikert számára is a Magyar Őstehetségek Kiállítása jelentette (*Bánszky 1997. 83.*). 1940-ben iratkozott be a Képzőművészeti Főiskolára („*Mivel az „őstehetség” elnevezés gúnyná vált és sértett...*”) (*Moldován 1987. 178.*) ahova 1944 tavaszáig⁴² járt, de otthagyta, mielőtt befejezte volna. Kapcsolatba került a népi írókkal is: *Darvas Józseffel, Veres Péterrel, Somogyi Imrével* – őket a mai napig élénken őrzi a tiszaladányiak emlékezete, ahogy az eleinte tiszaladányi, később tokaji írótaborokat is.⁴³

Ugyan Budapesten élt, minden évben sok időt töltött Tiszaladányban. Az intenzív kapcsolat képein is látszik, témái között többségben vannak a falu életét, jellegzetes alakjait, ünnepi alkalmait megragadó ábrázolások, melyek jelentős része gyermekkori emlékeiből táplálkozik. „*Gyermekkoromban annyi élmény rakódott fel bennem, hogy akár ötven évig is tudnék belőlük festeni*” – fogalmazta meg önéletírásában (*Moldován 1987. 182.*).

A szabadiskolák és a Főiskola hatásainak ellenére művészete megőrizte magával ragadó naivságát, de talán az ő tudatossága vezetett legtovább a művészi és társadalmi kiemelkedésben (*Bánszky 1984. 103-104.*). Képeire és életére egyaránt jellemző a humor, életszeretet és a mozgalmasság (*Bihalji-Merin 1984. 258.*), igazi elbeszélő volt. Számos kiállításon szerepelt a fővárosban (Nemzeti Szalon, Múcsarnok, Ernst Múzeum) és vidéki városokban (Miskolc, Diósgyőr, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Tokaj... stb.)⁴⁴ is egyaránt (*Moldován 1987. 179.*)

Az „őstehetségek” fölbukkanása a húszas-harmincas években

Már a XX. század elején jelentkeztek a naiv alkotók közé sorolható művészek, közülük is elsőként *Mokry-Mészáros Dezsőt* szokták említeni, aki „Élet idegen planétán” című képsorozatával mutatkozott be 1910-ben a budapesti Művészházban. A legszelesebb körben ismert paraszti származású festő *Benedek Péter*, aki az elsők között állt képeivel a nyilvánosság elé. A későbbiekben az vált az „őstehetségek” legfőbb ismertetőjegyévé, hogy paraszti sorból származnak (*Bánszky 1980. 25.*) – bár ez inkább a kultuszteremtő propaganda része volt, nem a teljes igazság.⁴⁵

A Magyar Őstehetségek Kiállítását 1934. augusztus 20-án, a Nemzeti Szalonban nyitotta meg József főherceg. Az eseménynek nagy visszhangja, ambivalens megítélése volt nem csak a művelt értelmiség, hanem a szélesebb közvélemény körében is. Már az „őstehetség” szó tisztázatlan jelentése is alapot adott a vitára és kivívta a tanult művészek ellenérzését. *Farkas*

⁴² Ezzel kapcsolatban két eltérő adat van, aminek valószínűleg félreolvasás vagy elgépelés lehet az oka. *Bánszky 1984. 103.* és *Bánszky 1997. 83.* helyen 1941 tavasza, míg *Moldován 1987. 178.*-nál 1944 tavasza szerepel. Ez utóbbit erősíti meg *Balassa Iván* is (*Balassa 1970. 9.*), ami alapján úgy gondolom, *Bánszky Pál* ebben az esetben hibát vétett. Ezt alátámasztja az is, hogy *Bánszky* doktori disszertációjában (Budapest, 1980.) az 54. oldalon azt írja, hogy Győri Elek 1940 és 1944 között járt oda. Egy harmadik, minden bizonnyal teljesen téves adat származik *Gajdos özvegyétől*, aki 1934-et említett (*Moldován 1987. 171.*)

⁴³ Adatközlő: Éles Gáborné Solymosi Erzsébet

⁴⁴ „1934-ben Budapesten a Nemzeti Szalon kiállításán vett részt nagy sikerrel képeivel, 1938-ban Hollandiában. Halála után következett 1964 Linz, 1966 Pozsony, 1967 Székesfehérvár, Nyíregyháza, 1970 Miskolc, Budapest, 1972 Winterthur (Svájc), Budapest (Magyar naiv művészet a XX. században), 1975 Kunsthaus, Zürich (Svájc). Ithon a kecskeméti Naiv Művészek Múzeuma őrzi néhány képét, és Sárospatak.” (http://epa.oszk.hu/02000/02030/00027/pdf/HOM_Evkonyv_32_544-550.pdf 2012.11.15.)

⁴⁵ A naiv festők közül többen tanultak valamilyen mesterséget (Győri Elek kovács, *Gajdos János* cipész), de tény és való, hogy kubikosokat (*Gyovai Pál*, szobrász) és napszámosokat (*Benedek Péter*) is találunk köztük.

Zoltán⁴⁶ és Németh László (1934) is vizsgálta a terminológiai problémát, Karinthy Frigyes pedig a következőképpen oldotta fel a látszólagos ellentmondást: „minden igazi tehetség östehetség...”⁴⁷ A koncepció egyébként a kiállítás rendezői számára sem volt teljesen világos, hiszen a festmények, szobrok és kerámiák mellett más népművészeti tárgyakat és egy teljes palóc szobabelsőt is kiállítottak. Kilenc festő és három faragó⁴⁸ alkotásait tekinthette meg a közönség, akik közül azonban néhányan kiemelkedtek képzettségük és már elért sikereik révén (például Nagy Balog János vagy Káplár Miklós). A kiállítás olyan erős sajtóvisszhangot váltott ki, ami a következő években minduntalan felszínre hozta a naiv művészek megítélésével kapcsolatos tisztázatlanságokat.

Ezt követően több kisebb kiállítást is rendeztek a *Győri Elek*hez hasonló alkotóknak, de lassan kikopott emlékü a köztudatból, idejétmúlttá váltak az általuk és rajtuk keresztül felvetett problémák. A korábban említett tézis, miszerint naiv művészek a történelem során mindig is voltak, nem veszített igazságtartalmából: a szocializmus évtizedei alatt, a hatvanas-hetvenes évektől kezdve, újra megnőtt a nép alkotó gyermekei iránti érdeklődés. A század első felének művészei (köztük *Győri Elek* is) másodvirágzásukat élték, de az újabb tehetségek is számatlanul bukkantak elő és értek el sikereket. A szocialista vezetés propagandája számára jól felhasználhatóak voltak az ilyen emberi sorsok.

Győri Elek a Tiszaladányiak szemében

A gyűjtőmunkámat 2011 és 2012 nyarán végeztem Tiszaladányban, *Győri Elek* szülőfalujában. Ez alkalmanként 5-6 nap intenzív adatgyűjtést jelentett, amikor egy előzetes kérdéssor szerint, de többé-kevésbé szabadon készítettem felvételeket a falubeliekkel. Az általam vizsgált csoport olyan férfiakból és nőkből állt, akik valamilyen szintű (lehetőleg minél közelebbi) személyes kapcsolatban voltak *Győri Elek*kel. *Győri Elek* emléke hihetetlen ütemben halványult és kopott ki a falu emlékezetéből, ezért is döntöttem úgy, hogy az idősebb korosztályra koncentrálok és az ő beszámolóik segítségével igyekszem rekonstruálni, hogyan viszonyult a falu *Győri Elek*hez még életében és mit gondolnak róla most, napjainkban.

Győri Elek életének eleve több olyan vonása volt, amik megnehezítették beilleszkedését a falu hagyományos életvilágába. Ezek befolyásolták a társadalmi hierarchiában elfoglalt pozícióját és kikezdték státusát – nem kötötték a tradicionális keretek közé, mert nem illett oda. Egy ilyen kétes pozíciót pedig sokkal könnyebben hagy maga mögött az ember, hiszen a presztízsveszteség mértéke nem olyan fenyegető.

Elsőként a családi körülményeit érdemes megvizsgálni. *Győri Ferenc*, a festő édesapja háromszor nősült, összesen kilenc gyermeket nemzett, *Győri Elek*nek azonban egy édestestvére sem volt. A dolgozathoz mellékeltem családfán látszik mindaz, ami az anyakönyvek előzetes vizsgálata alapján tudható: két korábbi házasságából összesen nyolc testvére volt. A harmadik házasság *Győri Ferenc* halálával viszonylag hamar véget ért, az édesanyja egyedül kellett, hogy felnevelje egyszülött fiát. A családi kovácsműhely fenntartása is a nyakukba szakadt, így *Győri Elek*nek is hamar munkába kellett állnia, hogy segítse a család megélhetését.

⁴⁶ <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00582/18224.htm> 2013.01.02.

⁴⁷ Karinthy 1935. július 7. 34.

⁴⁸ Kassák Lajos névsora szerint: „Győri Elek, Nyergesi János, Oravecz Imre, Áldozó József, Nagy Mária, Benedek Péter, Káplár Miklós, Nagy Balog János, Nagy István festők, Bakos József, Markovics és Csülök ffaragók...” (<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00581/18175.htm> 2012.10.14.)

A másik, ami talán kevésbé explicit módon artikulálódott, de kétségkívül jelen volt az akkori gondolkodásban, a kovácsokhoz fűződő ambivalens viszony. Ez egy ismert tény, számos analógiával a világ más kultúráiban is: a fémeket megmunkálni képes személy egyrészt vonzó, lenyűgöző és misztikus hatalmával szemben érzett félelem és távolságtartás. Ez ma már az interjúk segítségével nem igazolható, de joggal feltételezhetjük, hogy valamilyen módon akkoriban meghatározta a falu és a *Győri-család* viszonyát. A család kivételességébe és furcsaságába vetett hit más formában, de *Győri Eleken* túl is jelen van, ugyanis a mai napig őszinte tisztelettel és csodálattal beszélnek a tanító testvérpárról, *Győri Sándorról* és *Győri Viktorral* (ők a festő unokaöccsei voltak). Talán az a távolinak és idegennek tűnő titkos ismeret, ami a kovácsok esetében a fém uralásának képességében volt megtapasztalható, egy másik korban a tanítók széleskörű tájékozottságaként és pedagógusi kiválóságában jelentkezett. Ezek olyan körülmények voltak, amik a paraszti kultúrában fenntartásokat szültek a családdal kapcsolatban, és ha a tettelegesség vagy a mindennapi érintkezések szintjén nem is jelentek meg, egy konkrét probléma okozta törésvonal mentén felszabaduló tudati tartalmaknak tekinthetjük őket.

Másrészt *Győri Elek* személyisége sem volt teljesen problémamentes, valamennyi adatközlő említett vele kapcsolatban olyan tulajdonságokat, amik révén kilógott a sorból. Elmondások alapján ezek a jellemvonások a következők: káromkodós, indulatos, a nőkkel sokszor tiszteletlen, harsány, másokkal tréfát űző, munkakerülő és ugyan ő maga nem volt verekedős, de kedvelte a kocsmái összetűzéseket. Testi adottságai sem javítottak a helyzetén: egy baleset következtében egyik szeme megsérült és „*kancsali*”⁴⁹ volt, ami ebben az esetben azt jelenti, hogy hunyorgott; másrészt termetre sem volt éppen daliás – mindenki középmagas, kissé köpcös, nem túl szép arcú férfiként írta le a megkérdezettek közül. A saját életében sem tett eleget a falusi elvárásoknak: sosem nősült meg és egész életében városról-városra járt. *Győri Elek* élete, a festői tevékenységétől függetlenül is, a paraszti társadalmon belül kedvezőtlen megítélésű volt. Talán éppen ezért nem is volt meglepő, hogy egy atipikus életutat választott. A későbbiekben pedig még jobban eltávolodott a falusi társadalomtól, de végleges szakításra sosem került – és nem is kerülhetett volna – sor. Többen elmondták, hogy a faluban is elsősorban azokkal tudott szót érteni, akik az átlagnál olvasottabb, tájékozottabb vagy valami más okból kifolyólag, de különleges emberek voltak. Z egyik visszaemlékező szerint: „*Mondom, inkább az értelmiségiek társaságát kereste. [...] Az én anyai nagyapámat nagyon szerette, ő a ladányi emberekhez képest nagyon művelt volt. Ezt Elek bácsi nagyon tudta díjazni.*”⁵⁰

A deviáns karrier

A deviáns viselkedés szociológiájával többen is foglalkoztak,⁵¹ de ezek a kutatások általában a deviancia szélsőséges eseteit vizsgálták, mint az alkoholizmus, drogfüggőség vagy a homoszexualitás. Ezeknek a kutatásoknak az egyik eredményét használtam fel arra, hogy még jobban megérthessük a *Győri Elek* választott hivatásával kapcsolatos, az egyén és közösség között fellépő feszültségeket.

A *Howard S. Becker* által is alkalmazott szekvenciális modellek révén megrajzolhatunk deviáns karriert. A karrier koncepciója, ahogy az egyes foglalkozások esetében, itt is az, hogy az „*egyén egyik pozícióból a másikba való átlépések sorozatát, szekvenciáját hajtja végre.*”.

⁴⁹ Demkó Józsefné Farkas Irén

⁵⁰ Szóláth Piroska

⁵¹ Magyarul megjelent tanulmányok a témában: Andorka R. – Buda B. – Cseh-Szombathy L. (szerk.): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Budapest, 1974.

Nyilván ezt meghatározzák bizonyos tényezők, mint az egyéni vágyak, törekvések vagy a társadalmi keretek nyújtotta lehetőségek, de ennek segítségével jól érzékeltethető, milyen módon bontakozik ki az egyéni deviancia (Becker 1974. 100).

Győri Elek esetében a deviáns vonás általában véve a művészet, konkrétan pedig a festői tevékenység iránti fokozott érdeklődés és az ehhez megadatott tehetség birtoklása. „*Az első lépés egy nonkonform cselekmény elkövetése*” (Becker 1974. 100), ami *Győri Elek* esetében már nem dokumentálható, de itt arra az alkalomra kell gondolnunk, amikor először rajzolt vagy festett valamit, amikor először tapasztalta meg az alkotás örömét. Ezt a gyerekkori, öntudatlan próbálkozások követték, amikor lovakat és huszárokat rajzolt a palatáblára,⁵² és még ő maga sem volt tudatában tettének és vágyainak deviáns voltával. Akkor folytatódott a benne rejlő deviáns hajlam kibontakozása, amikor készítésének helytelensége vagy helyteleníthetősége ellenére sem fogta vissza magát, vállalva ezzel a következményeket. Hogy miért dönthetett így, azt *Becker* szavait idézve a következőképpen tudjuk megindokolni: „*Az olyan ember, akinek nincs megőrzésre érdemes hírneve [...], követheti hajlamait. Semmit sem ruházott be abba, hogy továbbra is konvencionálisnak tűnjön.*” (Becker 1974. 103)

Ezt támasztja alá a korábban már leírt, eleve kétséges pozíciója a tiszaladányi társadalomban. Deviáns karrierrel azok esetében beszélhetünk, akik életvitelszerűen üzrik a devianciájukat, ám ez egy hosszabb folyamat végén érhető csak el, mely az alkalmi próbálkozásoktól vezet el az identitás nyilvános vállalásáig (Becker 1974. 105-107.). *Győri Elek* esetében ez a döntő fordulat kivételesen jól dokumentált: akkor határozta el, hogy életét a festészetnek szenteli, amikor kovácsinasként Debrecenben járva meglátta *Káplár Miklós* képét a falon.⁵³ Ettől kezdve a falu életében radikálisan megváltozott a szerepe, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk.

Győri Elek sorsát tehát tekinthetjük egy ilyen deviáns karriernek – különösen a paraszti társadalom perspektívájából. Az általa választott élet és hivatás nonkomfortitása révén a tiszaladányi társadalmon belül felszakadtak azok a tudati tartalmak, amiket korábban már bemutattam, és a vele kapcsolatos fenntartások, ellenérzések most már explicit módon is artikulálódtak a közösségben. Ezt sajnos ennyi év elteltével már nehéz rekonstruálni, de az adatközlők közül azok, akik fiatal felnőttként ismerték őt, vagy a rokonságához tartoznak, hitelesebb képet tudtak festeni a festő megítéléséről. Kevesen beszéltek a nyílt konfrontációról, ami esetleg *Győri Elek* eltérő életvitele miatt érte, de azt többen is említették, hogy sokszor inkább nem keresték a társaságát, mert egy olyan műveltséggel rendelkezett, amivel a falusiak nem tudtak mit kezdeni, derült ki az interjúalanyok elmondásaiból:

„...olyan dolgokkal illette magát, hogy ő művelt ember. Ő azt érezte, hogy okosabb meg műveltebb, mint a falusiak. [...] Ha arra jött mifelénk, mert ment a Tiszához festeni, [...] sokszor még mi is szabadultunk tőle, hogy ki vágyik erre, meg mit értünk mi hozzá. Olyan városi életet élt.”⁵⁴

„Olyanokhoz ment, akik megvendégelték. Nincs ebből titok, el volt ő szépen, nem volt gazdag ember. A nép fia volt. Kedvelték, [de] volt, aki nem szerette annyira.”⁵⁵

Egy másik beszámoló, ami már az őt ért atrocitásokat is elmondja: „*Sokan kicsúfolták. Olyan modern világban él ő, a falusiak meg lemaradtak voltak. Szekírozták, hogy <<honnan jöttél?>> Volt, aki megítélte a magatartásáért, mert ő nem parasztkodott.*”⁵⁶

⁵² Adatközlő: Csengery Antal

⁵³ Adatközlő: Fincziczki Béláné Éles Vilma

⁵⁴ Adatközlő: Demkó Józsefné Farkas Irén

⁵⁵ Adatközlő: Sajtos László

Jól érezhető, hogy a távolságtartás és az eltérő életmód meg nem értése folyamatosan jelen volt *Győri Elek* és a tiszaladányiak kapcsolatában. Egy állandó, kiegyenlítetlen feszültség a két fél között, ahol a festő eltérő élettapasztalata révén egy magasabb nézőpontból tekinthet falujára. Ezt a diszharmóniát a mai napig nem tudták feloldani még az idő és emlékezet homogenizáló és pozitív színezetű tendenciái sem.

A teljesség kedvéért fontos kiemelni, hogy a falusiak a maguk módján kedvelték őt, elsősorban humora, tréfás történetei, szórakoztató stílusa miatt. Igazi társasági ember volt, aki jelenlétével minden összejövetelel gyorsan középpontba tudott kerülni – és amikor emlékezni kell rá, elsősorban így szokták őt emlegetni.

Győri Elek és Tiszaladány kapcsolata napjainkban

Érdekes összehasonlítani, hogy ma, halála után több mint 50 évvel, milyen embernek is látja őt a falu. A szocializmus évtizedei egyoldalúvá tették a harmincas évek szellemi áramlatainak jelenlétét és gyakorlatilag egyeduralkodóvá vált a népi mozgalom hagyománya. Ezzel csak a Bálint Jenő-féle, végletekig egyszerűsített, szenzációhajhász kultuszeremtő propaganda mai napig megtapasztalható nyomai vehetik föl a versenyt: például az „*őstehetség*” kifejezés következetes használata.

Az elmúlt évek során Győri Elek munkásságának eredménye, országos népszerűségének híre a faluba is eljutott, többen említették, hogy kiállításokra is jártak, és az 1970. évi miskolci kiállítás katalógusát néhányan ma is őrzik.⁵⁷ A következő jelzőkkel illetik ma *Győri Eleket*: tehetséges, emberszerető, rendes, jó, komoly gondolkodású, jópofa, őszinte és jólelkű, de a sort hosszan lehetne folytatni. Összességében elmondható, hogy egy teljesen pozitív, szeretetteljes képet kaphatunk róla a beszámolók alapján, meglehetősen egységes a megítélése. Fölmerül a kérdés, hogy mi történt az elmúlt évtizedekben, ami megváltoztatta a tiszaladányiak *Győri Elek* személyéhez és az általa választott atipikus életúthoz való viszonyát?

Az egyik oka annak, hogy miért vált *Győri Elek* a meg nem értett, különc festőből a falu büszkeségévé, kulturális örökségének fontos elemévé: megváltozott maga Tiszaladány. Az elmúlt évtizedek felszaggatták a tradicionális paraszti kultúra szövetét és újrendezték a társadalmi normákat, viszonyokat – az új körülmények között pedig már *Győri Elek* is más színben tűnik fel.

A másik fontos oka az elfogadásának, hogy a művelt közvélemény és általában véve a társadalom felsőbb regisztereinek véleménye, a naiv művészekről megfogalmazott kedvező ítéletek eljutottak a falusiakhoz is. Jellemzően nem a nagy visszhangot kiváltó vitákra, hanem a néha túlzó méltatások szólamáira volt fogékony a falu, amit mi sem bizonyít jobban, mint a sokszor elhangzó „*őstehetség*” kifejezés. *Győri Elek* „*őstehetség*,” ezt egész Tiszaladány tudja. Ez a szocializmus időszakában volt különösen hangsúlyos, nem véletlen, hogy ekkor vette fel a település művelődési háza a festő nevét.

Győri Elek egész szerepe és tevékenysége mára más értelmet nyert a falusiak gondolkodásában: kulturhérosz volt ő, aki elhozta Tiszaladányba a népi írókat, aki kapcsolatai révén a falut megismertethette olyan prominens személyiségekkel, mint *Móricz Zsigmond*,

⁵⁶ Adatközlő: Demkó Józsefné szül. Farkas Irén

⁵⁷ Győri Elek emlékkiállítás. Miskolc, 1970.

Somogyi Imre vagy Darvas József. A közösségi embert látták benne, a társaság középpontját, ami alapvetően rosszul érintette *Győri Eleket*:

„*Elek bácsit a faluja nem értette meg. Volt egy olyan vallomása Tokajban, hogy csak az ő viccelődése kell, de a szülőfaluja még egy képet sem vásárolt tőle és ez neki nagyon fájt.*”⁵⁸

Mit őriz a falu Győri Elekről?

Alakja a falu folklórában

Az interjúk készítése közben figyeltem fel tipikus narratívákra, melyeket többen, többféleképpen mondtak el *Győri Elek* kapcsán. Ezek elsősorban a rövidebb, epikus jellegű folklórműfajok jellegzetességeit mutatják, tipológiai szempontból leginkább az anekdoták közé sorolhatók, de találunk köztük káromkodást⁵⁹ és *Győri Elek* legkedvesebb nótáit is. Az anekdoták egyik típusa *Győri Elek* életéről szól. Ezek a történetek mára variálódtak és a helyi folklór részévé váltak. Az ilyen szüzsék száma jóval kisebb, de az egyik – variánsainak nagy száma révén – kiemelkedik valamennyi narratíva közül. Ez arról szól, hogy *Győri Elek* ételt (jellemzően valamilyen pékárut) és italt (teát vagy kávé) fest, és ezzel akar jóllakni ő maga vagy így vendégeli meg valamelyik ismerősét. Gyakorlatilag ahány adatközlő, annyi féleképpen hangzott el, de a felsorolt elemek és a történet váza majdnem minden esetben megegyezik. A szövegek mélyebb értelmezésére most nem vállalkozom, mert messze vinne a témánktól, de talán első pillantásra látszik, hogy ebben a falu értékítélete fogalmazódik meg nagyon diszkrét és implicit módon. A humor ellenére a történet azt sugallja, hogy a festészettel pont ennyit érhet el az ember: festhet ételt és italt, de jóllakni sosem fog. Ez a tiszaladányiak tradicionális értékszempontját tükrözi, rávilágít a festészet, mint hivatás hiábavalóságára és az ezzel foglalkozót is minősíti.

A másik történetitípusból, ami a *Győri Elek* által elbeszélte és esetenként megfestett történeteket takarja, több mint féltucatnyit sikerült gyűjtenem. Jellegzetes motívuma a szövegeknek, amikor az adatközlő hivatkozik rá, hogy az aktuális történetet megfestette vagy elmesélte a művész, mintha ezzel annak igazságtartalmát vagy hitelességét szeretné igazolni.

Egy másik visszatérő elem az interjúk során a káromkodás⁶⁰ volt, *Győri Elek* szavajárása: „*a zezeristenit!*”⁶¹ Szeretett és tudott is káromkodni, és ez volt a legkedvesebb szófordulata. Olyan szervesen kapcsolódott hozzá, hogy még a temetésén is utalt rá a tiszteletes: „*Úgy emlékszem, hogy Karászi tiszteletes mondta, hogy az ezer istenről beszélt, de képei egyistenhitről vallottak.*”⁶² Ami különösen érdekes volt számomra, hogy nem csak akusztikailag, hanem a hozzá kapcsolódó prozódikus jelenségeket is felidéztek adatközlőim az interjú során: ahogy *Győri Elek* a fogait szinte teljesen összeszorítva, ökölbe szorított kézzel szitkozódik.

A harmadik példa szintén egy több adatközlő által említett tulajdonságára vezethető vissza. *Győri Elek* szerette a zenét, a népdalokat és magyar nótákat, amiket ő maga is szívesen énekelt. Ízléséről annyit lehet tudni, hogy „*nem az ilyen hece-puca nótákat*”⁶³ kedvelte. Ez megint csak egy olyan téma, ami egészen más irányba vinné el a dolgot. A legtöbbször

⁵⁸ Szóláth Piroska

⁵⁹ A műfaj jellemzőit lásd: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-133.html> - 2012.11.15.

⁶⁰ Adatok káromkodás kultúrtörténetéhez: Györffy István: Alföldi népdal (Budapest, 1983.) „Káromkodás” című fejezetét (448-452.)

⁶¹ A szavak tagolása nem gépelési hiba! Adatközlőim direkt felhívták figyelmemet rá, hogy maga a festő is így ejtette ki a szavakat.

⁶² Adatközlő: Szóláth Piroska

⁶³ Adatközlő: Csikai Gusztáv

említett a „*Szépen szól a, szépen szól a kis ladányi harang...*” kezdetű, egy közismert népdal variáns alakja. Ennek három versszakát és a dallamát is rögzíteni tudtam a gyűjtéseim alkalmával.

Győri Elek képei a tárgyi kultúra részeként

Győri Elek emlékét őrzik a falusiak tulajdonában lévő képei is. Ezek nagyobb részben portrék, kisebb részben tájképek, de a naiv művészekre jellemző tömegábrázolást nem igazán találunk köztük – ezeket ugyanis gyűjtők illetve a rokonai elvitték a faluból. A képek szerepéről a tiszaladányiak életében és gondolkodásában kiemelném a legfontosabbat: az ábrázolások illusztrációk, nem önmagukban értelmezendő, absztrakt módon felfogható műalkotások. Történet, személyes tapasztalat van mögöttük, rokonokat, családtagokat vagy adatközlőimet ábrázolják.

Megkérdeztem adatközlőimet, hogy tetszenek-e nekik *Győri Elek* képei. Amit elsődleges erényüknek tartanak, az élethűség, a realisztikus ábrázolás, a portrék felismerhetősége és a képek elbeszélő jellege. A dokumentaristát látták a festőben, aki megörökíti Tiszaladány életének fontos vagy humoros eseményeit – ezeknek a képek csak illusztrációi lehetnek, a legritkább esetben válnak önmagukban „szép” alkotássá. Egészen máshogy tekintenek a *Győri Elek* képekre, mint egy külső szemlélő, és egészen más a viszonyuk az egyes alkotásokhoz. Ha tovább kérdezősködtem, azzal zárták rövidre a beszélgetést, hogy „*Elek bácsi nem ez a típusú ember volt, volt benne belső ihlet, de inkább ilyen született östehetség volt.*”⁶⁴ És természetesen a kulturális elittől kapott visszacsatolás is gyökeret vert a ladányiak gondolkodásában: „*Nagyon nem hiszem, hogy annyira elismert lett. Hogy is mondták... milyen festők voltak ezek? Nem népi, hanem naiv.*”⁶⁵

Összefoglalás

A közvélemény hamar elsiklott a naiv művészek közé tartozó alkotók személyes megítélése fölött, és nagyon hamar elkezdte őket valami komolyabb probléma tüneteiként kezelni. A falu társadalmáig azonban ez az elméleti vita nem jutott el a maga teljes valójában, részinformációk maradtak csak meg gondolkodásukban és az egész „östehetség-probléma” kívül rekedt az érdeklődésükön. A közvélemény által felvetett kérdések helyett az foglalkoztatta őket, hogy van-e bármilyen racionális értelme és gyakorlati haszna annak, ha valaki a művészetnek szenteli az életét. A falu szelektált és a diskurzusnak csak a számára is érthető elemeit integrálta gondolkodásába, összekapcsolva azokat a deviáns egyénről alkotott saját elképzeléseivel. *Győri Elek* számukra festőként nem volt összehasonlítható más művészekkel, mert az összehasonlítás igénye fel sem merült – a tény, hogy valamilyen módon foglalkoztatja a társadalmi elitet, önmagában is elég volt. Ez a hozzáállás egészen más, mint amit a harmincas évek közéletének esetében tapasztalhattunk, éppen ezért nem csak érdemes, hanem nélkülözhetetlen figyelembe venni, amikor a naiv művészek megítéléseivel foglalkozunk – napjainkra szinte csak ez maradt meg mindabból az élénk diskurzusból, ami a harmincas években foglalkoztatta a közvéleményt.

Felhasznált irodalom

Balassa I. (1970): *Győri Elek (1905 – 1957)* In: *Győri Elek emlékkiállítás.* 7-11. Miskolc
Bálint J.(1928):Benedek Péter. Földműves-festőművész. Budapest

⁶⁴ Adatközlő: Bényei Miklós

⁶⁵ Adatközlő: Gazdag Sándorné Csikai Gizella

- Bánszky P.* (1980): A naiv művészet a XX. század első felében Magyarországon. Bölcsészdoktori disszertáció. Budapest
- Bánszky P.* (1984) A naiv művészet Magyarországon. Budapest
- Bánszky P.* (1997) A képzőművészet vadvirágai. Kecskemét
- Becker, H. S.* (1974): A kívülállók. Tanulmányok a deviancia szociológiai problémaköréből. In: Andorka R. – Buda B. – Cseh-Szombathy L. (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája. 80 – 113. Budapest
- Bihalji-Merin, Oto* (1984) A naivok festészete. Budapest
- Györffy I.* (1983): Alföldi népelet. Budapest
- Ikvai N.* (szerk.)(1979): Válogatás a festőről szóló irodalomból. Szentendre
- Moldován D* (1973): Magyar naiv művészek – Vázlatos áttekintés a XVIII. századtól napjainkig. (Diplomadolgozat). Budapest (ELTE BTK, Folklore tanszék)
- Moldován D.* (1987): Magyar naiv művészek nyomában. Dokumentumok. Budapest
- Moldován D.* (1969): A magyar parasztfestők és a népművészet viszonya. In: Csallány Dezső (szerk.): *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve XI.* 181-200. Budapest

A BUDAPESTI HÍRLAP hivatkozott jegyzéke:

- Féja Géza: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 6. 9.
- Káplár Miklós: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 28. 14.
- Kerék Mihály: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 6. 9.
- Kovács László: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 21. 10.
- Litkey György: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 14. 8.
- [Név nélkül]: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 21. 10. („Egy régi olvasó” aláírással.)
- Makkai Sándor: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 14. 6.
- Németh László: Őstehetségek és fogalomzavar. Budapesti Hírlap. 1934. aug. 25. 5.
- Nyergesi János: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 15. 7.
- Ottlík László: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 23. 11.
- Pap János, K.: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 28. 14.
- Pintér Jenő: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 15. 7.
- Pruzsinszky János: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 14. 8.
- Schütz Antal: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 20. 6.
- Szekfű Gyula: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 6. 5.
- Szénásy Éva: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 28. 14.
- Szerb Antal: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 8. 6.
- Tamási Áron: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 16. 6.
- Tomori Viola: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 14. 8.
- Tóth Béla: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 21. 10.
- Végh László: A magyar őstehetségek problémái. 1934. okt. 28. 14.
- Veres Péter: A magyar őstehetségek problémái. 1934. szept. 12. 4.

A PESTI NAPLÓ hivatkozott jegyzéke:

- Illyés Gyula: Két kiállítás között. 1935. jún. 6. 8.
- Janovics Aladár: Ecset vagy karikásosor? 1935. máj. 30. 12.
- Karinthy Frigyes: Még a szánk se ér össze ingyen... Őstehetség és újtehetség. 1935. jún. 7. 34.

Internetes anyagok

- Farkas Zoltán: Epilógus a magyar őstehetségek kiállításához
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00582/18224.htm> 2012.11.13.
- Kassák Lajos: Őstehetségek

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00581/18175.htm> 2012.11.13

Komor András: Újprimitívek

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00379/11619.htm> 2012.11.10.

MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON címszavai: *naiv művészet, káromkodás, anekdota*

<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/> 2013.01.08.

Tersányszky J. Jenő: Östehetségek kiállítása

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00595/18799.htm> 2012.11.13.

Tiszaladányi adatközlők:

Bényei Miklós

Csengery Antal

Csikai Gusztáv

Csikai Miklósné Fincziczki Irma

Demes Ida

Demkó Józsefné Farkas Irén

Dér Ferencné

Fincziczki Béláné Éles Vilma

Éles Gáborné Solymosi Erzsébet

Gazdag Ferencné Csikai Katalin

Gazdag Sándorné Csikai Gizella

Kovács Imréné Takács Irma

Kozlik Erzsébet

Kozlik Gyuláné Fincziczki Piroska

Sajtos László

Sz. Imréné Csikai Piroska

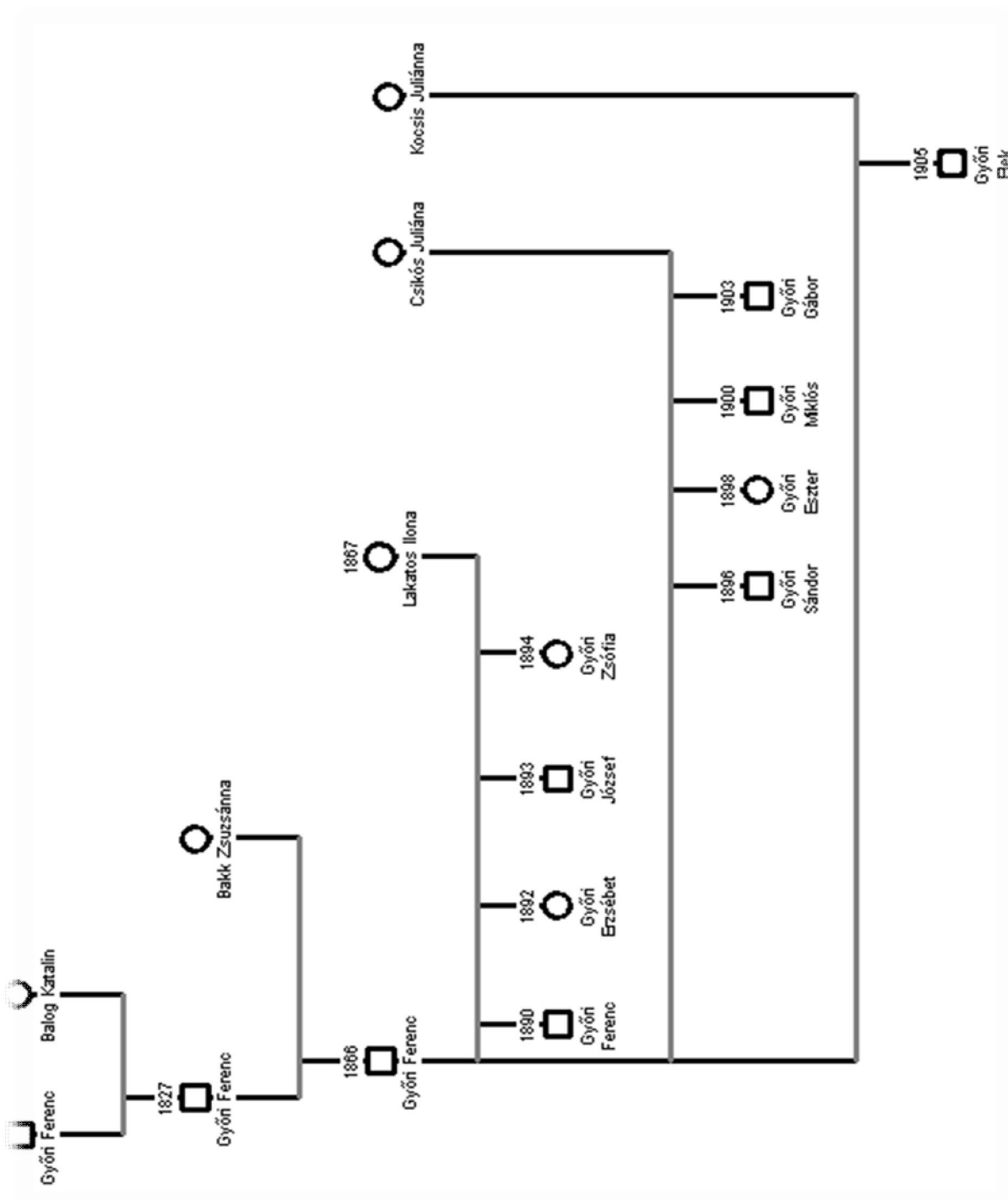
Szóláth Piroska

Takács György

36. kép: Az írótalálkozók emlékhelye Tiszaladányban

1. melléklet: A Győri-család családfája

37.kép: A falu legfontosabb (lelki és vizuális) támpontja: a református templom